

# FONS

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)



**XVIII. évfolyam**

**2011. 1. szám**

## E számunk szerzői



Gálfi Emőke (tudományos munkatárs, Erdélyi Múzeum Egyesület,  
PhD hallgató, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár),  
Kádár Tamás (történész, Budapest),  
Kelemen István (Soproni Múzeum, történész-muzeológus),  
Merényi-Metzger Gábor (PhD, történész, Gyula)

\*

**Lapunkat támogatták:**  
Budapest Főváros Levéltára

**nka**

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap Levéltári Szakkollégium

\*

## **A címlapon**

*Gróf Bercsényi László marsall*

A comte de la Rupelle család tulajdona (Saint-Innocent)

\*

Felelős kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány  
Szedte és nyomta Budapest Főváros Levéltára Nyomdája  
Felelős vezető: Pesti Márta  
ISSN 1217-8020

# F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XVIII. évfolyam

2011. 1. szám

**Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtdományok)**  
*Lapinformációk*

**Alapítás:** A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtdományai Tanszék).

**Első évfolyam:** 1994

**Megjelenés:** Évente négy alkalommal (összesen 30 ív).

**Publikációs kör:** A történelem segédtdományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolók.

**Cél:** A történeti segédtdományok, a Magyarország történetére vonatkozó források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

**Kiadó:** Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.  
Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: POLONKAI ÉVA.

**Szerkesztőség:** KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR, OROSS ANDRÁS, SARUSI KISS BÉLA, SIPOS ANDRÁS szerkesztők, POLONKAI ÉVA szerkesztőségi titkár.

*Székhely:* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtdományai Tanszék.

*Postacím:* Fons Szerkesztőség, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.

*E-mail:* kenyeresi@bparchiv.hu, dreska@vipmail.hu  
siposa@bparchiv.hu, sarusikb@bparchiv.hu  
oross.andras@mol.gov.hu, polonkai@bparchiv.hu

**Recenziók:** A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

**Kéziratok:** A folyóirat számára készített kéziratokat e-mailen a Windows valamely változatában kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat és lemezeket nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

**Különlenyomat:** A szerzők 20 különlenyomatot kapnak.

**Korábbi számok:** Korlátozott számban beszerezhetők a terjesztő címén.

**Terjeszti:** Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7517

## GÁLFI EMŐKE

### AZ ERDÉLYI KÁPTALAN ÉS HITELESHELYÉNEK KAPCSOLATA A XVI. SZÁZAD ELEJÉN

Közhelyként hangzik, mégsem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a kora újkori és újkori történeti jelenségek, még inkább a háttérükben álló intézmények kutatásához elengedhetetlen a középkori előzmények ismerete. Fokozottan érvényes ez a kijelentés egy olyan középkori gyökerekre visszanyúló, csak a Magyar Királyság területén létrejött intézmény esetében, amilyen a közhitelű okleveleket kibocsátó hiteleshely volt.

A középkori erdélyi vajdaság területén két hiteleshelyi tevékenységet végző intézmény jött létre, amely az újkorban is működött: az erdélyi káptalan és a kolozsmonostori konvent. Az 1556–1557-ben bekövetkezett szekularizációig az erdélyi hiteleshelyek oklevéladó tevékenysége a középkori magyarországi gyakorlatnak megfelelően, lényegében változatlanul folyt.<sup>1</sup> A későbbi fejlemények megértéséhez mégis szükségesnek láttuk visszatérni a hiteleshelyek, ezek közül<sup>2</sup> is az erdélyi káptalan működésének egy olyan korszakába, nevezetesen a XVI. század elejére, amely tükrözi a késő középkori viszonyokat, azt a stádiumot, amelybe a hiteleshely több évszázados fejlődés és okleveles gyakorlat útján jutott. A gyakorlat valószínűleg Statileo János erdélyi püspök haláláig (1542. ápr. 8.), de vélhetően valamivel tovább is változatlan volt, ám a vizsgálódást célszerű volt a káptalan történetének egy olyan korszakában elkezdni, amikor a politikai bizonytalanság még nem befolyásolta a hiteleshelyi működést. Köztudott, hogy az erdélyi káptalannak nem maradt fent olyan mennyiségű jegyzőkönyve, mint a kolozsmonostori konventnek. A középkor századaira vonatkozóan csupán

---

1 Ld. minderre: Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei (1222–1599). Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Bogdándi Zsolt–Gálfi Emőke. Kolozsvár, 2006. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1. Szerk. Jakó Zsigmond). 9–22. p.

2 Minthogy a kolozsmonostori konvent esetében Jakó Zsigmond elkészítette a konvent társadalomrajzát, Sipos Gábor pedig leírta hiteleshelyi működését, a két erdélyi hiteleshely közül csak az erdélyi káptalan intézményére fogunk szorítkozni. A kolozsmonostori konventre nézve ld.: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei I–II. (1289–1556). Kivonatokban közléteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Bp., 1990. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 17.) 93–131. p. (A továbbiakban: *Km.Jk.*) és *Sipos Gábor*: A kolozsmonostori konvent hiteleshelyi működése. In: Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk. Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Tonk Sándor. Bukarest, 1979. 33–50. p.

jegyzőkönyv töredékek maradtak ránk, azok sem nagy mennyiségben, ezért az egyetlen célravezető módszernek a kiadványok kutatása tűnt, így került sor az 1500–1526 között<sup>3</sup> kiadott oklevelek<sup>4</sup> vizsgálatára.

A hiteleshelyek tevékenysége, kancelláriája és oklevéladó működése már régtől fogva kedvelt témája a magyar történettudománynak,<sup>5</sup> az egyes káptalani testületek személyi összetételére vonatkozóan is születtek alapvető munkák,<sup>6</sup> a hiteleshely és annak háttérintézményeként működő káptalan vagy konvent kapcsolatait azonban sok esetben csak érintőlegesen tárgyalják a történetkutatók,<sup>7</sup>

- 3 A XV. századi püspökökről szóló alapvető munkájában Fügedi Erik az időhatárok megállapításánál leszögezi: „Élő személyekről lévén szó életüket nem lehetett sem 1400. január 1-ével, sem 1499. december 31-ével elvágni (...)” *Fügedi Erik: A XV. századi magyar püspökök*. In: *Történelmi Szemle* 11. (1965) 478. p. Ugyanez a kijelentés érvényes a jelen dolgozat esetében is, ezért a tárgyalt hiteleshely személyzetének élete és tevékenysége a fentebb meghatározott periódust helyell-közzel lényegesen kitolja.
- 4 A MOL DLDF gyűjteményében az erdélyi káptalan által a középkor folyamán kiadott oklevelek száma mintegy 2352 db., ebből erre a periódusra 492 db. vonatkozik. (<http://www.arcanum.hu>)
- 5 A teljesség igénye nélkül: *Kubinyi András–Fügedi Erik: A budai káptalan jegyzőkönyve*. In: *Történelmi Statisztikai Évkönyv 1967–1968*. Bp., 1970. 9–59. p. (A továbbiakban: *Kubinyi–Fügedi*, Budai kpt.); *Kumorovitz Bernát Lajos: A leleszi konvent oklevéladó működése 1569-ig*. In: *Turul* 42. (1928) 1–40. p.; *Borsa Iván: A hiteleshelyekről*. In: „Magyaroknak eleiről” Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk.: Piti Ferenc–Szabados György. Szeged, 2000. 99–106. p.; *Csukovits Enikő: A középkori írástudók „munkaideje”*. In: *Levéltári Közlemények* 63. (1992) 1–2. sz. 3–14. p. (A továbbiakban: *Csukovits*, 1992.); *Kosztai László: Hiteleshelyek a pécsi egyházmegyében 1353-ig*. In: *Baranya* 4. (1991) 1–2. sz. 55–70. p.; *Kosztai László: Adalékok a székesegyházi alsópapság XIII–XIV. századi történetéhez*. In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica* 86. (1988) 15–26. p. (A továbbiakban: *Kosztai*, 1988.); *Solymosi László: A bencés konventek hiteleshelyi oklevéladásának kezdetei*. In: *Mons Sacer* 996–1996. Szerk.: Takács Imre. Pannonhalma, 1996. 481–498. p.; *Szakály Ferenc: A szekszárdi konvent hiteleshelyi és oklevéladó működése 1526-ig*. In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből I.* Szerk.: Puskás Attila. Szekszárd, 1968. 9–60. p. (A továbbiakban: *Szakály*, 1968.); *KmJk*. 120–131. p.
- 6 *Köblös József: Az egyházi középélet Mátyás és a Jagellók korában*. Bp., 1994. (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) (A továbbiakban: *Köblös*, 1994.); *Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) (A továbbiakban: *Fedeles*, 2005.)
- 7 Ennek ellenkezőjére is vannak azonban példák vö.: *Kosztai*, 1988. 15–26. p.; *Szovák Kornél: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének kezdetei (1244–1387)*. In: *Mons Sacer* 996–1996. Szerk.: Takács Imre. Pannonhalma, 1996. 422–462. p.; *Szakály*, 1968. 9–60. p.; *KmJk*. 93–131. p.

az erdélyi káptalanra vonatkozóan pedig erre nézve semmit sem tud felmutatni a történetírás.<sup>8</sup>

A kérdés (erdélyi káptalant illető) megválaszolására legjobb útnak a Köblös József által vázolt munkamódszer tűnt,<sup>9</sup> nevezetesen a MOL Diplomatikai Levéltárban és Diplomatikai Fényképgyűjteményében található, interneten is hozzáférhető<sup>10</sup> erdélyi káptalani kiadványok átnézése, melynek alapján összegyűjthető volt a privilegiális formában kiállított oklevelek méltóságsorainak kanonok-névsora, továbbá a különböző jogügyletek tanúsítására kiküldött hiteleshelyi tanúbizonyosságok neve. A vizsgálat eredményeképpen főként a külső hiteleshelyi tevékenységet végző személyek kilétére és munkájára derült fény, az oklevélírást megelőző, vagy éppen követő munkafázisok mikéntjére vonatkozóan azonban még maradtak megválaszolatlan kérdések.

A hiteleshelyi tevékenység közismerten két ágazatra oszlott, az egyik magánjogi jellegű volt, az ügyfelek bevállásainak (*fassio*) felvételéből állt és általában a káptalanban zajlott, de egyes esetekben (nemesi *congregatió*kon, az ügyfelek rossz egészségi állapota miatt azok lakhelyén stb.) az intézmény kiküldöttjei által igyekezett megkönnyíteni a bevallók dolgát. A hiteleshelyi munka másik ágazatát a hatósági parancsok végrehajtása képezte, és külső hiteleshelyi munkának is nevezzük, minthogy a közhatóságok kijelölt embere a káptalan tanúbizonyosággént kiküldött tagjával együtt ment ki a helyszínre a parancs végrehajtása végett, majd erről a hiteleshely jelentést írt a megbízó számára.

A hiteleshely feje a magyarországi káptalanokban általában az olvasókanonok volt, ő volt a felelős az oklevelezés zökkenőmentes folyamatának a lebonyolításáért. Erre a különböző hiteleshelyi privilegiális kiadványok *datum per manus* formulája utal. Minthogy az erdélyi káptalanban az olvasókanonoki méltóság nem létezett,<sup>11</sup>

---

8 Az egyetlen monografikus feldolgozás, amely az erdélyi káptalan középkori tevékenységét tárgyalja, e témával kapcsolatban nem tartalmaz adatokat. *Károly Vekov*: Locul de adevire din Alba Julia (secolele XIII–XVI). Cluj-Napoca, 2003. (Bibliotheca rerum Transilvaniae XXIX.) (A továbbiakban: *Vekov*, 2003.)

9 *Köblös*, 1994. 7–10. p.

10 A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa (MOL DLDF) <http://www.arcanum.hu>

11 Hegyi Géza feltételezése szerint, az olvasókanonoki méltóságot a közösségi élet felbomlása következtében valamikor a XIII. század végén felszámolták, feladatait megosztották az iskolamester (*scholasticus*) és *notarius* között, akiknek díjazása még együttesen sem tette ki egy olvasókanonok jövedelmét (*Hegyi Géza*: Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori személyzete. Kézirat, 2008.). (A továbbiakban: *Hegyi*, Személyzet) Az olvasókanonoki funkció részleges átvételére utal az is, hogy a tizedek elosztása során, az iskolamestert nemegyszer a káptalan többi

értelemszerűen a *datum per manus* sem létezik, emiatt nem tudjuk, ki felelt az oklevelezésért. A kiadványok aljára igen ritkán feljegyzett *lecta* szócska, amely arra utal, hogy az elkészített fogalmazványt a jegyző felolvasta a káptalan vagy a felek színe előtt, időnként éneklő- és mesterkanonokokat vagy főespereseket nevez meg ellenőrző személyként.<sup>12</sup> Megkockáztatjuk tehát, hogy az olvasókanonok ez irányú feladatát nem helyettesítéssel, hanem esetenként az egyes kanonokok erre történő kinevezésével oldották meg. A hiteleshelyi munka menetéért ily módon nem az örkanonok lehetett a felelős, amint azt Vekov feltételezi.<sup>13</sup>

Az erdélyi káptalan privilegialis formában kiállított okleveleit a méltóságsor zárja. A hiteleshelyi kiadványok méltóságsorai általában a *dignitarius*okat vagy méltóságviselőket sorolják fel, közéjük a prépost, az olvasó-, az éneklő- és az örkanonok tartozott.<sup>14</sup> Ez lenne a klasszikus modell, de ettől az egyes káptalanok méltóságsorai jogszokásaik függvényében többé-kevésbé eltérnek, így a pécsi<sup>15</sup> és a győri<sup>16</sup> hiteleshelyi kiadványok feltüntetik a kisprépostot is, az aradi káptalani oklevelek pedig kihagyják a prépostot és feltüntetik a rangidős mesterkanonokokat is.<sup>17</sup> Az erdélyi káptalan méltóságsorai a középkor folyamán, egyetlen kivételtől eltekintve<sup>18</sup> a prépostot, az éneklő-, az ör- és a dékánkanonokot tüntetik fel.

Kubinyi András hívta fel a figyelmet a budai káptalan késő-középkori jegyzőkönyvéről írott tanulmányában<sup>19</sup> arra a jelenségre, hogy a korban közeli méltóságsorok ugyanazokat a neveket tüntetik fel és ezt tekintélyelvűséggel magyarázta. Az erdélyi káptalan legtekintélyesebb tagjai ilyenformán a már említett *dignitarius*ok és a dékánkanonok voltak. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy a káptalani tizedlajstromok tanúsága szerint<sup>20</sup> a méltóságsor szereplőit

---

*dignitaria*s mellett sorolják fel, és részesedése az egyes tételekből sok esetben az éneklő-, az ör, vagy a dékánkanonokéval egyenlő.

- 12 *Lecta per Heltha* (DL 30948), *Lecta per cantorem* (DL 29909), *Lecta per Peley* (DL 30510), *Lecta per Ugocha* (DL 29353)
- 13 *Vekov*, 2003. 256–257. p.
- 14 *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Bp., 1971. 68. p.
- 15 *Fedeles*, 2005. 57–59. p.
- 16 *Köblös*, 1994. 16. p.
- 17 DL 36349 fol. 110<sup>r</sup> 1. sz., 110<sup>v</sup> 1–2. sz.
- 18 1286-ban szerepel egy Tamás nevű olvasókanonok. L.d.: Erdélyi Okmánytár I. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Jakó Zsigmond. Bp., 1997. 422. sz.
- 19 *Kubinyi-Fügedi*, Budai kpt. 20. p.
- 20 *Barabás Samu*: Erdélyi káptalani tizedlajstromok. Huszti András levele. In: Történelmi Tár 34. (1911) 401–442. p. (A továbbiakban: *Barabás*, 1911.)



rendes javadalmukon kívül még egy teljes kanonoki rész is megillette, akkor a fenti kijelentés valódiságában nincs okunk kételkedni. Noha a hiteleshelyi munka oroszlánrészét nem ők végezték, adataink vannak arról, hogy a jelentéseket nem csak egyszerű mesterkanonokok, hanem a káptalan *dignitarius*ainak jelenlétében is felvették.<sup>21</sup> Az alábbiakban megpróbáljuk felvázolni feladataikat és válaszolni a személyüket érintő egyes kérdésekre.

A káptalan vezetője a prépost volt (a méltóságsorban első hely illette meg), ő felelt a testület zökkenőmentes működéséért. Joga volt összehívni a káptalani gyűléseket, döntött a káptalanon belüli vitákban, minden fórumon képviselte a testületet és védelmezte birtokait.<sup>22</sup> A tárgyalts korszakban (1485–1534) két személy töltötte be az erdélyi prépostságot, egyenként 24, illetve 25 évig. Felmerült ugyan egy vélekedés<sup>23</sup> arra nézve, hogy 1497-ben Szatmári György is betöltötte volna ezt a funkciót, de ez tévesnek bizonyult. Illyésházi Mátyás 1485–1509 között volt erdélyi prépost. Megüresedett javadalmát 1509-ben Szeremlyéni Ferenc kapta meg, és 1534-ig viselte e méltóságot.<sup>24</sup> Pályájuk közös vonása, hogy mindketten királyi kegyként jutottak az erdélyi káptalan prépostságához. Illyésházi köznemesi, míg Szeremlyéni polgári származású volt, tanulmányaik terén is különböztek, Illyésházi királyi támogatással Páduában tanult,<sup>25</sup> Szeremlyéniről pedig egyáltalán nem rendelkezünk egyetemjárással kapcsolatos adattal, valószínűleg nem is járt egyetemre.<sup>26</sup> Illyésházi, úgy tűnik, egyetemi éveinek finanszírozására is kapta javadalmát, Szeremlyéni pedig szaktudása és hűsége jutalmaként nyerte el azt. Erdélyi prépostságát megelőzően, csak Szeremlyéniről tudjuk, hogy tagja volt

---

21 DL 29315; *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt. Bp., 1889–1895. Különlenyomat a Történelmi Tár megfelelő évfolyamaiból, 812. sz. (A továbbiakban: *Beke*, Erdélyi kpt. lvt.)

22 *Fedeles*, 2005. 52. p.

23 *Köblös*, 1994. 330. p. Minthogy 1495-ben Szatmári a (székes)fehérvári Szent Miklós-társaskáptalan prépostja, valószínű, hogy az 1497-es adat is erre utal. Ezt közvetve az erdélyi káptalani tizedjegyzékek is megerősítik, amelyekből az derül ki, hogy 1496–1497. között az erdélyi káptalan prépostja Illyésházi Mátyás volt. (Vö. *Barabás*, 1911.)

24 Bónis ugyan még 1539-ben is erdélyi prépostnak mondja, de valószínűleg téved, mert ekkor már Verancsics Antal volt a prépost. *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarország. Bp., 1971. 319. p. (A továbbiakban: *Bónis*, 1971.); *Vekov*, 2003. Anexe 7.

25 *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979. 291. p. (A továbbiakban: *Tonk*, 1979.)

26 *Bónis*, 1971. 319.; *Köblös*, 1994. 477.

a káptalannak,<sup>27</sup> Illyésházi valószínűleg nem volt tagja, de más, korábban viselt javadalmáról sem tudunk. Egyikük sem lépett tovább az egyházi ranglétrán, a prépostság pályájuk csúcát jelentette.

Az éneklőkanonoki méltóságot betöltő személy az erdélyi káptalanban, közvetlenül a prépost után következett a rangsorban, a méltóságsorban is a második volt. Feladatai itt is ugyanazok voltak, mint a többi magyarországi káptalanban e funkciót betöltő társaié: az énekrend összeállítása a szentmiséken és a kánoni imaórákon, a káptalan karának felkészítése és vezetése, továbbá az ének oktatásának felügyelete a káptalani iskolában, és a papjelöltek énektudásának ellenőrzése.<sup>28</sup>

Az éneklőkanonok méltóságát a tárgyalt időszakban öt személy töltötte be. Származásuk nem minden esetben világos: két személyről biztosan tudjuk (Megyericsei János, Koppándi Gergely), egyről pedig feltételezzük (Nenkei Gergely<sup>29</sup>), hogy köznemesi származású volt. Gyalui Dénes, a neve alapján, mezővárosi polgár lehetett, és mivel szászfenesi plébános is volt,<sup>30</sup> feltételezhető szász származása is. Modrusi Bertalan esetében is csak a neve alapján tájékozódhatunk, eszerint Modrus (Horvátország) városából származó polgár volt. Tanulmányaikat tekintve egyedül Modrusi Bertalanról tudjuk bizonyosan, hogy egyetemet végzett,<sup>31</sup> Megyericseiről feltételezzük, a többiek pedig *domidoctusok* voltak. A káptalanba hármójuk egyházi szolgálat útján (Modrusi, Gyalui, Koppándi), egyikük jegyzői szolgálatai alapján<sup>32</sup> (Nenkei) jutott, Megyericsei pedig Geréb püspök familiárisaként érkezett Erdélybe.<sup>33</sup> Éneklőkanonoki méltóságuk elnyerése előtt hárman (Megyericsei, Gyalui, Koppándi) mesterkanonokságot

---

27 1504. november 23-án a káptalan tagjaként részeseül a Meggyes széki dékánátus Szent Mihály napi ezüstjéből, mint *magister Franciscus conservator de Zeremlyen* (DF 277689 fol. 10<sup>v</sup>).

28 *Fedeles*, 2005. 55. p.

29 Nenkei Gergely éneklőkanonoksága (1511–1515) nem egyértelműen bizonyított, minthogy 1519-ben mesterkanonokként írja alá nevét (DL 36360), és semmilyen adattal nem tudjuk alátámasztani, hogy valamilyen nagyobb javadalom haszonélvezője lett a későbbiekben, ami indokolná megváltását az éneklőkanonoki méltóságtól. Másrészt az a tény, hogy az oklevelek méltóságsorai következetesen hiányzóként tüntetik fel, arra utal, hogy Erdélytől távol teljesíthetett szolgálatot. Következésképpen az 1511–1515 között a méltóságsorokban előforduló Gergely éneklőkanonok nem biztos, hogy azonos Nenkei Gergely mesterkanonokkal.

30 *Beke*, Erdélyi kpt. lvt. 409. sz.

31 *Erdő Péter*: Nágocsi Gáspár kódexe és a középkori veszprémi jogtanítás. In: Magyar Könyvszemle 112. (1995) 121. p.

32 *Bónis*, 1971. 299. p.

33 *Bónis*, 1971. 322. p.

viseltek a káptalanban, Modrusi veszprémi kanonok volt,<sup>34</sup> Nenekiről pedig nem tudjuk, hogy előzőleg rendelkezett-e kanonoki stallummal. Egyházi pályafutásuk csúcását többnyire nem ennek a funkciónak az elnyerése jelentette, ez csak Gyalui Dénes, és (esetleg) Nenkai esetében fenntartható.

Az örkanonok feladata volt a székesegyház liturgikus felszereléseinek és kegyszereinek, továbbá a hiteleshely autentikus pecsétjének, okleveleinek és levéltárának felügyelete. A könyvtár kezelése is teendői közé tartozott.<sup>35</sup> A XVI. század elejének örkanonokjai, szám szerint hárman, viszonylag hosszú ideig viselték méltóságukat, kettejük (Cserényi Mihály és Budai Udalrik) még mai fogalmaink szerint is igen hosszú ideig (20 illetve 18 évig) végezte az örkanonoki teendőket. Életük és elért méltóságuk alátámasztja azt a tényt, hogy a középkorban a származást ellensúlyozhatta a (megfelelő mecénás segítségével) elvégzett egyetem. Hármójuk közül ketten (Cserényi és Tomori Zsigmond) köznemesi származásúak voltak<sup>36</sup> és családjuk, valamint személyes kapcsolataik révén kerültek a káptalanba, egyetemi tanulmányaikról nem tudunk. Budai Udalrik, aki polgári származású volt, bizonyára egyetemi végzettsége és kapcsolatai révén jutott örkanonokságához,<sup>37</sup> nem kizárt, hogy egyetemjárását családja finanszírozta. Egyikükről sem tudjuk, hogy előzőleg volt-e más méltósága, esetleg kanonoki stalluma, egyedül Tomori volt erdélyi örkanonoksága idején budafelhévizi prépost is.<sup>38</sup> Cserényinek és Budai Udalriknak karrierje csúcását jelentette e méltóság betöltése, mindkettejüket örkanonokként érte a halál, Tomoriról nem tudjuk, hogy mikor és milyen körülmények között halt meg.

A dékánkanonok a magyarországi kanonoki testületekben a tisztségviselők (és nem a méltóságviselők) közé tartozott, ellentétben a külhoni testületekkel. A dékán feladatai közé tartozott a káptalani birtokok igazgatása, a bevételek szétosztása a kanonokok között, joghatóságot gyakoroltak a káptalan jobbágyai fölött, ítéleztek a kanonokok között felmerülő vitás kérdésekben. Évente

---

34 A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495–1534. Krónika (1526–1558). Javadalmások és javadalmak (1550, 1556). Közzéteszi: Kredics László, Madarász Lajos, Solymosi László. Veszprém, 1997. 7., 10. p.

35 *Fedeles*, 2005. 56. p.

36 Cserényi Mihály a Doboka vármegyei Balázsfalvi Cserényi család sarja volt (*KmJk.* 2821., 3262. sz.), Tomori Zsigmond pedig a felvidéki (Abaúj vármegye) köznemesi származású Tomori család egyik ágából származott. (*KmJk.* 70–77. p.)

37 *Tonk*, 1979. 191. p.

38 *KmJk.* 4381., 4399. sz.

választották e tisztség betöltésére őket a kanonokok maguk közül, egyszerű szavazattöbbséggel.<sup>39</sup>

Erdélyben a dékánkanonokot negyedik hely illette a méltóságsorban, mindemellett magyarországi társaihoz hasonlóan nem számított *dignitarius*nak. Bevétele meghaladta az egyszerű kanonoki jövedelmet, az ör és éneklőkanonokhoz hasonlóan több bevételből duplán részesedett,<sup>40</sup> ezért pénzbeli juttatása és a méltóságsorban betöltött helye a káptalan *dignitarius*aihoz közelíti. Tisztségét egy évig töltötte be, és Hegyi Géza kutatásai szerint<sup>41</sup> választása a XIV. században többnyire Szent György vértanú ünnepén (ápr. 24.) vagy ennek nyolcadán zajlott. Úgy tűnik, a XVI. században is ez lehetett a gyakorlat, ezt a feltételezést azonban további kutatások kell még megerősítsék.<sup>42</sup> Noha Hegyi Géza adatai<sup>43</sup> azt mutatják, hogy a XIV. században a dékánstátust gyakran párhuzamosan viselték egyéb tisztségekkel, úgy tűnik, ez a jelenség nem jellemző a Mohács előtti évtizedekre. Az általunk vizsgált periódusban mesterkanonokok töltik be a dékáni tisztséget, akik közül azonban a későbbiekben ketten (Gyalui Dénes és Koppándi Gergely) bejutnak a káptalani *dignitarius*ok közé, ketten pedig főesperességet irányítanak (Végedi Imre tordai, Váradai Mihály kolozsi főesperes lesz). Nézetünk szerint azonban nem a dékánkanonokság segítette hozzá viselőjét egy jobban jövedelmező tisztséghez, csupán arról van szó, hogy a dékánkanonokságot gazdasági ügyekben járatos, rátermett személyekre bízták, akik később magasabb funkciók betöltésére is alkalmasnak bizonyultak.

A XIV. századi státúumok általában tiltották ugyanazon személy újráválasztását a dékáni tisztségbe egy éven belül, de kivételt tettek, ha az újráválasztás egyhangú

---

39 *Fedeles*, 2005. 59. p.

40 *Barabás*, 1911. 401–442. p.

41 *Hegyi Géza*: Az erdélyi dékánkanonoki tisztség betöltése az Árpád és Anjou korban. In: Középkortörténeti tanulmányok 6. A VI. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2009. június 4–5.) előadásai. Szeged, 2010. 64–65. p. (A továbbiakban: *Hegyi*, 2010.)

42 Feltevésünket egyetlen adattal tudjuk alátámasztani: Végedi Imre dékánkanonokságáról csak Vekov tudósít (*Vekov Károly*: Végedi Imre tordai főesperes 1541. évi végrendelete. In: Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk.: Pál–Antal Sándor, Sipos Gábor, W. Kovács András, Wolf Rudolf. Kolozsvár, 2003. 609. p.), adatai szerint Végedi 1519-ben viselte a tisztséget, a DL-ben található kiadványok szerint viszont 1518. április 14-én (DL 29389) és 1519. május 13-án (DL 36360) is Garduni Ferenc volt a dékán. Végedi dékánága így módon csak 1519 áprilisa és 1520 májusa közé tehető, ez pedig megfelel a Hegyi által megjelölt időpontnak.

43 *Hegyi*, 2010. 67. p.

volt.<sup>44</sup> Hegyi vizsgálódása arra mutat, hogy a XIV. században ilyen szabály az erdélyi káptalanban nem volt,<sup>45</sup> és úgy tűnik, a tárgyalt időszakban sem létezett, mert több ízben is találtunk rá példát, hogy egymás után következő években ugyanaz a személy töltötte be a funkciót. Az adatok azt mutatják, hogy a káptalani testület igen elégedett lehetett Jankafi Simon, Gyalui Dénes és Garduni Ferenc munkájával, őket tí. több éven keresztül újraválasztották.

Az erdélyi káptalan hiteleshelyén a munka jogi jellegű (előkészítő) szakaszában a *fassiók* felvételét és a hatósági parancsok végrehajtását a káptalan tagjai végezték, a szerepkörök azonban élesen elkülönültek az ún. külső és a belső munka tekintetében. Míg a *fassiók* felvételénél és az oklevelek megpecsételésénél, úgy tűnik, kötelező módon kanonokok voltak jelen, addig külső hiteleshelyi munkát az erdélyi káptalan kanonoki testülete, más testületekkel ellentétben, mondhatni egyáltalán nem végzett a XVI. század elején, erre szinte mindig az alsópapság egy-egy tagját, szokás szerint oltárigazgatót jelöltek ki.

A hiteleshely előtt tett bevallások és a hatósági parancsra végzett munkát követő jelentés módjáról annak köszönhetően van némi sejtésünk, hogy a *fassionalis* oklevél *rectójának* szélén vagy igen ritkán a *mandatumon*<sup>46</sup> feltüntették, hogy kinek a jelenlétében történt a *fassio* felvétele.<sup>47</sup> Ezek a feljegyzések arra engednek következtetni, hogy általában két kanonok jelenléte volt szükséges, de elvétve van rá példa, hogy egyetlen kanonok személye is elegendő volt a bevallás megtételére.<sup>48</sup> Ez a jelenség nem erdélyi sajátosság, hiszen a budai káptalan jegyzőkönyvei is tartalmazznak ilyen jellegű jegyzeteket.<sup>49</sup>

A fennmaradt státútumokból tudomásunk van arról, hogy az oklevelek megpecsételésénél kötelező módon jelen kellett lennie bizonyos számú kanonoknak.<sup>50</sup> Az erdélyi káptalanban a XVI. század elején, úgy tűnik, a nem privilegialis formában kiállított oklevelek pecsételéséhez elegendő volt két kanonok jelenléte; erre utal a pátens formában kiállított oklevelek pecsétje alatt időnként megjelenő igen apró betűs jegyzet. (Természetesen ez csak akkor látszik,

---

44 Hegyi, 2010. 66. p.

45 Hegyi, 2010. 66. p.

46 DL 29601.

47 Az oklevelek *rectoján* megjelenő jegyzeteket ld. a függelékben.

48 DL 29315: *coram Megerechly*.

49 *Kubinyi-Fügedi*, Budai kpt. 17. p.

50 A váradi szerint legalább hat kanonok jelenléte szükségeltetett. *Documenta Romaniae Historica* C. Transilvania, Vol. XIV. (1371–1375). București, 2002. 693. p.

ha az írást elfedő viasz leesett, vagy lekopott,<sup>51</sup> de éppen ez utóbbi jelenség igen gyakori.) Ilyen jegyzet van pl. az 1510. január 21-én kelt oklevél pecsétje alatt: *coram dominis Thilegdy et Kerezthwri*,<sup>52</sup> amely a telegdi főesperes Lázói Jánosra és Keresztúri Mihály mesterkanonokra utal (aki 1508-ban dékánkanonokságot is viselt), vagy ugyancsak ez idő tájt íródhatott a *coram dominis Jankaffy et Thorday*,<sup>53</sup> amely Jankaffy Simon mesterkanonokot és a tordai főesperest jelöli (de vonatkozhatna Tordai Salatielre is – aki ugyancsak a káptalan tagja volt ebben az időben –, ha nem tudnánk róla, hogy királyi titkárként főképp Budán tartózkodott).<sup>54</sup> Minthogy tudomásunk van róla, hogy efféle bejegyzések a XV. század végi okleveleken is vannak,<sup>55</sup> további kutatásra vár annak vizsgálata, hogy mikortól veszik kezdetüket, kik vettek részt a pecsételés folyamatában, hány személy volt jelen eredetileg stb.

A pecsételésre utaló bejegyzések és a *fassionalis* oklevelek *rectó*ján fentebb leírt jegyzetek azonossága alapján (egy kivétellel<sup>56</sup>) megkockáztatjuk azt a feltevést, hogy ez utóbbiak a pecsételésre is vonatkoztak. Egy másik (bevalljuk, merész) feltételezés szerint a bevallásoknál és jelentéseknél való jelenlét helyettesíthette a pecsételés idején kötelező jelenlétet (előfordulhat természetesen az is, hogy a bevallásoknál és a pecsételésnél is kötelező módon jelen kellett volna legyen legkevesebb két kanonok, csak hogy erre nézve nem rendelkezünk adatokkal). Ha a fenti, formailag azonos, de különböző helyen megjelenő jegyzeteket egyenértékűnek vesszük, és ezek alapján próbálunk következtetni a jelenlevő kanonokok kilétére, akkor első ránézésre is nyilvánvaló, hogy többnyire ugyanazok a személyek vettek részt a hiteleshelyi munka ezen szakaszában. A legtöbb esetben Lázói János telegdi főesperes-kanonok jelenik meg, őt követi gyakoriság tekintetében Keresztúri Mihály, Várad Mihály és Jankaffy Simon; a többi kanonok egyszer vagy kétszer szerepel. Ezek alapján kijelenthetnénk, hogy a kanonoki testület fenti négy tagjának volt a feladata jelen lenni a *fassiók* és a pecsételés alatt, de hozzá kell tennünk, hogy a pecsétek alatt és az oklevelek *rectó*ján megjelenő jegyzetek száma annyira csekély (mindössze 21 darab), hogy messzemenő következtetést a bevallásoknál jelenlevő kanonokok személyére nézve ebből nem lehet levonni.

---

51 Létezik olyan oklevél is, ahol a viaszpecsét részben elfedi az írást: DL 29632.

52 DL 50347.

53 DL 29365 (1510. febr. 2.).

54 A pecsét alatt megjelenő jegyzeteket ld. a függelékben.

55 *Vekov*, 2003. 244. p.

56 DL 29601: *coram domino vicario executio fassa est*.

Már említettük, hogy az erdélyi káptalan a hatósági parancsok végrehajtására szinte soha nem küldte a kanonoki testület tagjait. Noha törvény írta elő, hogy külső munkára kanonokot, vagy javadalmas személyt küldjenek,<sup>57</sup> mindössze két esetről tudunk, amikor a káptalani ember kanonok volt (1517-ben és 1526-ban).<sup>58</sup> Mindkét esetben Nyíresi Jánosról, a hírhedt káptalani jegyző fiáról van szó, ám az ő kiküldését magyarázhatja az a tény is, hogy kanonoksága előtt 1510-ig a Szentháromság oltár igazgatója, tehát maga is az alsópapság tagja volt.

Fontos ügyek végrehajtásánál szokás volt a hiteleshelyekről az ügyfél rangjának megfelelő kiküldöttet (kanonokot, időnként még a prépostot is) delegálni, azonban az erdélyi káptalan esetében nem ez volt az úzus. Még olyan fontos személyek ügyeiben sem jártak el másképp, mint Bakóc Tamás esztergomi érsek és fivére<sup>59</sup> (Hunyad városának iktatása), vagy Podmanini Podmanicky János királyi főkamrás<sup>60</sup> (Algyógy birtokát kellett számára iktatni). Mindkét esetben a szokás szerinti oltárigazgatót küldték a helyszínre. Hozzá kell tennünk azonban, hogy ez utóbbiak kiküldésével sem volt a káptalani testület törvényszegő, hiszen a fentebb idézett törvénycikk tiltása csupán az alsópapság javadalom nélküli tagjaira vonatkozott.

Vélhetően az alsópapság tagjai jórészt a székesegyház mellett működő káptalani iskola tanulói közül kerültek ki, bár egyesek közülük egyetemi tanulmányokkal is rendelkeztek.<sup>61</sup> Ilyen volt 1508-ban Bálint magister, a Szent Katalin oltár igazgatója, akit esetenként külső hiteleshelyi munkára is küldtek,<sup>62</sup> vagy 1522-ben Demeter magister, a Szűz Mária oltár igazgatója.

A vizsgált korszakban két periódust különíthetünk el aszerint, hogy az alsópapság tagjai közül kiket küldtek külső munkára (határjárás, köztudományvétel, iktatás, perbeli idézés stb.). 1500 és 1505 között ezt a feladatot két eset kivételével mindig főesperesek káplánjai végezték (a két kivétel a püspök és az

---

57 Decreta Regni Hungariae 1301–1457. Red. Bácskai, V., Bónis, G., Döry, F. Bp., 1976. 266. p. (A továbbiakban: DRH 1301–1457.): *Item statuimus, quod ad faciendas statutiones, inquisitiones et evocationes et alios quoslibet processus cum hominibus et testimoniis capitularibus et conventualibus fieri solitos, que communiter fidedignitates vocantur, de capitulis et conventibus persone seu homines simplices non mittantur, sed de ipsis capitulis canonici ad minus aut persone in beneficiis vel officii constitute, de conventibus vero monachi conventuales sacerdotes destinantur.*

58 DL 22894, 30569.

59 DL 30515 (1508. febr. 8.).

60 DL 26614 (1510. dec. 18.).

61 Tonk, 1979. 135. p.

62 DL 29361, 29362.

örkanonok káplánja<sup>63</sup>). További kutatások kell majd kiderítsék, hogy mikortól kezdik kiküldeni az alsópapság ezen csoportját, illetve hogy vajon egyedül vagy főesperesüket kísérvé kerültek kapcsolatba ezzel a munkával. Ez utóbbira a pécsi káptalanban találunk analóg példát, igaz kissé korai időszakból, 1276-ból.<sup>64</sup> A XVI. század első évtizedeiben már egyedül, rutinosan végzik feladatukat, és az adatok azt mutatják, hogy ebben az időszakban, de a későbbiekben is, a káptalannak megvoltak a maga „bejártott” emberei. Ilyen személy volt Mihály presbiter, János szolnoki főesperes káplánja 1501–1502 között, és egy másik Mihály nevezetű presbiter, akit Márk ózdi főesperes káplánjaként emlegetnek 1501 és 1505 között.<sup>65</sup> (Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a szóban forgó Polnár Márk főesperes egyetemet járt, és a doktori fokozatig jutott,<sup>66</sup> vélhetően a káplánja sem lehetett műveletlen).

A második periódus 1505 elejétől kezdődik, és tart feltételezhetően a szekularizációig, adatolhatóan azonban – a DL alapján – 1526-ig. Valószínűleg valamilyen belső szabályozásnak köszönhetően 1505-től a káplánok helyett oltárigazgatók végezték a külső hiteleshelyi tevékenységet. 1505-ben egyetlen alkalommal, január 2-án küld ki a káptalan káplánt,<sup>67</sup> ő a már jól ismert Mihály presbiter, Márk ózdi főesperesnek a káplánja, ettől kezdve<sup>68</sup> többnyire oltárigazgatók szerepelnek káptalani tanúbizonyoságként.

Nem állítható, hogy az alsópapságnak ezt a rétegét felkészületlenül érte volna a ráhárított feladat, hiszen az első évben összesen hét személyről tudunk, aki ezt a munkát végezte, tehát legalább írni-olvasni tudott latinul, és értett a jog gyakorlati vonásaihoz. Idővel az általuk végzett munka rutinná vált, specializálódott, és elegendő volt hozzá két-három ember. A csökkenő tendencia évről évre kimutatható: míg a kezdő 1505-ös évben hét emberre volt szüksége a hiteleshelynek, 1507 és 1508-ban hatra, 1511-től kezdve pedig már három, illetőleg két személyről tesznek említést az oklevelek. Közülük a vizsgált korszak elején kiemelkedően sokszor teljesített szolgálatot Albert magister a Tízezer vértanúnak szentelt oltár igazgatója. 1505-ből való az első adatunk személyére és 1513-ig szerepel a forrásokban.<sup>69</sup> 31 darab oklevél tanúsítja tevékenységét,

---

63 DL 29900, 30958.

64 *Kosztá*, 1988. 19. p.

65 DL 30495, 46550, 30503; 29349, 29589, 29907.

66 *Tonk*, 1979. 283. p.

67 DL 29592.

68 DL 29912 (1505. febr. 18.).

69 DL 30336 (1505. máj. 6); DL 30537 (1513. okt. 7.).



s ez nagy szám, ha tudjuk, hogy az erdélyi káptalanra vonatkozó középkori okleveleinknek csak a töredéke maradt ránk.

Már Csukovits Enikő felhívta a figyelmet arra, hogy a káptalani személyzetnek tetemesen megnőtt a munkája a hiteleshelyen a középkor késői századaiban.<sup>70</sup> Az erdélyi káptalan XVI. sz. eleji tevékenységének egyes időszakaiból több olyan oklevél maradt fent, amelyek alapján, ha töredékesen is, de felmérhetjük a személyzet által végzett munka mennyiségét. Ez a szerencsés helyzet áll fenn a már említett Albert magister esetében is: az 1511-es esztendő decemberéből tizenhárom oklevél maradt fent, ebből kilenc külső hiteleshelyi munkával kapcsolatos. A kilenc oklevélben szereplő káptalani kiküldött hét esetben Albert magister, két esetben pedig István magister, a Máté evangélistának szentelt oltár igazgatója. A jelentések alapján Albert magister a következő időközökben és helyszíneken jelent meg: december 11-én kiszállt a Hunyad megyei Malomvíz és Felsőfarkadin birtokra,<sup>71</sup> december 19-én Brettyére,<sup>72</sup> december 22-én Rákosdra,<sup>73</sup> december 23-án Alsószálláspatakára,<sup>74</sup> december 24-én Batizfalvára<sup>75</sup> – ez utóbbi falvak is mind Hunyad vármegye területén feküdtek. Ezután visszatért a káptalanba, mert december 27-én Szentimrére<sup>76</sup> (Hunyad vármegye) ment ki a vajda december 22-én kelt parancslevele értelmében. Feltételezzük, hogy a 11-i kiszállás után is visszatért Gyulafehérvárra, de a 19. és 24. közötti dátumok annyira közeliak, hogy vélhetően ekkor nem tartózkodott a káptalanban, hanem úton volt ügyintézni, visszatérte után pedig újra útra kelt, ami a decemberi időjárást és a fáradságos utazást figyelembe véve nem kis erőfeszítést igényelt. Albert magister szolgáltatásainak gyakori igénybe vétele magyarázható szakértelmével, az ügyfelek igényével, de (esetleg) pénzsóvárságával is, hiszen a kiszállásokért pénz járt a hiteleshelyi kiküldöttnek.<sup>77</sup>

---

70 Csukovits, 1992. 3–14. p.

71 DL 30531, 30532.

72 DL 29939.

73 DL 29941.

74 DL 30533.

75 DL 29619.

76 DL 29942. Elnéptelenedett település a Sztrigy folyó mellett, Piski és Dédács vidékén (Hunyad m.).

77 DRH 1301–1457. 269. p. *Personis autem testimonialibus capitulorum et conventuum pro singulis diebus, quibus in itinere fidedignitatis processerint, solvantur singuli duodecim denarii maiores, sive in propriis equis, sive in equis causantium ambulent et ducantur.*

Albert magister mellett hosszú évekig más oltárigazgatók is részesei voltak a káptalan külső helyszínén zajló tevékenységének.<sup>78</sup> Időben is közel állt az imént leírt személyhez, mondhatni társa volt a már említett István magister, a Máté evangélistának szentelt oltár igazgatója, aki 1511 decemberében tűnt fel<sup>79</sup> és 1519 decemberéből származik az utolsó adat tevékenységére.<sup>80</sup> 1515 decemberében jelenik meg az oklevelekben<sup>81</sup> János magister, a Négy egyházatyának szentelt oltár igazgatója, akinek működésére 1521 januárjáig van adatunk.<sup>82</sup>

Az imént leírt példából kiviláglik, de több személy esetében is bizonyossá vált, hogy egy adott év végén vagy a legelején tűnik fel az oklevelekben: ilyen a már említett István és János magister, de egy bizonyos Tamás magisterről, a Szent Anna oltár igazgatójáról és Ambrus magisterről, a Mindenszentek oltár igazgatójáról is elmondhatjuk ugyanezt.<sup>83</sup> Ez a jelenség összefügghet valamiféle tisztújítással, ám azzal is magyarázható, hogy az év többi hónapjához viszonyítva decemberben a hiteleshelyen minden jel szerint megsokasodott a munka és emiatt több személyre volt szükség.<sup>84</sup> A 26 év alatt csupán négy decemberi hónapból nem maradt fenn oklevél, ez átlagban 3–4 darabot jelent minden év ezen hónapjában, de nem lehet figyelmen kívül hagyni olyan éveket, amikor tizenhárom (1511), kilenc (1507), hat (1518) vagy öt (1515) darab maradt fent, miközben a legtöbb év nyári hónapjaiból alig rendelkezünk kiadvánnyal.

A decemberi felgyülemlett munka magyarázható az ügyfelek számának növekedésével (noha mai szemmel nem látjuk értelmét a nehézkes téli utazásnak) és a karácsonyi ünnepkörrel, amikor a felek kegyes célból keresték fel a káptalant, és mellékesen magánjogügyleteiket is elintézték.<sup>85</sup> A fő ok azonban a Vízkereszt

---

78 A személyüket összefoglaló táblázatot ld. a függelékben.

79 DL 30340.

80 DL 30553.

81 DL 30076.

82 DL 29982, 95186, 29642, 31031.

83 DL 29969, 31033.

84 Ennek a későbbi fejlemények során lesz nagy jelentősége, ti. a szekularizáció után négy, de inkább három személy (*requisitor*) végezte a hiteleshelyi teendőket. Minthogy a bevallások felvételéhez továbbra is két személyre volt szükség, a felgyülemlett külső hiteleshelyi munkát egy személy nem bírta elvégezni. Ezzel is magyarázható, hogy 1557-től kezdve vajdai emberek is törvényesen végezheték azt a munkát, amely addig kizárólag a hiteleshelyek feladatkörébe tartozott. (Az erre vonatkozó országgyűlési végzésekre ld.: Erdélyi országgyűlési emlékek. Monumenta comitalia regni Transylvaniae. Szerk. Szilágyi Sándor. II. Bp., 1877. 81., 89., 107., 176., 340. p.)

85 Vö. *Csukovits*, 1992. 6–9. p.

nyolcadán kezdődő törvénynapok miatt keletkezett mandátumok nagy számában keresendő, amelyek nagyrészt december folyamán keltek és végrehajtásuk is többnyire megtörtént még e hónap folyamán, hiszen a parancslevelekben legközelebbi határidőként értelemszerűen Vízkereszt nyolcada volt megjelölve.<sup>86</sup>

A külső munkával kapcsolatban végül azokról az esetekről is szólnunk kell, amikor a hatósági személy és a hiteleshelyi tanúbizonyság nem a bevett szokásnak megfelelően járt el a jelentéstétel esetében. Mint ismeretes, a két említett személy együtt szállt ki a megadott helyre, és visszatérve egyező jelentést tett a hiteleshelyen, amelyet az írásba foglalt, és elküldött a megbízónak. A vizsgált időszakban ettől két esetben tértek el. Az első 1521. január 1-jén történt,<sup>87</sup> amikor a káptalan Drági Tamást,<sup>88</sup> a Péter és Pál oltár igazgatóját küldte ki tanúbizonyságnak Keresztúri Gáspár vajdai ember mellé. A kiküldöttek visszatérve külön-külön tettek jelentést az ügyről, mert Tamás magister a püspök (Várdai Ferenc) ügyeiben is el kellett járjon. A másik eset is 1521 januárjában történt.<sup>89</sup> A hiteleshelyi tanúbizonyság ezúttal János magister a Négy egyházatyának szentelt oltár igazgatója volt, akit Zala Gál vajdai emberrel küldtek ki az erdélyi vajda parancsára. Visszatérve a káptalanba János magister mégis Ecséri Kerek János jelenlétében tett jelentést, aki a vajdai parancslevélben maga is kijelölt vajdai emberként szerepelt. Ez utóbbi személyt a nevezett Zala Gál vajdai ember küldte a hiteleshelyre, hogy tegyen jelentést a történetekről (ti. az elvégzett munkáról), és eskü alatt vallotta, hogy Zala Gál a kijelölt feladat elvégzése után nem tudott a káptalanban megjelenni, mert igen súlyosan megbetegedett, betegágyában meg is gyónt, és az utolsó kenetet is feladták neki, mert életbemaradásához nem sok reményt fűztek.

Összefoglalva ezek az adatok, amelyek az erdélyi káptalan személyzete és hiteleshelyének kapcsolatára rávilágítanak, de hangsúlyoznunk kell, hogy jelen munka az erdélyi káptalan és hiteleshelye gyakorlatának csak keresztmetszete (amely egy viszonylag rövid időszakból kiragadva vizsgálja annak jelenségeit), és további kutatásra lesz szükség a hiteleshely tevékenységének, ideértve a kancellária feladatait is, a teljes középkorra vonatkozó feltérképezésére.

---

86 Werbőczy István Hármaskönyve. Bp., 1897. (Magyar Törvénytar) 99. p.

87 DL 29980.

88 Személyével kapcsolatban meg kell említenünk, hogy ő az első oltárigazgató, akinek nem csak a keresztnéve maradt az utókorra.

89 DL 95186.

**Függelék**  
**Az erdélyi káptalan méltóság- és hivatalviselői a XVI. század elején**

*Prépostok*

Illyésházi Mátyás (1485–1509)<sup>90</sup>

Szeremlyéni Szitás<sup>91</sup> Ferenc (1509–1534)<sup>92</sup>

*Éneklőkanonokok*

Megyericsei János (1498–1499)<sup>93</sup>

Modrusi Bertalan (1500–1509)<sup>94</sup>

Nenkei (?) Gergely (1511–1515)<sup>95</sup>

Gyalui Dénes (1517–1521)<sup>96</sup>

Koppáni (Koppándi) Gergely (1524–1534)<sup>97</sup>

*Őrkanonokok*

Cserényi Mihály (1483–1503)<sup>98</sup>

Budai Udalrik (1504–1523)<sup>99</sup>

Tomori Zsigmond (1525–1534)<sup>100</sup>

---

90 *Beke*, Erdélyi kpt. lvt. 735. sz., DL 46550, 30507, 36520, 26114, 46813, DF 244557, 247097, 292119, 292216, 292217, 245616, 292122.

91 [http://kovacs.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=64&p=5138#\\_ftnref28](http://kovacs.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=64&p=5138#_ftnref28) – 27. p.

92 DL 29315, 67252, 47015, 30998, 22696, 29389, 36360, 36361, 13646, 23307, 31035, DF 245670, 286613, 260848, DL 107695, DF 260874, 257531, 291412, 247114, 292004, 245755, 275316, 253770, 253784.

93 DL 29315.

94 DL 46550, 30507, 26114, 46813, 29315, 67252, DF 244557, 292119, 292216, 292217, 245616, 292122, 277701, 245670.

95 DL 47015, 30998, DF 286613, 260848, DL 107695, DF 260874, 257531, 291412, 247114, 292004, 245755.

96 DL 29389, 36360, 36361, 13646, 23307, DF 275316, 253770.

97 DL 30561, DF 253784.

98 DL 46550, 30958, DF 244557, 247097, 277678.

99 DL 30507, 26114, 46813, 29315, 67252, 47015, 30998, 22696, 29389, 36360, 36361, 13646, 23307, 31035, DF 292119, 292216, 292217, 245616, 292122, 245670, 286613, 260848, DL 107695, DF 260874, 257531, 291412, 247114, 292004, 245755, 275316, 253770.

100 DL 74222, DF 253784.

*Dékánok*

Jankafy Simon (1500–1501, 1502, 1504)<sup>101</sup>

Berekszászi Imre(1503–1504)<sup>102</sup>

Várad Mihály (1505, 1514)<sup>103</sup>

Károlyi István (1507)<sup>104</sup>

Keresztúri Mihály (1508, 1514)<sup>105</sup>

Gyalui Dénes (1509, 1510–1511, 1512)<sup>106</sup>

Alexander János (1515)<sup>107</sup>

Garduni Ferenc (1517–1518, 1519, 1520)<sup>108</sup>

Végedi Imre (1519)<sup>109</sup>

Koppándi Gergely (1522)<sup>110</sup>

Enyedi Simon (1524)<sup>111</sup>

Makrai Bálint (1526)<sup>112</sup>

---

101 DL 46550, 30507, DF 244557, 247097, 292216.

102 DF 277678, 292119.

103 DL 26114, DF 245616, 292122, 246887, 291412.

104 DL 46813.

105 DF 257531, *Vekov*, 2003. Anexa 7.

106 DL 29315, 67252, 47015, 30998, DF 245670, 286613, 260848, 107695.

107 DL 22696, DF 245755.

108 DL 29389, 36360, 36361, 13646, 23307, DF 275316, 253770.

109 *Vekov*: Végedi Imre, 609. p.

110 DL 31035.

111 DL 30561.

112 DF 253784.

**Alsópapság (káptalani kiküldöttek)**  
**1500–1526**

<i>1500. jan. 22.</i>	György presbiter, Ferenc küküllői főesperes káplánja <sup>113</sup>
<i>1500. febr. 20.</i>	Szilveszter presbiter, Márton gyulafehérvári főesperes káplánja <sup>114</sup>
<i>1500. márc. 6.</i>	Ferenc presbiter, Máté ugocsai főesperes káplánja <sup>115</sup>
<i>1501. jan. 5.</i>	Zsigmond presbiter, Szatmári Péter küküllői főesperes káplánja <sup>116</sup>
<i>1501. jan. 6.</i>	Barabás presbiter, a küküllői főesperes káplánja <sup>117</sup>
<i>1501. ápr. 17. – 1502. ápr. 14.</i>	Mihály presbiter, János szolnoki főesperes káplánja <sup>118</sup> (1499-től kezdődően van róla adat: DL 30238, 29892, 29341, 29342, 30496, 29895, DF 244557, DL 30501)
<i>1501. jún. 16.</i>	János presbiter, Geréb László püspök káplánja <sup>119</sup>
<i>1501. dec. 27. – 1505. jan. 2.</i>	Mihály presbiter, Márk ózdi főesperes káplánja <sup>120</sup>
<i>1502. jan. 10.</i>	Pál presbiter (Illyésházi) Mátyás prépost káplánja <sup>121</sup>
<i>1503. márc. 24.</i>	László presbiter, Cserényi Mihály örkanonok káplánja <sup>122</sup>
<i>1503. ápr. 17.</i>	Mihály presbiter, karpap <sup>123</sup>

113 DL 30232.

114 DL 29894.

115 DL 29344.

116 DL 30497.

117 DL 30495.

118 DL 30495, 46550, 30502, 30503, 30246, 29587.

119 DL 29900.

120 DL 30955, 29349, 30962, 29589, 29907, 29591, 29593, 29592, DF 257615, 257615.

121 DL 30504.

122 DL 30958.

123 DL 30247.

<i>1503. dec. 13. – 1525. júl. 1. u.</i>	(Tatai) János presbiter, a Szent Miklós kápolna igazgatója <sup>124</sup>
<i>1504. nov. 29.</i>	István presbiter, János telegdi főesperes káplánja <sup>125</sup>
<i>1504. dec. 17.</i>	Benedek presbiter, a gyulafehérvári főesperes káplánja <sup>126</sup>
<i>1505. febr. 18. – 1509. máj. 8.</i>	János magister, a Fábián és Sebestyén oltár igazgatója <sup>127</sup>
<i>1505. febr. 21. – 1508. aug. 5.</i>	György magister, a Szent György oltár igazgatója <sup>128</sup>
<i>1505. márc. 2. u. – 508. aug. 2.</i>	Ambrus magister, a Szent Anna oltár igazgatója <sup>129</sup>
<i>1505. máj. 6. – 1513 okt. 7.</i>	Albert magister, a Tízezer vértanúnak szentelt oltár igazgatója <sup>130</sup>
<i>1505. okt. 9. – 1511. júl. 26.</i>	István magister, a Mindenszentek oltár igazgatója <sup>131</sup>
<i>1507. jan. – 1510. dec. 3.</i>	Barabás magister, a Krisztus teste oltár igazgatója <sup>132</sup>
<i>1507. dec. 30. – 1514. ápr. 7.</i>	János magister, a Szent Márton oltár igazgatója <sup>133</sup>

124 *Beke*, Erdélyi kpt. lvt. 784. sz., DL 29905, 29915, 31021, 29404, 31040, 30566, DF 247169.

125 DL 29909.

126 DL 29354.

127 DL 29912, 31162, 30518.

128 DL 30509, 29353, 30967, 32566, 29602, 29603, 29607, 29928.

129 DL 29355, 29917, 30256, 29609.

130 DL 30336, 29596, 30972, 29919, 36931, 29604, 302555, 29606, 29605, 29608, 30514, 29359, 36573, 30257, 32570, 29611, 29929, 29615, 30527, 29618, 30531, 30532, 29939, 29941, 29942, 30533, 29619, 47015, 31000, 30537, DF 244560.

131 DL 29549, 29600, 30071, 29613, 29614, 30986.

132 DL 29916, 30977, 29930, 29913.

133 DL 30513, 30974, 30515, 30338, 29935, 29620, 30993, 29943, 29946, DF 257766, 277734.

1508. dec. 25–31.	Bálint magister, a Szent Katalin oltár igazgatója <sup>134</sup>
1511. szept. 21. – 1519. dec. 28.	István magister, a Máté evangélistának szentelt oltár igazgatója <sup>135</sup>
1515. dec. 28. – 1521. márc. 2.	János magister, a Négy egyházatyának szentelt oltár igazgatója <sup>136</sup>
1518. dec. 31. – 1519. márc. 12.	Tamás magister, a Szent Anna oltár igazgatója <sup>137</sup>
1519. máj. 17.	Gergely magister, a Szent Nikáziusz oltár igazgatója <sup>138</sup>
1520. nov. 24. – 1521. jan. 24.	Drági Tamás magister, a Péter és Pál oltár igazgatója <sup>139</sup>
1521. márc. 4. – 1525. okt. 17.	Ambrus magister, a Szent Márton oltár igazgatója <sup>140</sup>
1522. jan.	Ambrus magister, a Mindenszentek oltár igazgatója <sup>141</sup>
1523. nov. – 1525. okt. 2.	Buzai Péter magister, <i>succentor</i> , Szent Mihály kisebbik oltárának igazgatója <sup>142</sup>
1525. nov. 17.	Sandrin magister a Szent Nikáziusz oltár igazgatója <sup>143</sup>

---

134 DL 29361, 30258.

135 DL 29373, 29225, 29940, 30340, 29380, 29381, 22696, 22733, 30542, 29628, 29951, 29956, 30547, 31013, 29961, 30545, 29393, 30549, 30550, 30551, 29967, DF 261107, 277754, 253031.

136 DL 30076, 29627, 31011, 30278, 31014, 29389, 31016, 29965, 29395, 30552, 30553, 29398, 29977, 31030, 30555, 29982, 95186, 29642, 31031, 29645.

137 DL 29964, 29966, 29973.

138 DL 36361.

139 DL 29402, 29980, 29979, 29978.

140 DL 299984, 29646, 29648, 29414, 29949, DF 255136.

141 DL 31033.

142 DL 30559, 29990.

143 DL 29651.



1526. máj. 15.	János magister a Péter és Pál oltár igazgatója. <sup>144</sup>
1526. aug. 10. k.	Antal magister, a Szent Miklós kápolna igazgatója <sup>145</sup>

### A pápens alakú oklevelek pecsétje alatt megjelenő bejegyzések

DL/DF szám	Dátum	Bejegyzés
DF 257614	1501. márc. 15.	Coram dominis [...] et Jankaffy
DF 245587	1503. júl. 15.	Coram domino [cu]stode et [...]
DF 278756	1510. jan. 14	Coram dominis Varadino et Thilegdy
DL 50347	1510. jan. 21.	Coram dominis Thylegdy et Kerezthwri
DL 29365	1510. febr. 2.	Coram dominis Jankaffy et Thorday
DL 29616	1511. ápr. 4.	Coram dominis Varadiensi et Gyalay
DF 261095	1510. ápr. 9.	Coram dominis Lazoniensi et Berekzazy
DL 29937	1511. ápr. 13.	Coram dominis [Kerez]tury [...] <sup>146</sup>
DL 29945	1513. júl. 22.	Coram dominis Lazoniensi et Kerezjury
DL 29624	1514. ápr. 24.	Coram dominis Kerezjury et Thordensi
DL 29625	1514. ápr. 26.	Coram dominis Lazo[n]ien[si] et Zeredahely
DL 29947	1514. máj. 5.	Coram dominis Kerezjury et Jankafy
DL 29948	1515. már. 25.	Coram domino custode et suffraganeo
DF 275322	1515. dec. 21.	Coram dominis [Kerez]jury et Modrussi
DL 29632	1517. máj. 7.	Coram d[ominis ...]
DF 292019	1522. máj. 27	Coram dominis [...] et Waradi

144 DL 31047.

145 DF 253784.

146 Töredékesen látszik a rányomott pecsét befűggesztett papír szalagja miatt (az eredet in valószínűleg el lehet olvasni), a többi kipontozott feljegyzést ugyancsak a pecsét takarása miatt nem lehet feloldani.

**A bevéllásokat felvevő személyekre utaló bejegyzések**

DL szám	Dátum	Bejegyzés
DL 36520	1505. febr. 9.	Coram dominis Berekzazy et Zerdahely
DL 29601	1506. dec. 29.	Coram d[omino] vicario executio fassa est et Thyleg[di]
DL 29315	1509. máj. 28.	Coram Megerechy
DL 30990	1511. dec. 9.	Coram dominis Karoly, Jankafy et Warady
DL 30532	1511. dec. 18.	Coram dominis Thelegdiensi et Waradiensi

## KÁDÁR TAMÁS

### A KÖZÉPKORI MAGYAR KIRÁLYI ÉS KORMÁNYZÓI CSALÁDOK TAGJAINAK ELHALÁLOZÁSI ÉS TEMETÉSI IDŐPONTJAI VALAMINT HELYEI 1301–1541 KÖZÖTT

Történeti kutatásunk eddig általában kevés figyelmet szentelt középkori uralkodóink, illetve kormányzói méltóságot viselt államférfiaink és azok családtagjainak elhalálozási valamint temetkezési adataira, átfogólag, minden érintett személyre vonatkozóan pedig egyáltalán nem foglalkozott azzal. Mindössze három, az utóbbi évtizedekben megjelent munkát említhetünk a témában, és ezek is kizárólag — elsősorban a székesfehérvári bazilikára fókuszálva — az uralkodócsaládok tagjainak temetkezési körülményeit mutatják be, információik ugyanakkor pontosításra vagy kiegészítésre szorulnak egynémely esetben. Hankó Ildikó 1987-ben közreadott kötete, majd annak 2004-ben, végül pedig 2008-ban jelentősen kibővített és átdolgozott második változata mellett egy Engel Pál tollából a Századok oldalain megjelent rövidebb tanulmányból tájékozódhatunk – inkább csak felsorolásszerűen – fehérvári valamint másutt létesült középkori királysírhajók sorsáról, a korszak kormányzóival valamint azok családtagjaival kapcsolatos adatokat azonban ezen feldolgozásokban sem találunk.<sup>1</sup>

Az alábbi összeállításban, mint a dolgozat címéből kitűnik, egyfajta hiánypótlásként a Magyarországon 1301 és 1541 között, III. András elhunytától (Szapolyai) János király haláláig az országos főhatalmat gyakorolt személyek, azaz a mondott közel két és fél évszázados időszak uralkodóinak és kormányzóinak, illetve azok házastársainak és egyéb családtagjainak, összesen 68 fejedelmi személynek elhalálozási és temetési adatai szerepelnek. A családtagok, illetve a szűkebb rokonság sorából helyet kaptak listánkon az adott személy valamennyi elsőfokú egyenesági leszármazói, azaz fiai és leányai, valamint legközelebbi oldalági családtagjai, testvérei, továbbá ezek gyermekei (unokaöccsök- és húgok), beleértve a házasságon kívüli kapcsolatból származó, törvénytelen

---

1 *Hankó Ildikó: A magyar királysírok sorsa Géza fejedelemtől Szapolyai Jánosig.* Bp., 1987. (a továbbiakban: Hankó, 1987.), *Uő: Királyaink tömegsírban. A magyar királysírok sorsa Géza fejedelemtől Szapolyai Jánosig.* (Bp.,) 2004. (a továbbiakban: Hankó, 2004.), 2. kiad.: (Bp.,) 2008., *Engel Pál: Temetkezések a középkori székesfehérvári bazilikában.* In: Századok 121. (1987) 613–636. p. (a továbbiakban: Engel), a kormányzói méltóságra: *Gábor Gyula: A kormányzói méltóság a magyar alkotmányjogban.* Bp. (1932.)

utódokat is, de — néhány alább taglalt kivételtől eltekintve — csupán azok, akik Magyarországon születtek és az adott személy méltóságviselése idején éltek. A távolabbi vérrokonsághoz tartozók, így az elsőfokú, másodfokú unokafivérek, stb., valamint — hitveseiket leszámítva természetesen — az illető királlyal avagy kormányzóval nem vér szerinti rokonságban állt előkelők (sógorok, anyósok, menyek, vők, stb.) ellenben nem találhatók meg.

Úgyszintén nem szerepelnek azon uralkodók családtagjai, akik, mivel az adott király külföldről, gyakran egy másik ország uralkodójaként hívatott meg és került a magyar trónra, sosem foglalták el az őket ekként megillető pozíciót, s a királyi udvarban, valamint az országban egyáltalán nem, nagyon ritkán, avagy időszakosan fordultak meg. Így hiába keresnénk a nevek között például Zsigmond, I. vagy II. Ulászló királyok testvéreit, lévén, ők a Luxemburgi-, illetve a Jagelló-dinasztiához tartoztak, s noha esetenként kaptak itteni birtokokat, nem sorolhatók a magyar elitbe. Ugyanilyen megfontolásból hagyjuk ki a megbukott és elűzött, illetve „önként” távozott két középkori uralkodónk, Ottó és Vencel itteni királyságuk elvesztése után, már külhonban nőül vett feleségeit, valamint az előbbinek fiutódát, II. Henrik alsó-bajor herceget (†1333) is. Bekerült összeállításunkba ugyanakkor (Durazzói) Margit királyné, II. Károly hitvese, tekintve hogy egy ideig Magyarországon élt, sőt, első gyermekét magyar földön szülte meg, illetve, hogy férje itteni trónra kerülésekor már házasok voltak, továbbá mert viselte a „regina Hungariae” címet, valamint mert fiuk, László nápolyi király (1386–1414), az egyetlen olyan középkori trónkövetelő, akit — (1403 augusztusában) a Zsigmond ellen felkelt előkelők — királlyá is koronáztak. E szempont alapján, azazhogy nem kenettek fel magyar királlyá, nem kerültek névsorunkba az egyéb, esetenként a magyar királyi címet fel is vett trónkövetelők; III. Frigyes császár, (Jagelló) Kázmér és János Albert lengyel herceg.

Két királyi utód, István herceg, I. Károly fia és Corvin János mellett, akik egyébként rendkívül nagy szerepet játszottak korukban mind az udvarnál, mind az országos politikában, szerepeltetjük családjukat is, ez az előbbi esetében annál is inkább indokolt, mert fia, János herceg több évig a trón kijelölt örököse volt. Megtalálható listánkon két, származásukat illetően csak feltételesen, de nagy valószínűséggel megalapozottan a magyar Anjou-házhoz köthető hercegnő — Erzsébet és Katalin — is, akiket a kutatás egy része I. Károly Sziléziába férjhez adott leányainak tart. Az ő elhunytuk és eltemetésük körülményeiről azonban semmit sem tudunk. Bár bizonyosan sosem jártak az országban és a nyelvet sem ismerték, tekintve, hogy mind nagyszülőjük, Mária királyné, mind édesanyjuk viselte a magyar királyné címet s rendszerint őket is „Magyarországi” névvel emlegették és ismerték francia és olasz földön, szerepel I. Károly két leánytestvére.

Belefoglaltuk végezetül névsorunkba történelmünk egyik leghírhedtebb, gyászos emlékü politikai kalandorát, a János király oldalán egészen a kormányzói méltóságig emelkedő Lodovico Grittit és annak szintén politikai tényezővé lett fiait is.

Az összeállításunkba felvett személyek adatait elhalálozási időpontjaik kronológiája szerint tárgyaljuk. Néhányuknál megjelöljük súlyosabb betegségeiket és a halál vélelmezhető okát is, akkori életkorukat, illetve elhunytuk helyét és időpontját ugyanakkor a tudásunk szerinti legprecízebben, utóbbit órára pontosan igitkezünk közölni.

### III. András magyar király<sup>2</sup>

Kb. 36 éves korában, 1301. január 14-én, szombaton, a budai királyi palotában, talán a cukorbetegség valamelyik szövödményében hunyt el. Az ugyancsak a vár területén — a mai Nemzeti Táncszínház helyén — állt és a XVI. század második felében lerombolt Szent János apostol evangélista ferences kolostorban helyezték nyugalomra.<sup>3</sup>

---

2 *Zsoldos Attila*: III. András. In: *Lenkey Zoltán — Zsoldos Attila*: Szent István és III. András. Bp., 2003., 119–227. p. (Párhuzamos életrajzok a magyar történelem századaiból.), *Kristó Gyula — Makk Ferenc*: Az Árpád-ház uralkodói. (Bp., 1996.), 282–288. p., *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. Bp., 1899.<sup>2</sup> (a továbbiakban: Pauler), 414–472. p.

3 *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCII*. I–III. Collegit Gombos, Franciscus Albinus. Budapestini, 1937–38. (a továbbiakban: CFH), I. 659. p., *Képes Krónika*. Ford. Geréb László. Bp., 1993. (a továbbiakban: KK), 112. p. (Heti Klasszikusok.), *Wertner Mór*: Az Árpádok családi története. Nagy-Becskerek, 1892. (a továbbiakban: Wertner), 570–571. p. (Történeti Nép-, és Földrajzi Könyvtár 51.), Hankó, 2004., 175–176., 197. p.. Amennyiben András valóban cukorbetegség miatt halt meg, a ketoacidózisos vagy a hiperozmorális kóma látszik valószínűnek. Zsoldos A. elfogadható feltevése szerint első feleségét, Fenenna királynét is a budai ferenceseknél temették 1295-ben. Ld. *Zsoldos Attila*: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Bp., 2005. 192. p. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.)

### Izabella (Erzsébet) nápolyi hercegnő, IV. László király házastársa<sup>4</sup>

Mintegy 41-43 évesen, 1304 őszen, bizonyosan november 3. előtt, Nápolyban, a Szent Péter apostol Domonkos-rendi nőkolostorban, annak laikus lakójaként hunyt el.<sup>5</sup>

### Vencel (László) magyar, cseh (III.) és lengyel (II.) király<sup>6</sup>

17 évesen, 1306. augusztus 4-én, csütörtökön, a délutáni, koraesti órákban a morvaországi Olomoucban (német nevén: Olmütz) a helyi dékánkanonok házában ismeretlen okból — nem igazolt vád szerint — egy thüringiai lovag meggyilkolta. Másnap, az olomouci Szent Vencel-székesegyház kriptájában temették el. Később, 1326 őszen húga, Erzsébet cseh királyné a Prága melletti Zbraslavba (német nevén: Königsaal, ma: Prága része) szállíttatta át maradványait és október 3-án ott, az atyjuk által alapított híres cisztercita kolostor Szűz Mária-templomában, annak sírhelye közelében, a főoltár előtt helyezték nyugalomra.<sup>7</sup>

- 
- 4 Izabella királynét esetenként már korábban is, de 1277. nov.-tól kizárólagosan Erzsébetnek nevezték okleveleinkben, a Magyarországon ismerősebben hangzó nevet valószínűleg házasságkötésekor vette fel. Wertner, 536–540. p., *Dobozy Hajnalka*: Királynéink az Árpád- és Anjoukorban. Doktori értekezés. Szeged, 1934. (a továbbiakban: Dobozy), 81–85. p. (Kolozsvári–szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből 26.)
  - 5 Ellentétben az eddigi véleményekkel úgy látjuk, hogy Izabella férjével legalábbis egykorú, vagy esetleg 1-2 évvel idősebb volt, amit testvéreinek születésrendje valószínűsít. Magyar diplomacziái emlékek az Anjou-korból. I–III. Szerk. Wenzel Gusztáv. Bp., 1874–76. (a továbbiakban: MDE), I. 172–173. p. (Magyar történelmi emlékek. IV. Osztály. Diplomacziái emlékek.), Anjou-kori Oklevéltár. I. Szerk. Kristó Gyula. Bp.–Szeged, 1990., 658. sz., 320. p., *Fraknói Vilmos*: Mária, V. István király leánya, nápolyi királyné. (1271–1323.) In: Budapesti Szemle 3. (1906) 25. kötet, 351. sz. (a továbbiakban: Fraknói), 354. p.
  - 6 Magyarország vegyes házi királyai (1301–1526). Szerk. Kristó Gyula. (Szeged,) 2003. (a továbbiakban: Kristó, 2003.), 7–14. p.
  - 7 Die Königsaller Geschichts-Quellen mit den Zusätzen und der Fortsetzung des Domherrn *Franz von Prag*. Herausgegeben Loserth, Johann. Wien, 1875., 208–211., 440. p. (Fontes Rerum Austriacarum. Scriptorum. Band VIII.), *Palacky, Franz*: Geschichte von Böhmen. I. Prag, 1847. 373–374. p., Kristó, 2003., 14. p. A minden bizonnyal jogosan gyanúba keveredett Konrad von Bottenstein lovagot Vencel hívei azonnal kivégezték, így az ügy máig felderítetlen.

Mária halicsi hercegnő, I. Károly király első felesége<sup>8</sup>

Valószínűleg 1309/10 körül, Magyarországon, közelebről ismeretlen helyen hunyt el. Nyughelyét illetően semmit sem tudunk.<sup>9</sup>

Ottó magyar király, alsó-bajor (III.) herceg<sup>10</sup>

Mintegy 52 éves korában, 1312. szeptember 9-én, szombaton, tartománya székhelyén, a délkelet-bajorországi Landshutban (ma: Németo.) hunyt el. Ugyanitt, a Landshut–seligenthali Szent Szűz cisztercita kolostorban temették el.<sup>11</sup>

Katalin szerb királyné, V. István király leánya<sup>12</sup>

60. életéhez közelítve, valószínűleg kevéssel 1314 után a férje, II. Uros István (Dragutin) volt szerb király, majd fiuk által birtokolt, a Magyar Királysághoz tartozó Macsói Hercegség (ma: Észak-Szerbia) területén halt meg. Nyughelye ismeretlen.<sup>13</sup>

Erzsébet hercegnő, V. István király leánya<sup>14</sup>

Csak közvetőlegesen ismert időpontban, 1313 és 1322. július között halt meg Nápolyban, a Szent Péter apostol vértanú domonkos zárdában, amelynek apácája

---

8 *Górka, Olgierd*: Anonymi descriptio Europae orientalis. Cracoviae, 1916., 40. p., magyar fordítása: *Borzákné Nacsza Mária — Szegfű László*: Egy Délkelet-Európát bemutató földrajzi munka a XIV. század elejéről. (Descriptio Europae Orientalis.) In: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Szeged, 1987–88., 13–27. p., *Kristó Gyula*: Orosz hercegnő volt-e Károly Róbert első felesége? In: *Aetas* 9. (1994) 1. sz. (a továbbiakban: Kristó, 1994.), 194–199. p.

9 Világrajotte idejéről semmit sem tudunk. Minthogy Károly 1288-ban született, vélhetően ő is nagyjából 1280–1292 között szülehetett. *Kristó Gyula*: Károly Róbert családja. In: *Aetas* 20. (2005) 4. sz. (a továbbiakban: Kristó, 2005.), 18. p.

10 Monumenta Wittelsbacensia. Urkundenbuch zur Geschichte des Hauses Wittelsbach. Herausgegeben Wittmann, F(ranz) Mich(ael). In: Quellen und Erörterungen zur Geschichte bayerischen und deutschen Geschichte. Abteilung 2. Band 6. München, 1861., 1–193. p., Kristó, 2003., 15–22. p., *Hüttl, Ludwig*: Das Haus Wittelsbach: Die Geschichte einer europäischen Dynastie. München, 1980., 27–32. p.

11 CFH I. 593. p., Kristó, 2003., 22. p., <http://genealogy.euweb.cz/wittel/wittel1.html>, letöltve: 2010. máj. 20.

12 Wertner, 505–508. p.

13 Wertner, 507. p.

14 Wertner, 527–530. p., *Karácsonyi János*: A mérges vipera és az antimonialis. Korkép Kun László király idejéből. In: Századok 44. (1910) 1–24. p., Fraknói, 321–358. p., Wertner, 510–512. p.

volt. Minden bizonnyal itt is temették el. Más forrásunk, a XVI. század eleji, magyar nyelvű Margit-legenda — bizonytalanabb hitelű — ismerete szerint Magyarországon, a Nyulak-szigeti (ma: Margit-sziget, Bp., XIII. ker.) Szűz Mária Domonkos-rendi kolostorban hunyt el és annak káptalantermében, a feszület előtt, atyja közelében helyezték sírba.<sup>15</sup>

### Mária beutheni hercegnő, I. Károly király második hitvese<sup>16</sup>

Hozzávetőleg 20-27 éves korában, 1318. július eleje táján, ismeretlen helyen halálozott el. Székesfehérvárott, a Boldogságos Szűz-székesegyházban, talán egy gyermekkorban elhunyt leányával együtt, avagy a mellé temették el.<sup>17</sup>

### Beatrix luxemburgi grófnő, I. Károly harmadik felesége<sup>18</sup>

14-15 évesen, 1319. november 19. körül, vélhetően Temesvárt (ma: Timișoara, Románia) halt meg. Váradon, a Szűz Mária püspöki székesegyházban helyezték nyugalomra.<sup>19</sup>

### Károly herceg, I. Károly elsőszülött fia<sup>20</sup>

Valószínűleg 11-12 hónaposan, 1323. májusban, vagy június első harmadában, feltehetően Temesvárott hunyt el. Székesfehérvárt, a Szűz Mária-székesegyházban temették el.<sup>21</sup>

---

15 Források, legendák, intelmek. Szent Margit legendája. (Szentendre,) 1993., 42. p. (Populart füzetek 5.), Wertner, 529. p., *Klaniczay Gábor*: Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek. Bp., 2000., 248., 316. p.

16 KK, 118. p., *Sroka, Stanislaw A.*: A magyar Anjouk családi története. Krakkó, 1998. (a továbbiakban: Sroka), 16–17. p., Dobozy, 53–54. p.

17 Kristó, 2005., 20–21. p., *Kádár Tamás*: Megjegyzések, észrevételek I. Károly (Róbert) magyar király házassági és egyéb családi kapcsolatai kérdéséhez. In: Turul 82. (2009) (a továbbiakban: Kádár), 20–21. p.

18 Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých. IV. Pořádámín Emlera, Jozefa. V Praze, 1884., 249–250., 255. p., Kristó, 2005., 15. p.

19 KK, 118. p., *Gyalóka Jenő*: Beatrix királyné sírja. In: Archaeologiai Értesítő 46. (1912) 83–90. p., *Kerny Terézia*: Királyi temetkezések a váradai székesegyházban. In: Váradai kötetek. Szerk. Kerny Terézia. Bp., 1989. 163. p.

20 Sroka, 25. p.

21 KK, 118. p., Kristó, 2005. 23–24. p., Kádár, 19–20. p.



Mária nápolyi királyné, V. István király leánya<sup>22</sup>

Kb. 66 éves korában, 1323. március 25-én, pénteken, Nápolyban, családja körében halálozott el. Tíz nappal később a városi Szűz Mária klarissza kolostor templomában egy ideiglenes sírban helyezték el, majd 1326 tavaszán, mikor elkészült díszes, 6.6 m magas márvány síremléke, oda temették át. A sírkövén két angyal között fekvő szobra látható, amely Tino di Camaino és Gagliardo Primario alkotása. 1727-ben a templom átépítésekor mauzóleumát az épület apszisa melletti kisebb helyiségbe szállították át. Mauzóleumán a következő felirat olvasható (a rövidítések feloldásával): HIC REQUIESCIT SANCTE MEMORIE EXCELLENTISSIMA DOMINA DOMINA REGINA MARIA, DEI GRATIA IERUSALEM, SICILE, HUNGARIEQUE REGINA, MAGNIFICI PRINCIPIS QUONDAM STEFANI DEI GRATIA REGIS HUNGARIE AC RELICTA CLARE MEMORIE INCLITI PRINCIPIS KAROLI SECUNDI ET MATER SERENISSIMI PRINCIPIS ET DOMINI DOMINI ROBERTI, EADEM GRATIA DICTORUMQUE REGNORUM IERUSALEM, SICILE REGUM ILLUSTRUM, QUE OBIIT ANNO DOMINI MCCCXXIII, INDICTIONE VI, DIE XXV MENSIS MARCII, CUIUS ANIMA RESQUIESCAT IN PACE, AMEN.<sup>23</sup>

Klemencia francia királyné, I. Károly húga<sup>24</sup>

Mintegy 35 évesen, 1328. október 12-én, szerdán, vagy másnap, 13-án, Párizsban, a Temple palotában hunyt el. 15-én a fővárosi Szent Jakab domonkos rendházban temették el. Igényes kivitellű, fehér márvány sírköve ma is megvan.<sup>25</sup>

---

22 Fraknói, 321–358. p., Wertner, 510–512. p.

23 *Lóvei Pál*: Anjou-magyar síremlékek és címeres emlékek Nápolyban. In: *Ars Hungarica* 26. (1998) (a továbbiakban: *Lóvei*), 18–28. p., *Banfi, Florio*: Magyar emlékek Itáliában. Szerk. Kovács Zsuzsa, Sárközy Péter. Szeged, 2005.<sup>2</sup> (Magyar–olasz tanulmányok, a továbbiakban: *Banfi*), 169. p.

24 *Huffelmann, A. M.*: *Clemenza von Ungarn, Königin von Frankreich*. Berlin–Leipzig, 1911. A hercegnő és húga, Beatrix azért kerültek be összeállításunkba, mert atyjuk, (Martell) Károly nápolyi trónörökös haláláig viselte a magyar királyi címet.

25 *Minieri, Camillo Riccio*: *Genealogia di Carlo II d’Angiò, Re di Napoli*. In: *Archivio storico per le Province Napoletane*. (7.) Napoli, 1882. (a továbbiakban: *Minieri*), 41–42. p.

László herceg, I. Károly második fia<sup>26</sup>

4 és fél éves kisgyermekként, 1329-ben, kevéssel március 8. előtt, legnagyobb valószínűség szerint a visegrádi királyi palotában halt meg. Úgyszintén csak feltételezhetően a székesfehérvári Szűz Mária-egyházban nyert nyugalóhelyet.<sup>27</sup>

Erzsébet hercegnő, III. András király leánya<sup>28</sup>

Hozzávetőleg 48 évesen, 1338. május 6-án, szerdán, a Kyburg grófságbeli, később a Zürich kantonhoz tartozó Töss (ma: Winterthur város egy kerülete, Svájc) Szűz Mária tiszteletére felszentelt Domonkos-rendi kolostorában, melynek apácája volt, hosszú, végül teljeskörű magatehetetlenséget előidéző betegeskedése következtében hunyt el. Mostohaanyja, Ágnes özvegy királyné és más előkelőségek jelenlétében, május 15-én a kolostor templomában, fakoporsóban helyezték nyugalomra, majd temetése után 30 héttel felnyitották a sírt és meglepő épségben talált tetemét a főoltár közelében egy szép kőszarkofágba helyezték át, amely fölé — valószínűleg Ágnes bőkezű támogatásával — díszes síremléket emeltek. Sírkövét, amelyre ekkor csak Magyarország, származására utaló címere került, később — elhunytá idejéig tévesen megjelölő — felirattal is ellátták, melynek szövege a következő volt: ANNO DOMINI MCCCXXXVI PRIDIE KALENDAS NOVEMBRIS OBIIT SOROR ELISABETH, FILIA ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS DOMINI ANDREE QUONDAM REGIS UNGARORUM. SOROR ORDINIS NOSTRI DUCENS LAUDABILEM VITAM IN ISTO CONVENTU THOS XXVIII ANNIS. HIC SEPULTA MAYUS ALTARE. A síremléket a századok folyamán többször áthelyezték a templomban, s mikor 1770-ben Mária Terézia utasítására keresni kezdték maradványait, már csak a sír fedlapja került elő. Ezt ma a Zürichi Nemzeti Múzeumban őrzik.<sup>29</sup>

---

26 Sroka, 26. p. (Helytelenül Ulászlónak nevezi.)

27 Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–XIV. század. Sajtó alá rendezte Makkai László, Mezey László. Bp., 1960., 127. sz., 320–331. p. (Nemzeti Könyvtár — Levelestár.), Anjou-kori Oklevéltár. XIII. Szerk. Almási Tibor. Bp.–Szeged, 2003., 70. p., 107. sz.

28 *Pór Antal*: Habsburgi Ágnes magyar királyné és Erzsébet hercegnő, az Árpád-ház utolsó sarja. In: *Katholikus Szemle* 2. (1888, a továbbiakban: Pór, 1888.), 214–243., 463–493. p., Wertner, 580–582. p.

29 Árpád-házi ifjabb Szent Erzsébet tössi legendája. In: *Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból. II. Összeá. és szerk. Madas Edit, Klaniczay Gábor.* Bp., 2001., 326–327., 329–330. p. (Milleniumi magyar történelem. Források.), Pór, 1888. 491–493. p., *Józsa László*: Középkori uralkodóink betegségei. Bp., 2010. (a továbbiakban: Józsa), 114. p., *Delmar, Emil*: Das Grabmal der Prinzessin Elisabeth von Ungarn im Schweizerischen Landesmuseum in Zürich. In: *Zeitschrift für Schweiz. Archeologie* Band. 4. Genf, 1942., 25–32. p.

I. Károly (Róbert) magyar király<sup>30</sup>

54-55. életévében, 1342. július 16-án, kedden, a visegrádi várban – egy új vélekedés szerint előrehaladott köszvénye miatt kialakult vesekárosodásban – hunyt el. Másnap a városbeli Szűz Mária-plébániatemplomban ravatalozták fel, majd hajón Budára vitték tetemét, ahol fényes külsőségek között ismét ravatalra helyezték. Innét július 18-án Székesfehérvárra vitték, ahol a következő napon, pénteken a Szent Szűz-bazilikában, királyelődai között, a főoltár mellett, fényűző pompával temették el.<sup>31</sup>

Beatrix vienne-i grófnő, I. Károly húga<sup>32</sup>

Kb. 53 évesen, 1343-ban (más forrás szerint 1354-ben, mintegy 64 éves korában) Franciaországban, a fia által a Viennois-i Grófság területén részére alapított royannois-i Szent Jusztin cisztercita kolostorban halt meg, itt is temették el.<sup>33</sup>

András calabriai herceg, címzetes nápolyi király, I. Károly negyedik fia<sup>34</sup>

18 évesen, 1345. szeptember 18-án, vasárnap este 10 óra tájban — a Nápolytól északkelet felől csaknem szomszédos — Aversában, a városfalon kívül épült Maiellai Szent Péter celesztinus Benedek-rendi kolostor kertjében gyilkolták meg, felakasztva a szállásául szolgáló fogadóépület kertre néző emeleti erkélye rácsára. Szeptember 20-án a nápolyi Szent Januariusz érseki székesegyház Szent Lajos-kápolnájában, a templomfalba temették el. Maradványai fölé Ursillo Minutolo nápolyi kanonok kevéssel ezután szép síremléket készíttetett, amely azonban később elveszett. Új, feltehetően a 16. század eleje táján készült sírkövén az alábbi, több téves adatot is tartalmazó feliratot találjuk: ANDREAE CAROLI UBERTI PANNONIAE REGIS F. NEAPOLITANOR. REGI, JOHANNAE UXORIS DOLO ET LAQUEONECATO URSI MINUTULI PIETATAE HIC RECONDITO

---

30 Károly Róbert emlékezete. Vál., szerk., a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Kristó Gyula — Makk Ferenc. Bp., 1988., 7–50. p., Kristó, 2003., 23–44. p.

31 SRH, *Thuróczy János: A magyarok krónikája*. Ford. Horváth János. Bp., 1980.<sup>2</sup> (a továbbiakban: Thuróczy), 226–231. p., Józsa, 142. p.

32 Sroka, 10. p.

33 *Rivalli, Aymarii Delphinatis: Allobrogis Iuris Consulti ac Oratoris Libri De Historia Iuris Ciuilis et Pontifici. De Allobrogibus libri novem, ex autographo codice Bibliothecae Regis editi. Cura et sumptibus Terrebase, Alfredi de. Viennae, 1844., 483. p., <http://fmg.ac/Projects/MedLands/HUNGARY.htm#CharlesMartelSicilydied1295B>, letöltve: 2010. máj. 25., Minieri, 40–41. p.*

34 *Miskolczy István: András herceg tragédiája és a nápolyi udvar*. In: Századok 61–62. (1927–28) 766–800. p., *Kropf Lajos: Az aversai gyilkosság*. In: Erdélyi Múzeum 13. (1896) 97–111., 163–177., 211–228., 258–273. p.

NE REGIS CORPUS INSEPULTUM SEPULTUMUE FACINUS, FOSTERIS REMANERET FRANCISCUS BERARDI F. CAPYCIUS, SEPULCHRUM TITULUM NOMENQ. P. MORTUO ANNOR. XIX. MCCCXLV. KL. OCTOB. Sírja 1732-ben, egy nagy földrengés következtében veszélybe került, ezért a katedrális belsejébe helyezték át, majd a Capella della Santa Restitua bejárata mellé, s még ma is teljes épségben látható. András csontjait a földrengés után egy márvány urnában addigi falsírhelye előtt, a padozatba temették el.<sup>35</sup>

(Martell) Károly herceg, András címzetes nápolyi király fia<sup>36</sup>

Két és fél éves korában, rövid betegség után, 1348. június 19-én, csütörtökön, Budán halt meg. Fehérvárott, a Szent Szűz-székesegyházban, királyi ősei mellett temették el.<sup>37</sup>

Margit cseh hercegnő, I. Lajos első felesége<sup>38</sup>

Alig 14 éves korában, 1349 őszén, szeptember közepe táján, vélhetően Budán hunyt el, pestisben. Minden bizonnyal Székesfehérvárott, a Szent Szűz-bazilika férje által építtetett ún. Anjou-sírkápolnájában helyezték nyugalomra.<sup>39</sup>

---

35 *Küküllei János és a Névtelen Minorita* Krónikája. Ford. Geréb László. Bp., 1960. (a továbbiakban: Küküllei/Névtelen), 43. p. (Monumenta Historica IV.), A három *Villani* krónikája. Ford., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Ráczi Miklós. Bp., 1909., 154. p. (Középkori Krónikások VIII–IX.), (*Simonyi Ernő*): András magyar királyfi sírja Nápolyban. In: Századok 2. (1868) 211–212. p., Banfi, 172. p.

36 Sroka, 47. p.

37 *Historiae hungaricae fontes domestici*. III. Recensuit et praefatus est Florianus, Matthias. Quinque-Ecclesiis, 1884., 153. p., Küküllei/Névtelen, 93. p.

38 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens, im Auftrage des mährischen Landes-Ausschusses, herausgegeben von Chlumecky, P(eter) Ritter von. 7. Brünn, 1858., 134–137., 312–314. p., *Pór Antal*: Nagy Lajos 1326–1382. I–II. Bp., 1892. (Magyar Történeti Életrajzok, a továbbiakban: Pór, 1892.), 10–11. p., *Wertner Mór*: Az Anjouk genealógiája különös tekintettel a magyarországi ágra. In: Turul 6. (1888), 69. p.

39 Okt. 7-én Andrea Dandolo dózse Velencéből azt írja Perugiának, a királyné nemrég hunyt el, így a tekintélyes távolságot számítva legkésőbb szept. második felére tehetjük halálát. Ld. MDE II. 370. p., *Kralovánszky Alán*: A székesfehérvári Anjou-sírkápolna. In: Művészet I. Lajos király udvarában 1342–1382. Katalógus, István király Múzeum, Székesfehérvár, 1982. szept. 11–1983. márc. Szerk. Marosi Ernő, Tóth Melinda, Varga Livia. Bp., 1982., 172. p.

István erdélyi, majd horvát-szlavón-dalmát herceg, I. Károly ötödik fia<sup>40</sup>  
22 esztendősen, 1354. augusztus 9-én, szombaton, a szerbek ellen indított hadjáratból visszatérőben, feltehetőleg már magyar felségterületen halt meg. Hercegi székhelyén, Zágrábban, a Szent István-székesegyházban temették el.<sup>41</sup>

Erzsébet hercegnő, I. Károly leánya<sup>42</sup>  
Közelebbről ismeretlen időben, a XIV. század közepén, valószínűleg Sziléziában (ma: Lengyelo.) hunyt el. Nyughelyéről semmit sem tudunk.<sup>43</sup>

Katalin hercegnő, I. Károly leánya<sup>44</sup>  
Ismeretlen időpontban, feltehetően a XIV. század közepén, 1355. szeptember 29. előtt, Sziléziában halálozott el. Nem ismeretes, hol nyugszik.<sup>45</sup>

János herceg, István erdélyi és horvát-szlavón-dalmát herceg fia<sup>46</sup>  
Mintegy 9 éves korában, nagy valószínűség szerint 1360 őszén, november 17. előtt, a visegrádi királyi udvarban halálozott el. Székesfehérvárt, a Boldogságos Szűz-bazilikában helyezték sírba.<sup>47</sup>

---

40 *Halász Éva*: Anjou István hercegsége (1332–1354). In: Fons 12. (2005, a továbbiakban: Halász, 2005/a), 29–69. p.

41 SRH I., 215. o., Krónikáink magyarul. III/1. Vál. és ford. Kulcsár Péter. Bp., 2006., 44. p. (Történelmi források III.), Halász, 2005/a., 32. p., 18. j.

42 Nevét azért írtuk dőlt betűvel, mert egyes lengyel kutatók — véleményünk szerint helytelenül — elvetik Anjou-származását, azaz hogy Károly leánya lett volna. *Jasiński, Kazimierz*: Rodowód Piastów śląskich. III. Wrocław, 1977. 73–74. p.

43 Uo., 74. p., Europäische Stammtafeln. Stammtafeln zur Geschichte der Europäischen Staaten. Band I. Von *Isenburg, Wilhelm Karl Prinz von*. Marburg, 1965. (a továbbiakban: *Isenburg*), Tafel 196.

44 Nevét amiatt közöljük döntve, mert néhány lengyel történész — meglátásunk szerint úgyszintén hibásan — vitatja Anjou-származását. *Jasiński, Kazimierz*: Rodowód Piastów śląskich. II. Wrocław, 1975. 45–48. p.

45 Uo., 48. p., *Isenburg*, Tafel 193.

46 Sroka, 47. p., *Halász Éva*: Bajor Margit hercegnő (1325–1374) magyarországi tevékenysége. In: Turul 78. (2005, a továbbiakban: Halász, 2005/b), 110–111. p.

47 MDE II. 565–66. p.

### Ágnes osztrák és stájer hercegnő, III. András második felesége<sup>48</sup>

Matuzsálemi korban, 83 évesen, 1364. június 11-én, kedden, az Aargau kantonbeli, Brugg város határában fekvő Königsfelden (ma: Svájc) — anyja által alapított — Szűz Mária és Minden Szentek titulusú klarissza kolostorában, hosszabb, mintegy másfél hónapig tartó betegeskedés után, valószínűleg szívelégtelenség következtében halt meg. Június 16-án (más forrás szerint 18-án) ugyanitt, a zárda sírboltjában, kívánsága szerint; egyszerű fakoporsóban, klarissza szerzetesnői ruhában temették el. Maradványait 1770-ben a Habsburg-ház új, a schwarzwaldbeli, Szent Balázs Benedek-rendi (ma: Sankt Blasien, Németo.) apátságban lévő sírboltjába, majd ennek megszűnése után, 1809-ben a karinthiai Szent Pál (ma: Sankt Paul im Lavanttal, Ausztria) bencés apátságba szállították át és temették el újra.<sup>49</sup>

### Margit bajor hercegnő, István erdélyi és horvát-szlavón-dalmát herceg neje<sup>50</sup>

Férje halálát követően gyermekeit a magyar udvarban hagyva külföldre távozott és nőül ment egy német főúrhoz. Kb. 49. éves korában, 1374 elején, március 17. előtt, feltehetően férje, Hohenlohe-uffenheim-entzee-i Gerlach családi birtokán, az észak-svábországi Hohenloheban (ma: Németo.), esetleg Bajországra hunyt el. Valószínűleg Münchenben, a város szívében állt, majd 1468 után teljesen átépített Miasszonyunk-templomban, atyja, IV. Lajos császár sírja közelében nyert nyugalóhelyet.<sup>51</sup>

### Kálmán győri püspök, I. Károly törvénytelen fia<sup>52</sup>

58-59 évesen, 1375-ben, február 22. után, vélhetően egyházmegyéje székhelyén, Győrött hunyt el. Ugyancsak feltételezhetően itt, a Szűz Mária püspöki székesegyházban, főpap-elődei mellett helyezték nyugalomra.<sup>53</sup>

---

48 Pór, 1888., 220–243., 463–483., 494–499. p., Wertner, 574–580. p., *Nevsimal, Alfred*: Königin Agnes von Ungarn. Leben und Stellung in der habsburgischen Politik ihrer Zeit. (Dissertation) Wien, 1951.

49 CFH II. 1459., halálának több dátuma maradt fenn: 1360. jún. 10., 15.; ezek bizonyosan tévesek, és 1364. jún. 27., ami valószínűtlenebb, Wertner, 579. p., Pór, 1888. 497. p.

50 Halász, 2005/b, 109–116. p.

51 [http://fmg.ac/Projects/MedLands/BAVARIA.htm#\\_Toc145648158](http://fmg.ac/Projects/MedLands/BAVARIA.htm#_Toc145648158), letöltve: 2010. jún. 2.

52 *Pór Antal*: Kálmán, győri püspök. In: Századok 23. (1889, a továbbiakban, Pór, 1889.), 369–384. p.

53 Elhunytá időpontját közelebről nem tudjuk meghatározni, utóljára 1375. febr. 22-én szerepel, míg utódának áthelyezéséről csak 1376. jan. 23-án rendelkezik a pápa, Pór, 1889., 384. p.,

Katalin hercegnő, I. Lajos első leánya<sup>54</sup>

8 esztendősen, 1378-ban, valószínűleg az év első felében, Budán halt meg. A székesfehérvári Szent Szűz-székesegyház ún. Anjou-sírkápolnájában nyugodott.<sup>55</sup>

Erzsébet hercegnő, címzetes konstantinápolyi császárné, tarantói hercegné, István horvát-szlavón-dalmát herceg leánya<sup>56</sup>

30. életéve táján, vélhetően kevéssel 1380. április eleje előtt, a Nápolyi Királyság területén, közelebbről ismeretlen helyen, esetleg az apuliai Tarantóban (ma: Olaszország), férje, (II.) Fülöp herceg, címzetes konstantinápolyi császár székvárosában hunyt el. Vélhetően, itt, a Szent Katald érseki dómban, hitvese mellett temették el, de elképzelhető, hogy nagyanyja, Erzsébet anyakirályné rendelkezése szerint Magyarországra hozták maradványait.<sup>57</sup>

Erzsébet lengyel hercegnő, I. Károly negyedik házastársa<sup>58</sup>

75-76 évesen, 1380. december 29-én, szombaton, minden bizonnyal az óbudai királynéi palotában hunyt el. Óbudán, az általa alapított Szűz Mária klarissza kolostor (ma: Bp., III. ker.) Krisztus Teste-kápolnájában temették el. Buda a török általi 1541-ben történt elfoglalásakor maradványait a kolostor apácai előbb Pozsonyba, majd Grazba menekítették, onnét Bécsbe, s végül ismét pozsonyi rendházukba vitték magukkal. A klarisszák, mint rendjük magyarországi megtelepítőjét az újkorban szentként tisztelték és gyöngyökkel, drágakövekkel

---

*Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I. Bp., 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak.), 71. p.*

54 Sroka, 40–41. p., az eljegyzését rögzítő okirat: MDE III. 77–85. p.

55 Engel, 624. p.

56 *Pór Antal: István úr árvája. In: Századok 35. (1901) 97–115., 193–208. p.*

57 Uo., 207–208. p.

58 *Dąbrowski, Jan: Elżbieta Łokietkówna 1305–1380. Kraków, 1914. (Wydziasz Historyczno-filozoficzny. Ser. II., 12.), Dobozy, 63. p., Sroka, Stanisław A.: Elżbieta. In: Leksykon biograficzny. Kraków, 1999., 227–232. p., Szende László: Piast Erzsébet és udvara (1320–1380). PhD értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára. (kézirat), Bp., 2007., kivételes újkori kultuszára és maradványainak történetére: *Schwarz Katalin: „Mert ihon jönnek a Bonyotok és kezében új szoknyák”*. Források a klarissza rend magyarországi történetéből. Bp., 2002., 46–47., 210. p. (METEM Könyvek 39.)*

befoglalt fejedelmeként a 18. század közepétől Buda–felsővárosi kolostorukban őrizték.<sup>59</sup>

I. Johanna nápolyi királynő, András herceg, címzetes nápolyi király felesége<sup>60</sup>  
54 vagy 56 évesen, 1382. május 22-én, csütörtökön (más forrás szerint 12-én) Lucaniában, a Potenza közelében fekvő Muro (ma: Muro Lucano, Olaszország) várában, ahol akkor már hónapok óta raboskodott, mikor lelepleződött, hogy titkon összejátszik annak francia ellenségeivel, illetve Nápoly megtámadására buzdítja azokat, Károly négy magyar zsoldossal megölette. Gyilkosai állítólag, bosszúból András herceg gyalázatos haláláért, megkötözvén kezeit és lábait, saját ágya párnáival megfojtották. Valóban rejtélyes halálával kapcsolatban gyorsan számos, nagyban eltérő vélemény és mendemonda terjedt el Európaszerte, annak körülményei vélhetően már felderítetlenül maradnak. Nápolyban, nagyatyja, Róbert király és a család több tagja nyugvóhelyének, a klarissza apácák Szent Klára-templomának sekrestyéjében temették el, minthogy kiközösítettként halt meg, állítólag a nyilvánosság teljes kizárásával, jeltelen sírba, egyházi gyászszertartás és az egyébként szokásos kellékek valamint uralkodót megillető külsőségek nélkül. Később sem készült síremlék számára, a korábban övének vélt díszes szarkofág valójában édesanyja maradványait őrzi.<sup>61</sup>

- 
- 59 Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski. (a továbbiakban: MPH) Tomus II. Wydał Bielowski, August. Lwów, 1872., 690. p., *Johannes Dlugossii Annales seu Chronicae Incliti Regni Poloniae. Liber Decimus. Varsaviae*, 1985. (a továbbiakban: Dlugoss), 75. p., Budai regeszták. II. Összeá.: Wenzel Gusztáv. In: Magyar Történelmi Tár 4. (1857) 363. sz., 172. p., *Bertalan Vilmosné: Az óbudai klarissza kolostor*. In: Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok. Szerk. Haris Andrea. Bp., 1994., 163., 168. p. (Művészettörténet — Műemlékvédelem. VII.)
- 60 *Óváry Lipót: Nápolyi Johanna*. In: Századok 27. (1893) 491–503., 558–593., 669–679. p. (a továbbiakban: Óváry), *Camera, Matteo: Elucubrazioni storico-diplomatiche su Giovanna I regina di Napoli e Carlo III di Durazzo*. Salerno, 1889. (a továbbiakban: Camera), *St. Clair Baddeley, (Welbore): Queen Joanna I*. London, 1893. (a továbbiakban: Baddeley), *Scarpetta, Domenico: Giovanna I di Napoli. Monografia storica*. Napoli, 1903., *Goldstone, Nancy: The Lady Queen. The Notorious Reign of Joanna I Queen of Naples, Jerusalem and Sicily*. New York, 2009.
- 61 Johannát más forrásunk szerint a várkapornában, imádság közben gyilkolták meg Károly emberei, de felmerült, hogy megmérgezték, sőt az is, hogy önkézzel vetett véget életének, illetve, hogy az önkéntes éhezésbe halt bele. Károly ugyanakkor Itália signoréinek azt írja júl. végén, hogy nagynénje miután valamely betegségtől leverve néhány napig ágyban feküdt, s az elmúlásra készülvén elismerte VI. Orbán pápát, júl. 27-én, azaz csak két hónappal később, természetes halállal hunyt el. Óváry, 678–679. p., *Miskolczy István: Nápolyi Johanna. (Az asszony)*. In: Budapesti Szemle 239. kötet, 674. sz. (1934) 72. p., Baddeley, 295–296. p.



### I. Lajos magyar és lengyel király<sup>62</sup>

56 és fél éves korában, 1382. szeptember 10-én, szerdán, valószínűleg nem évtizedes, közelebbről meghatározhatatlan bőrbaja (talán lepra), hanem súlyos érrendszeri megbetegedés következtében, kevéssel éjfél előtt (esetleg röviddel azután), Nagyszombatban (ma: Trnava, Szlovákia), a királyi kúriában hunyt el. 16-án Székesfehérvárott, a Boldogságos Szűz-székesegyházban, az általa emeltetett Szent Katalin- (más néven: Anjou-) sírkápolnában helyezték nyugalomra testét. 1602-ben néhány a székesegyházba behatolt magyar katona felrobbantotta síremléke fedőlapját és kifosztotta a sirt.<sup>63</sup>

### II. Károly magyar és nápolyi (III.) király<sup>64</sup>

Körülbelül 42 éves korában (más forrás szerint csak 32 évesen), miután a Garai Miklós nádor által szervezett, 1386. február 7-én, Budán végrehajtott merényletet csodás módon túlélte, néhány napon belül, minden bizonnyal 14-én éjjel a visegrádi várba szállították, ahol rabtartói 32 éves korában, február 24-én, szombaton, megfojtották, esetleg méreggel végeztek vele. Lévéen VI. Orbán pápa 1385-ben kiközösítette, s talán gyilkosai sem rendelkeztek tetemének sorsáról, azt több mint öt éven át Visegrádon, egy, a vár alatti Szent András bencés apátság közelében álló házban, később talán pedig a monostor falai között őrizték. A méltatlan állapotot csak 1391-ben szüntették meg, mikor fia, László király kérésére február 3-án IX. Bonifác pápa engedélyezte egyházi szertartással történő elhantolását. Az említett Szent András-kolostorban helyezték nyugalomra, amely feltehetően a török 1544-es foglalásáig működött, majd a század második felében pusztult el.<sup>65</sup>

---

62 Pór, 1892., *Bertényi Iván*: Nagy Lajos király. Bp., 1989. (Népszerű történelem.)

63 Küküllei, 42. p., Pór, 1892. 552. p., *Uő*: Nagy Lajos király halálos betegsége. In: Századok 36. (1902) 209–214. p., *Győry Tibor*: Nagy Lajos király halálos betegsége. Megjegyzések Pór Antal cikkéhez. In: Századok 36. (1902) 579–581. p., Józsa, 150. p., Hankó, 2004., 198. p.

64 *St. Clair Baddeley, (Welbore)*: Charles III of Naples and Urban VI. London, 1894., Camera, Kristó, 2003., 77–84. p., *Pór Antal*: Kis Károly és Erzsébet utolsó éve. In: Századok 30. (1896) 129–147. p. (a továbbiakban: Pór, 1896.)

65 *Monaci Lőrincz* krónikája Kis Károlyról. Ford., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Márki Sándor. Bp., 1910., 151–153. p. (Középkori Krónikások X.), *Süttő Szilárd*: Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával. I. Szeged, 2003. (a továbbiakban: Süttő), 112–124. p., 690. j. (Belvedere-monográfiák 2.), *Uő*: A II. (Kis) Károly elleni merénylet 1386. február 7-én. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 113. (2000) 379–394. p., Józsa, 179–182. p. Egy másik, aligha hihető vélemény szerint gyilkosai tetemét nyilvánosan felravaloztatták, majd 1386. jún. 3-án a

### Erzsébet bosnyák hercegnő, I. Lajos második neje<sup>66</sup>

47-48 évesen, 1387. január 13-15. között a dalmáciai Novigrad (ma: Horváto.) várában, ahol leányával, Mária királynővel mintegy fél éve raboskodott, fogvatartói annak szeme láttára megfojtották. Zárában (ma: Zadar, Horváto.), a Szent Kriszgon domonkos monostorban temették el, ahol nem hitelesített sírja ma is megtekinthető. Más hagyomány úgy tartja, hogy leánya, Mária néhány évvel később Székesfehérvárra hozatta és a bazilika Szent Katalin-sírkápolnájában helyeztette el maradványait, melyek felett életnagyságú szobrot állíttatott tiszteletére.<sup>67</sup>

### Mária magyar királynő<sup>68</sup>

24 évesen, 1395. május 17-én, hétfőn, a Vértes (vagy a forrás más, véleményünk szerint téves értelmezése szerint a Buda körüli hegyek) erdejében vadászva lovasbalesetet szenvedett és magzatával — talán a megindult koraszülés következtében — hunyt el. Június 10. tájt, Váradon (ma: Oradea, Románia), a Szűz Mária-székesegyházban, közel a főoltárhoz helyezték nyugalomra.<sup>69</sup>

---

visegrádi Szent Lőrinc-templomban fejedelemhez illő pompával temették el. Ld. Pór, 1896., 142. p.

- 66 *Pór Antal*: Ifjabb Erzsébet királyné, Nagy Lajos király felesége. In: Századok 29. (1895) 833–844., 902–921. p., Pór, 1896.
- 67 *Šišić, Ferdo*: Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga. Vjestnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog. Zemaljskog arkiva. VI. Zagreb, 1904., 10. p., Magyar Országos Levéltár. Diplomataikai Levéltár (a továbbiakban: DL), 7309., Süttő, 151. p.
- 68 *Márki Sándor*: Mária, Magyarország királynéja 1370–1395. Bp., 1885. (Magyar Történelmi Életrajzok 1., a továbbiakban: Márki, Kristó, 2003., 67–76. p.
- 69 Chronik über Sigmund König von Ungarn. Mitgeteilt von *Cardauns, Hermann*. Forschungen zur deutschen Geschichte. (16.) Göttingen, 1876., 344. p., SRH II., 344–345. p., MPH III. Lwów, 1878., 229. p., MPH VI. Kraków, 1893., 661. p., Márki, 148–149. p., *Karácsonyi János*: Mária királyné halála napja. In: Századok 41. (1907) 461–463. p., *C. Tóth Norbert*: Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel–magyar kapcsolatok egy epizódja. In: Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Szerk. Neumann Tibor, Rácz György. Bp.–Piliscsaba, 2009., 450–458. p. (Társadalom- és művelődéstörténet tanulmányok 40. Annalecta mediaevalia. III.), *H. Fekete Péter*: Mária vagy Beatrix királyné sírja? In: Századok 46. (1912) 311–314. p., Thuróczy és Bonfini szerint betegségben halt meg, s az utóbbi úgy tudja, Zsigmond Székesfehérvárott, a királyi bazilikában temette el. Thuróczy, 308. p., *Bonfini, Antonio*: A magyar történelem tizedei. Ford. Kulcsár Péter. Bp., 1995. (a továbbiakban: Bonfini), 518–519. p. A kutatás egységesen a német kútfő közlését tartja hitelesnek.

Hedvig lengyel királynő, I. Lajos harmadik leánya<sup>70</sup>

26 éves korában, néhány héttel leánya világrahozatala után, 1399. július 17-én, csütörtökön (más, kevésbé hitelt érdemlő forrás szerint június 15-én, vasárnap), Krakkóban halt meg, feltehetően gyermekágyi lázban. Teste egy hónapig állt felravatalozva Krakkóban, a Wawel Szent Vencel- és Szent Sztaniszláv-székesegyházában, majd a még előtte elhunyt újszülöttével együtt, augusztus 15-én ott, a főoltár közelében, az evangéliumi oldalon helyezték örök nyugalomra. Síremlékén a felirat áll: HEDVIGIS, LUDOVICI HUNGARIAE ET POLONIAE REGIS FILIA, CASIMIRI MAGNI NEPTIS, VLADISLAI JAGELLONIS UXOR. OBIIT ANNO DOMINI MCCCLXXXIX. A TERGO HUIUS MARMORIS ULTIUM EXPECTAT DIEM.<sup>71</sup>

Margit magyar és nápolyi királyné<sup>72</sup>

65 évesen, 1412. augusztus 6-án, szombaton, Melában (ma: Acquafredda, Olaszország), a campaniai Salerno közelében hunyt el — pestisben. Egy kisebb salerno-i templomban ravatalozták fel, majd fia utasítása szerint sietve az óvárosi Szent Máté apostol-székesegyházban helyezték nyugalomra.<sup>73</sup>

László magyar trónkövetelő, ellenkirály (V.) és nápolyi király<sup>74</sup>

38 éves korában, 1414. augusztus 6-án, hétfőn — vélhetően régebbi eredetű kankójának (gonorrhoea) szívére történt áterjedése vagy általános szepszis kialakulása miatt, többhetes betegség, végül napokig tartó agónia, illetve napra pontosan két évvel anyja halála után, Nápolyban, a Castel Nuovóban szenvedett

---

70 *Kellogg, Charlotte*: Jadwiga Poland's Great Queen. The McMillan Company. New York, 1931., *Lenarduzzi, Marie-Albane*: Szent Hedvig magyarországi Anjou hercegnő, Lengyelország királynője. Ford. Járasi János. Bp., 2003., *Halecki, Oskar*: Jadwiga of Anjou and the rise of East Central Europa. New Jersey, 1991. (East European Monographs 308.)

71 MPH II. 889. p., MPH VI. 663. p. MDE III. 769. p.

72 *Valente, A(ngela)*: Margherita di Durazzo, vicaria Carlo III e turice di re Ladislao. In: Archivio storico per le Province Napoletane. Nuova Serie. A. 1. (1915), 265–312., 467–502. p., 2. (1916–17), 267–310. p., 4. (1918) 5–43., 169–214. p., *Uő*: Margherita di Durazzo. Napoli, 1913., *Cutolo, Alessandro*: Re Ladislao d'Angiò-Durazzo. I–II. Milano, 1936. (a továbbiakban: Cutolo, 1936.)

73 Cutolo, 1936., 390. p., <http://genealogy.euweb.cz/capet/capet19.html#MCD>, letöltve: 2010. jún. 8.

74 *Miskolczy István*: Nápolyi László. In: Századok 55–56. (1921–22, a továbbiakban: Miskolczy), 330–350., 499–523. p. Cutolo, 1936., *Uő*: Durazzói László nápolyi király (Jellemrajz.) Századok. 63. (1929), 113–127. p.

ki. Nővére és utóda, Johanna királynő minden fejedelmi pompa nélkül, „mint egy tatárt”, a városbeli Szent János Ágoston-rendi templomban temettette el. Sírja fölé egy évtizeddel később pompás, 18 méter magas, monumentális mauzóleumot emeltek, őt magát lovasszobor formájában öröktíve meg. Sírkövére az alábbiakat vésték (a rövidítések feloldásával): QUI POPULOS BELLO TUMIDOS, QUI CLADE TIRANNOS, PERCULIT INTREPIDUS, VICTOR TERRAQUE MARIQUE. LUX ITALUM, REGNI SPLENDOR CLARISSIMUS HIC EST, CUI TANTO HEU LACRIME, ET SOROR ILLUSTRISSIMA FRATRI. REX LASISLAUS DECUS ALTUM, ET GLORIA REGUM, DEFUNCTO PULCHRUM DEDIT HOC REGINA IOHANNA, UTRAQUE SCULPTA SEDES MAIESTAS ULTIMA REGUM FRANCORUM, SOBOLES KAROLI SUB ORIGINE PRIMI.<sup>75</sup>

### II. Johanna nápolyi és címzetes magyar királynő, II. Károly nővére<sup>76</sup>

62 (más adat szerint 64) éves korában, 1435. február 2-án, szerdán, Nápolyban, a Castel Capuanóban hunyt el. A városi Legszentebb Angyali Üdvözlétemplomban, a főltár előtt temették el. Eredeti sírköve elveszett, a helyette 1606-ban állított kövön az alábbi felirat olvasható: JOHANNE II. HUNGARIAE, HIERUSALEM, SICILIAE, DALMATIAE, CROATIAE, RAMAE, SERUIAE, GALITIAE, LADOMERIAE, COMANIAE, BULGARIAEQUE REGINAE, PROVINCIAE ET FOLCALQUE II. AC PEDIMONTIS COMITISSAE. ANNO DOM. MCCCCXXXV DIE II MENSIS FEBR.<sup>77</sup>

### Zsigmond magyar, cseh és itáliai király, német-római császár<sup>78</sup>

70. életévében, 1437. december 9-én, hétfőn, a dél-morvaországi Znaimban (ma: Znojmo, Cseho.), kívánsága szerint, trónjára ültetve, feltehetően keringési elégtelenség okozta végelgyengülésben halt meg. Elhunytá után, ugyancsak

---

75 Miskolczy, 521–522. p., Cutolo, 1936., 427–429. p., Józsa, 184–185. p., Banfi, 173. p., Lővei, 38–46. p. A pompás síremlék Andrea da Firenze munkája.

76 Johanna, minthogy feltehetően Zárában született és szintén viselte a magyar uralkodói címet, került bele összeállításunkba. *Faraglia, N(unzio) F(ederigo)*: Storia della regina Giovanna II d'Angiò. Lanciano, 1904., *Uő*: Studii intorno al regno di Giovanna II d'Angiò. In: Atti Accademia Pontaniana 24. (1896), 30–44. p., Cutolo, 1936.

77 Cutolo, 1936., 390. p., Banfi, 172. p.

78 *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Bp., 1984., *Wefers, Sabine*: Das politische System Kaiser Sigmunds. Steiner Verlag. Stuttgart, 1989., *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich*. Herausgegeben von Schmidt, Tilmann, Gunst, Peter. Debrecen, 1997.

rendelkezése értelmében, három napig ült — mintegy ravatalon — teljes uralkodói díszben a trónszéken, majd Pozsony–Esztergom–Buda útvonalon néhány hét alatt Váradra (ma: Oradea, Románia) szállították testét, ahol feltehetően az év utolsó napjai táján a Szűz Mária püspöki székesegyházban első felesége, Mária közelében temették el. Szarkofágját vélhetően 1638-ban vagy 1660-ban pusztították el a templomba betört katonák.<sup>79</sup>

#### Albert magyar, cseh és német (II.) király, osztrák (V.) herceg<sup>80</sup>

42 éves korában, 1439. október 27-én, kedden, hazaútján Bécs felé a sikertelen délvidéki, török elleni hadjáratból, a Komárom megyei Neszmélyen halálozott el, vérhasban. Székesfehérvárt, a Boldogságos Szűz-bazilikában, páratlan pompával helyezték sírba testét.<sup>81</sup>

#### Erzsébet hercegnő, magyar, cseh és német királyné, Zsigmond leánya<sup>82</sup>

34 évesen, 1442. december 17-én, hétfőn, Győrött halálozott el kissé gyanús hirtelenséggel, talán egy agresszív influenza-vírusfertőzés következtében, az I. Ulászlóval folytatott béketárgyalások lezárásakor. Székesfehérvárott, a Szűz Mária-székesegyházban, közvetlenül férje mellé vagy annak sírjába temették.<sup>83</sup>

---

79 Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Ford., sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta. Bp., 2008. (a továbbiakban: Windecke), 329., 335–337. p. (História könyvtár. Elbeszélő források 1.), Thuróczy, 337. p., Bonfini, 560–564. p., Józsa, 158. p., Hankó, 2004., 133. p.

80 Wostry, Wilhelm: König Albrecht II. (1437–1439). I–II. Prag, 1906–7. (Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft 12–13.), Mályusz Elemér: Az első Habsburg a magyar trónon. In: Aetas 9. (1994) 1. sz. 120–147. p., Hödl, Günther: Albrecht II.: Königtum, Reichsregierung und Reichsreform 1438–1439. Wien–Köln–Graz, 1978.

81 Thuróczy szerint (342. p.) Szent Simon és Júdás ünnepén, 28-án hunyt el, míg Windecke előbb úgy nyilatkozik, hogy Simon és Júdás napja előtti napon (azaz 27-én), majd másutt úgy, hogy a mondott apostolok ünnepe előtt való hétfőn halt meg, ami 26. volt. Ld. Windecke, 83., 341. p.) Kottaner Jánosné emlékirata alapján (In: A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról. Vál. és szerk. Katona Tamás. Bp., 1979., az iratot ford. Mollay Károly, 60. p.), a kutatás egységesen 27-ét tartja Albert halálidejének.

82 Dunst, R.: Königin Elisabeth von Ungarn und ihre Beziehung zu Österreich, 1439–1442. In: Jahresberichte des Staatsgymnasium in Böhmisches-Leipa 1906–8., Beiträge zur Geschichte der Königin Elisabeth von Ungarn und ihres Sohnes König Ladislaus MCCCCXL–MCCCCLVII. Herausgegeben von Birk, Ernst. Wien, 1848.

83 Bonfini, 661. p.

### I. Ulászló magyar és lengyel (III.) király<sup>84</sup>

20 esztendőskorában, 1444. november 10-én, kedden, a délelőtti órákban, kivételes bátorsággal, az első sorokban küzdve esett el a várnai (ma: Varna, Bulgária) csatában — miután több sebet kapott, lova pedig végül kidőlt alóla (vagy felbukott vele) és ő így a janicsárok fogságába került, akik — állítólag Murád szultán parancsára — gyorsan lenyakazták. Fejét győzelmi jelvényként, lándzsára tűzve hordozták körbe, majd a török tábort védő sáncre helyezték ki. Nagy valószínűség szerint a csatamezőn, külön a sokezer magyar áldozattól, de jeltelen sírba hantolták el.<sup>85</sup>

### Borbála cilli grófnő, Zsigmond második hitvese<sup>86</sup>

59 évesen, 1451. július 11-én, vasárnap, az észak-csehországi, Prága közelében fekvő Mělníkben — más, valószínűtlenebb forrásunk szerint Grazban, Stájerország székhelyén hunyt el — állítólag pestisben. Prágában, a Szent Vítus-katedrálisban, a cseh királyok síremlékei között temették el ünnepélyes szertartással.<sup>87</sup>

### Hunyadi János kormányzó, szörényi bán, erdélyi vajda, székely, temesi, bihari és aradi ispán<sup>88</sup>

Kb. 49-51 éves korban, a keresztes táborban kitört pestisjárványban megbetegedvén, világraszóló győzelme után három héttel, 1456. augusztus 11-én, szerdán a hajnali órákban, a Szerém megyei Zimonyban (ma: Zemun, Szerbia), az általa építtetett kápolnában hunyt el. Haláltusájában Capistrano-i Jánosnak gyónt meg, aki fiaival egyetemben utolsó pillanatáig mellette volt. Gyulafehérvárott (ma: Alba Iulia, Románia), a Szent Mihály püspöki székesegyházban, feltehetően a kereszthajóban, Szent Kozma és Damján oltára előtt temették el. Röviddel

---

84 *Dąbrowski, Jan*: Władysław I Jagiellończyk na Węgrzech 1440–1444. Warszawa, 1922., *Vasary Kolos*: I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem Győr, 1884.

85 I. Ulászló utolsó perceiről, lévén annak nem volt megbízható szemtanúja, több, számos tekintetben nagyban eltérő vélemény is olvasható; Bonfini, 641–644. p., *Ransano, Pietro*: Minden idők évkönyvei. In: Humanista történetírók. Vál., ford., jegyz. Kulcsár Péter. Bp., 1977., 45–46. p., *Cvetkova, Bisztra*: A várnai csata. Ford. Bödey József. Bp., 1988., 201. p.

86 *Krzenek, Thomas*: Barbara von Cilli — eine „deutsche Messalina“? In: Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 131. (1991) 45–67. p.

87 Bonfini, 661. p. Elképzelhető, hogy Borbála királyné is pestisben halt meg.

88 *Teke Zsuzsa*: Hunyadi János és kora. Magyar história. Bp., 1980., *Dümmerth Dezső*: A két Hunyadi. Bp. (1985.), *Held, Joseph*: Hunyadi: Legend and reality. New Jersey, 1985. (East European Monographs 178.)

elhantolása után készült, díszes, gyönyörűen faragott szarkofágja, súlyosan megrongált állapotban ma a székesegyház déli mellékhajójában található.<sup>89</sup>

Hunyadi László horvát-dalmát bán, lovászmester, temesi ispán, Hunyadi János kormányzó elsőszülött fia<sup>90</sup>

25-26 évesen, 1457. március 16-án, szerdán, a koraesti órákban, Budavárott, a Szent György téren, a Friss palotával szemben — az országnagyok által felségsértés és hűtlenség bűnében elmarasztaltatva, királyi parancsra — lefejezték. Kevéssel a kivégzés után, a koraesti órákban a Szent Mária Magdolna-templomba vitték testét, majd másnap hajnalban, mintegy titkon, a vár alatti Krisztus Testetemetőkápolnában, „az apagyilkosok sírjai mellett” temették el. Egy évvel később, 1458. február eleje táján, még mielőtt a napokban királlyá választott Mátyás visszatért volna Magyarországra, nagybátyjuk, Szilágyi Mihály maradványait Gyulafehérvárra vitette át és személyesen ott, a székesegyházban, atyjuk mellett helyeztette nyugalomra.<sup>91</sup>

V. László magyar és cseh király, osztrák herceg majd főherceg<sup>92</sup>

18. életévében, 1457. november 23-án, szerdán dél körül, a prágai Hradsinban, talán leukémiában, esetleg bubópestisben, vagy a legújabb, inkább meggyőző vélemény szerint gyomor- (vagy nyombél-) fekély-perforáció miatt bekövetkezett hashártya-gyulladásban, rendkívül hirtelen hunyt el. November 26-án, Prágában, királyi pompával, ősei közé, a Szent Vitus-székesegyházban „IV. Károly császár oltalma alatt” temették el.<sup>93</sup>

---

89 Thuróczy, 395–396. p., *Ranzanus, Petrus*: A magyarok történetének rövid foglalata. Ford., az utószót és a jegyzeteket írta: Blazovich László, Sz. Galántai Erzsébet. Bp., 1999. (a továbbiakban: *Ranzanus*), 129–131. p. (Milleniumi magyar történelem. Források.), Bonfini, 678–680. p., Hankó, 2004., 184–185. p.

90 *Versényi Klára*: Hunyadi László élete és pártgyűlölségek fejlődése Hunyadi János haláláig. (Doktori értekezés.) Debrecen, 1927.

91 Thuróczy, 405–406. p., Bonfini, 686–687., 703. p., *Ranzanus*, 135. p., Hankó, 2004., 184. p., *Kropf Lajos*: Egykorú tudósítás Hunyadi László haláláról. In: *Századok* 35. (1901), 180–181. p.

92 *Jarz, Konrad*: König Ladislaus Posthumus. Wien, 1877., Kristó, 2003., 139–150. p.

93 Bonfini, 690–693. p., Thuróczy, 408. p., Józsa, 146–166. p., Hankó, 2004., 199. p.

### Hunyadi Klára, Hunyadi János kormányzó nőtestvére<sup>94</sup>

Utoljára 1459-ben említik, ezévből, vagy kevéssel utóbb, talán 45-55 év közötti korban halhatott meg. Eltemetésének helyét nem ismerjük.<sup>95</sup>

### Szilágyi Mihály kormányzó, nándorfehérvári várnagy, macsói bán és alsó-magyarországi főkapitány<sup>96</sup>

Miután az előző év novemberében egy katonai akciója során az északnyugat-szerbiai Pozsarevác (ma: Požarevac, Szerbia) közelében török fogságba esett és Isztambulba vitték, körülbelül 58-60 éves korában, 1461 elején II. Mehmed szultán parancsára a Jedikulában kivégezték. Feltehetően az erődben temették el.<sup>97</sup>

### Anna hercegnő, thüringiai tartománygrófné, szász hercegné, Albert király elsőszülött leánya<sup>98</sup>

30 éves korában, 1462. november 14-én, vasárnap, férje, II. Vilmos thüringiai tartománygróf birtokán, a nyugat-szászországi, Naumburgtól nyugatra fekvő Eckartsbergában (ma: Németo.) hunyt el. Thüringiában, a Gotha közeli Reinhardsbrunnban, a Szűz Mária bencés apátságban helyezték nyugalomra.<sup>99</sup>

### Katalin cseh hercegnő, I. Mátyás első házastársa<sup>100</sup>

15 évesen, 1464. februárban vagy március legelején, minden bizonnyal a budai palotában – feltehetően tüdőbajban, vagy valamilyen influenzafertőzésben – halálozott el. Budán, a Szent Zsigmond- (vagy másik nevén: Kisebb Szűz Mária-) prépostság templomában nyert nyugvóhelyet. 1827-ben a Szent György

- 
- 94 DL 26 891., *Kubinyi András*: Mátyás király. Bp., 2001. (a továbbiakban: Kubinyi), 10–11. p.
- 95 *E. Kovács Péter*: A Hunyadi-család. In: Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk. Rázsó Gyula. Bp., 1990., 40., 45. p.
- 96 *Fraknói Vilmos*: Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja. Bp., 1913. (a továbbiakban: Fraknói, 1913.)
- 97 Bonfini, 749., 801. p., Fraknói, 1913., 105–108. p.
- 98 *Fraknói Vilmos*: Anna szász hercegné magyar trónkövetelő 1458-ban. In: Századok 31. (1897) (a továbbiakban: Fraknói, 1897.), 1–13. p., Habsburg Lexikon. Szerk. Hamann, Brigitte. A magyar kiadást szerk. Szmodits Anikó. Bp., 1990. (a továbbiakban: HL), 48. p.
- 99 <http://genealogy.euweb.cz/habsburg/habsburg2.html#A5>, letöltve: 2010. jún. 10.
- 100 *Glogowski, Stefan*: Potomci krále Jiřího z Poděbrad (Genealogie knížat z Minsterberka). Ostrava, 1989. 17–19. p., *Hoensch, Jörg K.*: Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen: Graz–Wien, 1998., 71–72., 81. p.



téren folyó tereprendezési munkák során vélhetően az ő sírját is megtalálták és maradványai valószínűleg Prágába kerültek.<sup>101</sup>

#### Szilágyi Zsófia, Szilágyi Mihály kormányzó nőtestvére<sup>102</sup>

Pontosan nem ismert időben, 1474. január 12. után, esetleg néhai férje, Vingárti Geréb János egyik erdélyi birtokán hunyt el. Temetkezési helye szintén ismeretlen.<sup>103</sup>

#### Szilágyi Erzsébet, Hunyadi János kormányzó neje<sup>104</sup>

Hetvenes éveinek elején, az 1483. december 18. utáni hetekben, esetleg a következő év kezdetén, talán a budai udvarban hunyt el. Fia röviddel ezután Székesfehérvárott, a Szűz Mária-székesegyházban temettette el.<sup>105</sup>

#### I. (Hunyadi) Mátyás magyar és választott cseh király<sup>106</sup>

47 évesen, 1490. április 6-án, kedden, reggel 6 és 7 óra között, többnapos haláltusa után szenvedett ki Bécsben, a főhercegi palotában — nagy valószínűség szerint — agyvérzés vagy egyéb hasonló központi idegrendszeri katasztrófa (agyi verőértágulat-repedés), esetleg prosztatatarák következtében. Tetemét először a palota ebédlőtermében ravatalozták fel, ahol az udvar tagjai rohatták le kegyeletüket, majd azt egy szurokkal lezárt koporsóban kivitték egy nagyobb köztérre, hogy a városlakók sokasága is elbúcsúzhasson a királytól. Innen a temetési menet a bécsi Szent István-székesegyházba vonult, itt ismét ravatalra

---

101 Bonfini, 721. p., Hankó, 2004., 179–180. 200. p., *Jankovich Miklós*: Budai Várban talált régi gazdag sírboltról, és benne hihetőleg helyzetetett Katalin királyné, Podiebrad leánya teteméről. Tudományos Gyűjtemény. 11. (1827) 2. sz. 42–61. p., *Végh András*: Adatok a budai Kisebb Szűz Mária, más néven Szent Zsigmond templom alapításának történetéhez. In: Budapest Régiégei 33. (1999) 27. p.

102 1438-ban még hajadon (DF 233 529.), később Vingárti Geréb János erdélyi kormányzó (1445), majd alvajda (1450) felesége volt.

103 *Kis Bálint*: Erdély régi családjai. II. In: Turul 29. (1911) 4. sz. 157. p.

104 1438-ban már Hunyadi János, majdani erdélyi vajda és kormányzó hitvese (DF 233 529.).

105 DF 210 502. Elhunytának időpontja valamennyi munkában helytelenül szerepel. Bonfini, 871. p., *Wertner Mór*: Családtörténeti adalékok. In: Erdélyi Múzeum 21. (1904) 1. sz. 34. p.

106 *Teke Zsuzsa*: Mátyás, a győzhetetlen király. (Bp.,) 1990. (Tudomány — Egyetem. Történelmi életrajzok.), Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk. Rázsó Gyula. Bp., 1990., Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves évfordulójára. I–II. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1940., *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király (1440–1490). Bp., 1890. (Magyar Történeti Életrajzok.), Kubinyi

helyezték, majd 13-án Beatrix királyné, János herceg és az országnagyok kíséretében hajón a Dunán Budára indították. A székvárosból Fehérvárra vitték a tetemet, ahol április 25-én rendkívüli pompa közepette, egy ideiglenes sírban, a bazilika szívében temették el. Más – bizonytalanabb hitelű – forrás szerint testét már néhány órával halála után útba indították Magyarországra, s az április 8-án éjjel Székesfehérvárra ért, ahol a Szent Szűz-székesegyházban egy ideiglenes sírba helyezték. 16 nappal később, amikor elkészült már életében csaknem teljesen befejezett, pazar márvány síremléke, hatalmas gyászoló tömeg közepette, fejedelmi pompával, ünnepélyesen oda temették át.<sup>107</sup>

### Bátori Margit, Szilágyi Mihály kormányzó hitvese<sup>108</sup>

Legkevesebb 63-65 éves korában, 1499. április közepe után, ismeretlen helyen hunyt el. Nyugvóhelyét illetően semmit sem tudunk.<sup>109</sup>

### Hunyadi (Corvin) János lipitói és opavai herceg, hunyadi gróf, szlavón és horvát-dalmát bán, I. Mátyás törvénytelen fia<sup>110</sup>

31 és fél esztendősen, 1504. október 12-én, szombaton, éjjel 11 órakor, a betört török elleni hadjárata idején, Horvátországban, a Varasd megye nyugati részén fekvő Krapinán (ma: Krapina, Horváto.) halálozott el váratlanul. Az ugyancsak Varasd megyei Lepoglavában (ma: Lepoglava, Horváto.), a (Boldogságos) Szűz Mária pálos kolostor templomában, a főoltár előtt, a szentély padozata alá temették el. Egykori hűséges albánja, Gyulai János készíttetett számára sírkövet, melynek már a XIX. században is teljesen elkopott, olvashatatlan feliratát a templom régi emlékkönyve őrizte meg: HAEC TENET ARCTA DUCEM TUMBA IOANNEM, MATHIAE, QUI STIRPS INCLYTA REGNI ERAT. STRENUUS HI ARMIS PARTAQUE MUNDO TRIUMPHA PLURIMA POST. VICTOR DIEM

---

107 Bonfini, 893–898. p., *Tabero, Ludovicus*: Kortörténeti feljegyzések (Magyarország). Közreadja Blazovich László, Sz. Galántai Erzsébet. Szeged, 1994., 63–65. p. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4.), Józsa, 175–177. p., Hankó, 2004., 200. p.

108 *Wertner Mór*: A Báthoryak családi történetéhez. In: Turul 18. (1900) 1. sz. 11. p., *C. Tóth Norbert*: Ki kicsoda az ecsedi Báthori családban. A Báthori család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541. In: Szabolcs–szatmár–beregi Szemle 43. (2009) 1. sz. 22. p.

109 1499. ápr. 12.: DL 71 073.

110 *Schönherr Gyula*: Hunyadi Corvin János 1473–1504. Bp., 1894. (Magyar Történeti Életrajzok 25/2., a továbbiakban: Schönherr)

CLAUSIT EXTREMUM ANNO CHRISTI TERQUINGENTESIMO QUARTO  
DIE OCTOBRIS XII. IOANNES DE GYULA FIERI FECIT.<sup>111</sup>

Hunyadi Kristóf herceg, János szlavón és horvát-dalmát bán fia<sup>112</sup>

6-8 éves korában, 1505. március 17-én, csütörtökön, feltehetőleg atyja egyik nagyobb szlavóniai uradalmában hunyt el. Lepoglavában, a pálos rendi Szűz Mária-monostor főoltáráról jobbra, atyja mellett helyezték sírba.<sup>113</sup>

Erzsébet hercegnő, lengyel királyé és litván nagyfejedelemné, Albert király ifjabbik leánya<sup>114</sup>

68-69 évesen, 1505. augusztus 30-án, szombaton, a Lengyel Királyság székhelyén, Krakkóban halt meg. Ugyanitt, a waweli Szent Sztaniszláv és Vencel-székesegyházban temették el.<sup>115</sup>

Anna foix-i grófnő, II. Ulászló hitvese<sup>116</sup>

22. életévében, 1506. július 26-án, vasárnap, délután fél négykor, néhány héttel fia, Lajos herceg születése után, a budai királyi palotában, minden bizonnyal gyermekágyi lázban hunyt el. Budán, a Szent Zsigmond- (más nevén: Kisebb Szűz Mária-) prépostság templomában temették el, majd 1516. március közepén, férje halála után felnyitották sírját és maradványait azzal együtt átszállították Székesfehérvárra és a Szent Szűz-bazilikában közös sírban helyezték őket nyugalomra.<sup>117</sup>

---

111 Schönherr, 304–306. p., Hankó, 2004., 186. p.

112 Schönherr, 272., 308–309. p.

113 Schönherr, 309. p.

114 HL, 80. p.

115 MPH III. 89., 215. p.

116 *Wenzel Gusztáv*: II. Ulászló magyar és cseh királynak házasságának élete. 1501–1506. In: Századok 11. (1877, a továbbiakban: Wenzel), 727–757., 816–840. p., *Kropf Lajos*: Anna királyné, II. Ulászló neje. In: Századok 29. (1895) 689–709. p.

117 Wenzel, 837. p., *Kubinyi András*: Buda, Magyarország középkori fővárosa. Tanulmányok Budapest múltjából. 29. (2001) 18. p. (Budapest várostörténeti monográfiái 38. A budai királyi palota évszázadai.)

Hunyadi Erzsébet, János szlavón és horvát-dalmát bán leánya<sup>118</sup>

11 éves korában, 1508 elején, kevéssel január 5. után, a Békés megyei Gyulán halt meg. Ugyanitt, a Szűz Mária ferences (obszerváns) kolostor sírboltjában temették el.<sup>119</sup>

Beatrix nápolyi hercegnő, I. Mátyás második hitvese<sup>120</sup>

51 évesen, 1508. szeptember 13-án, szerdán, reggel 9 óra tájt halt meg Nápolyban, a Castello Capuano-ban. Másnap a Szent Péter vértanú titulusú Domonkos-rendi kolostorban, a jobb oldali hetedik kápolnában temették el, édesanyja mellett. Egyszerű, márványból készült szarkofágja felett egy kőtáblán a következő felirat áll: BEATRIX ARAGONEA, PANNONIAE REGINA, FERDINANDI PRIMI NEAP. REGIS FILIA. DE SACRO HOC COLLEGIO OPT. MERITA HIC SITA EST. HAEC RELIGIONE ET MUNIFICENTIA SE IPSAM VINCIT.<sup>121</sup>

Frangepán Beatrix, János szlavón és horvát-dalmát bán házastársa<sup>122</sup>

30 évesen, 1510 elején, minden bizonnyal a gyulai várban, a jókora Békés megyei Hunyadi-uradalom központjában hunyt el. A városban, az obszerváns ferencesek Szűz Mária-kolostorának sírboltjában, leánya mellett helyezték örök nyugalomra.<sup>123</sup>

II. Ulászló magyar és cseh király<sup>124</sup>

60 éves korában, 1516. március 13-án, csütörtökön, este 7 órakor, a budai királyi palotában, vélhetően korábbi agytrombózisa, vagy egyéb vélelmezhető krónikus érrendszeri betegsége szövödményei miatt hunyt el. Előbb a palotában ravatalozták fel, majd 16-án feltehetően a várbeli ferences Szent János evangélista-kolostor

---

118 Schönher, 230., 310–311. p.

119 Schönher, 313. p.

120 *Berzeviczy Albert*: Beatrix királyné (1457–1508). Történelmi élet- és korrajz. Bp., 1908. (Magyar Történelmi Életrajzok 52., a továbbiakban: Berzeviczy), Aragóniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. Közli Berzeviczy Albert. Bp., 1914. (Magyar történelmi emlékek 1. Okmánytárak.)

121 Berzeviczy, 659–663. p., Banfi, 174. p.

122 Schönher, 226–230., 310–313. p.

123 Schönher, 313. p.

124 *Beiträge zur Geschichte Ungerns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II.* 1490–1526. Mitgetheilt von Firnhaber, Friedrich. (Wien), 1849., Wenzel, *Főgel József*: II: Ulászló udvara. (1490–1516.) Bp., 1913., *Kulcsár Péter*: A Jagelló-kor. Bp., 1981. (Magyar história.)

templomába vitték át testét. Másnap indult a temetési menet Székesfehérvárra, ahol 20-án a Szent Szűz-egyházban, budai sírjából kihantolt feleségével, Annával — valamint egy ismeretlen királynénak, talán I. Károly király második, lengyel nejeének az előkészületek során véletlenül feltárt maradványaival — együtt, közös nyughelyre temették el.<sup>125</sup>

## II. Lajos magyar és cseh király<sup>126</sup>

20 évesen, 1526. augusztus 29-én, szerdán, este 5-6 óra tájt, a mohácsi csataterőről menekülőben, nem tisztázható körülmények között — állítólag lovával felbukva vagy azzal a partról visszacsúszván-zuhanván — a közeli, egy heves záportól hirtelen felduzzadt Csele-patakba, esetleg egy másik Mohács-környéki kisebb vízfolyásba, más forrásunk szerint egy időszakos mocsaras tóba fulladt. A mederben iszapba merült és állítólag jól konzerválódott holttestét hetekkel később, valószínűleg csak szeptember második felében találták meg. Halála után majdnem három hónappal, november 10-én, János király királlyá választásakor a székesfehérvári Szent Szűz-székesegyházban temették el, Szent István és Szent Imre síremlékei között. Egy másik forrásunk szerint 1527. november 3-án, I. Ferdinánd király koronázása előtt — annak utasítására — kihantolták és megismételték a temetést.<sup>127</sup>

---

125 Ismeretlen szerző: II. Ulászló utolsó órái. In: Századok 18. (1884) 177–179. p., MPH III. 740. p.

126 Kristó, 2003., 189–202. p., *Fógel József*: II. Lajos udvartartása. 1516–1526. Bp., 1917., *Fraknói Vilmos*: II. Lajos és udvara. Történelmi rajz. Bp., 1878.

127 *Brodarics István*: Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel történt mohácsi összecsapásáról. Ford. Kardos Tibor. In: Mohács emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei. Szerk. Katona Tamás. Bp., 1976., 28–29. p., *Istvánffy Miklós*: A magyarok történetéből. Ford. Juhász László, uo., 73. p., *Burgio da, Antonio Giovanni* pápai nuncius jelentései Sadoletto pápai titkárnak. Ford. Bartoniek Emma, uo., 146. p. A király elhunytának és teteme feltalálásának körülményei forrásainkban rendkívül ellentmondásosak, jóformán szinte csak az jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy halálát vízbefúlás okozta. Ld. *Farkas Gábor Farkas*: II. Lajos rejtélyes halála. In: Magyar Könyvszemle 116. (2000) 443–463. p., 117. (2001) 33–66. p.

Gritti, Lodovico (Luigi; Lajos) kormányzó, országos főkapitány, kincstartó, máramarosi főispán, címzetes egri püspök<sup>128</sup>

Kb. 54 éves korában, 1534. szeptember 29-én, kedden Medgyesen (ma: Mediaș, Románia) az őt és kíséretét két hete ostrom alatt tartó, uralma ellen fellázadt erdélyi rendek, Cibak Imre püspök rokonai és IV. Péter (Petru Rareș) moldvai vajda serege a város elfoglalásakor foglyul ejtették, majd kevéssel ezután Majláth István erdélyi vajda parancsára a város falain kívül, az országúton lefejezték. A katonák által barbár módon megbecstelenített holttestét a gárdián tiltakozása ellenére a medgyesi Ferenc-rendi obszerváns kolostor Szent Erzsébet-templomában temették el.<sup>129</sup>

Gritti, Antonio (Antal) címzetes egri püspök, Gritti kormányzó idősebb fia<sup>130</sup>

Mintegy 18 esztendősen, miután atyja medgyesi bukásakor testvérével és több hívükkel IV. Péter moldvai vajda fogságába esett, a szomszédos Moldvába hurcolták, ahol feltehetően — az atyjuknak adott hitlevélben foglaltak ellenére — még 1534 őszén a vajda parancsára lenyakazták. Minden bizonnyal Moldvában, kivégzése helyszínén hantolták el.<sup>131</sup>

Gritti, Pietro (Péter) Gritti kormányzó kisebb fia<sup>132</sup>

Kb. 12 évesen, atyja 1534. szeptember 29-i bukásakor IV. Péter moldvai vajda fogolyként bátyjával együtt tartományába vitte, majd valószínűleg kevéssel ezután, megszegve atyjuknak tett, biztonságukat szavatoló ígérését, talán még október-novemberben vízbe fojtatta. Vélhetően ugyanitt került sírba.<sup>133</sup>

---

128 *Kretschmayr Henrik*: Gritti Lajos 1480–1534. Bp., 1901. (Magyar Történelmi Életrajzok 17/1., a továbbiakban: Kretschmayr), *Szakály Ferenc*: Vesztőhely az út porában. Gritti Magyarországon 1529–1534. Bp., 1986. (a továbbiakban: Szakály), *Németh Papo, Gizella–Papo, Adriano*: Ludovico Gritti, un principe mercante del rinascimento tra Venezia, i truchi, el la corona d'Ungheria. (Gorizia,) 2002.

129 *Istvánffy Miklós* magyaroknak dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/1. Sajtó alá rendezte Benits Péter. Bp., 2001. (Történelmi Források, a továbbiakban: Istvánffy), 328–330. p., Gritti Alajost illető eredeti emlékiratok. Közli Nagy Iván. Magyar Történelmi Tár. 3. (1857, a továbbiakban: MTT), 110. p., Kretschmayr, 126–136. p., Szakály, 33–36. p.

130 Kretschmayr, 41., 120–121. p., Szakály, 89–90. p.

131 Gritti fiainak moldvai sorsáról csupán — egyébiránt nagyon is hihető — szóbeszédből értesültek a kortársak, annyi bizonyos azonban, hogy többé nem látta őket senki. Istvánffy, 330. o., MTT 110. p., Kretschmayr, 136. p.

132 Szakály, 89–90. p.

133 Istvánffy, 330. p., Kretschmayr, 136. p., Szakály, 103–104. p.

János főherceg, I. Ferdinánd harmadik fia<sup>134</sup>

Három héttel első születésnapja előtt, 1539. március 20-án, csütörtökön hunyt el a Tiroli Hercegség székhelyén, Innsbruckban. Valószínűleg a város egyik régi templomában kapott nyugóhelyet.<sup>135</sup>

(Szapolyai) János magyar király<sup>136</sup>

Kb. 53 éves korában, 1540. július 17-én, szombaton, vagy 22-én, azt követő csütörtökön, reggel 7 óra tájt, a szászföldi Szászsebesen (ma: Sebeș, Románia), a később Királyháznak elnevezett paplakban, körülbelül negyven napig tartó betegeskedés, többek között előrehaladott lépbaj, komoly szívpanaszok és kétszeri agyvérzés következtében hunyt el. Martinuzzi György váradi püspök utasítására viasszal bevont, így tartósított holttestét egy jó ideig Déva (ma: Deva, Románia) várában őrizték, majd annak serege vitte szeptember elején Budára. Itt a várbeli Nagyboldogasszony-templomban ravatalozták fel ismét, ahol 10 napig feküdt, míg végül 24-én Székesfehérvárra, a Szent Szűz-bazilikában helyezték nyugalomra. 1543 szeptemberében a Székesfehérvárt elfoglalt I. Szulejmán szultán kihantoltatta maradványait és a városfalon kívül álló Szent Mihály-templomban temettette el. Más forrásunk úgy tudja, kevéssel a szultán távozása után a város parancsnoka, Ahmed bég kifosztotta a bazilikát, s a Porta által az ő megbüntetésére és az ügy kivizsgálására 1544-ben odaküldött Ali budai kincstartó — aki egyébként szintúgy maga is kirabolta a templomot — adta át János király maradványait Szigeti Tamás városbírónak, hogy azokat méltó módon temettesse el egy helyi egyházban.<sup>137</sup>

---

134 Isenburg, Tafel 17.

135 <http://genealogy.euweb.cz/habsburg/habsburg4.html#Fe1>, letöltve. 2010. jún. 10.

136 Utolsó nemzeti királyunk életéről és uralkodásáról eddig nem készült átfogó tudományos feldolgozás (Nemere István 2006-ban megjelent könyvét nem tekinthetjük annak), csupán egy-egy időszakot, illetve kérdéskört vizsgáló munkák jelentek meg; *Barta Gábor*: Konszolidációs kísérlet Magyarországon a mohácsi csatavesztés után. (Szapolyai János király kormányzása 1526 november — 1527 augusztus.) In: *Századok* 111. (1977) 635–680. p., *Uő*: A Sztambulba vezető út (1526–1528). Bp., 1983. (Gyorsuló idő), *Botlik Richárd*: Szapolyai János lengyel szövetségesei. Szilvásvárad, 2008., Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. Szerk. Bessenyei József és mások. Miskolc, 2004.

137 *Mindszenti Gábor* diáriuma öreg János király haláláról. Szerk. Katona Tamás. Bp., 1977., 19–22. p., *Veress Andre*: Izabella királyné 1519–1559. Bp., 1901. (a továbbiakban: Veress), 75–78., 84–86., 92–93. p. (Magyar Történeti Életrajzok 39.), Hankó, 2004., 18., 201. p., *Csurgai Horváth József*: „...dicsőség helyén emelkedő emlék”. Székesfehérvár, 2002., 21–22. p.

## MERÉNYI-METZGER GÁBOR

### A BERCSÉNYI CSALÁD UTOLSÓ HÁROM GENERÁCIÓJÁNAK ANYAKÖNYVI FORRÁSAI

Az alábbi publikációban a székesi gróf Bercsényi család utolsó három generációjának,<sup>1</sup> azaz a familia franciaországi ágához tartozó tagjainak anyakönyvi forrásaival ismerkedhetünk meg. (A Bercsényiek francia ágát gróf Bercsényi László marsall alapította és unokájával, az 1835-ben elhunyt utolsó Bercsényivel, gróf Bercsényi László császári-királyi alezredessel halt ki fiágon.) Így az alábbiakban szó lesz a marsallnak, valamint 12 gyermekének és négy unokájának eredeti keresztelési-, házassági- és halotti anyakönyvi bejegyzéseiről, mely — eddig szinte kivétel nélkül publikálatlan — dokumentumokat öt ország (Anglia, Ausztria, Franciaország, Németország és Szlovákia) számos levéltárából és egyházi irattárából sikerült beszereznem.

E három generációba összesen 17 személy tartozott: az elsőbe egy, azaz gróf Bercsényi László marsall; a másodikba a marsall 12 gyermeke; a harmadikba pedig a marsall két felnőttkort megélt fiának, Miklós Ferencnek és Ferenc Antalnak két-két gyermeke. Ez tehát azt jelenti, hogy 17 keresztelési-, 17 halotti-, valamint öt házassági anyakönyvi bejegyzést, azaz közel negyven eredeti dokumentumot

---

1 A gróf Bercsényi család utolsó három generációjának, azaz Bercsényi marsall és famíliájának történetéről ld.: Dictionnaire de la Noblesse, Contenant les Généalogies, l'Histoire & la Chronologie des Familles Nobles de France. Tome II. Paris, 1771. 338–339. p.; Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. II. köt. Pest, 1858. 12. p.; *Thaly Kálmán*: Gróf Bercsényi ivadékok Franciaországban. In: Turul, 1889. 39–41. p (a továbbiakban: *Thaly*, 1889); *Thaly Kálmán*: A székesi gróf Bercsényi család. III. köt. Bp., 1892.; *Báró Forster Gyula*: Gróf Berchényi László Franciaország marsallja. Bp., 1925 (a továbbiakban: *Forster*, 1925); *Báró Forster Gyula*: Utóhang gróf Berchényi László Franciaország marsallja történetéhez. Bp., 1929 (a továbbiakban: *Forster*, 1929); *Comte Jacques de la Rupelle*: Le maréchal de Bercheny de Szekes. Tarbes, 1977.; *Zachar József*: Bercsényi László, a Rákóczi szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja. Vaja, 1979 (a továbbiakban: *Zachar*, 1979); *Zachar József*: Idegen hadakban. Bp., 1984 (a továbbiakban: *Zachar*, 1984); *Zachar József*: Franciaország magyar marsallja, Bercsényi László. Bp., 1987 (a továbbiakban: *Zachar*, 1987); *Zachar József*: A franciaországi Bercsényi-huszárezred története 1721–1791. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1992. 4. sz. 33–73. p (a továbbiakban: *Zachar*, 1992); *Zachar József*: Bercsényi László és a franciaországi Bercsényiek. In: Bercsényi Miklós és kora. Hódmezővásárhely, 1993. 49–67. p (a továbbiakban: *Zachar*, 1993); *Général Raymond Boissau*: Ladislas Bercheny Magnat de Hongrie, Maréchal de France. Paris-Bp.-Szeged, 2006 (a továbbiakban: *Boissau*, 2006); etc.



kellett megtalálnom. Kutatásaim befejeztével ezen források közül mindössze négy olyan maradt, amelyeket nem sikerült fellelnem: egy keresztelési- és három halotti anyakönyvi bejegyzés. Közülük háromról kiderítettem, hogy bizonyosan megsemmisültek, egyről pedig megállapítottam, hogy talán soha nem is létezett. (Megjegyzendő, hogy a három halotti anyakönyvi bejegyzés tartalmáról, adatairól ettől függetlenül sikerült információkat szereznem, felleltem ugyanis e három személy sírfeliratának a pontos szövegét.)

Ezen felkutatott források birtokában sok, a családdal kapcsolatos adatot, dátumot tudtam javítani, kiegészíteni és pontosítani. Ezek közül itt, a bevezetőben most csupán hármat szeretnék megemlíteni. Az egyik, hogy megtaláltam gróf Bercsényi Miklós Ferenc síremlékét, mely nem az elzászi Mulhouse-ben, hanem a türingiai Mühlhausen-ben van, azaz az ezredes nem a mai Franciaország, hanem a mai Németország területén hunyt el! A másik, hogy felkutatam gróf Bercsényi Ferenc Antal halotti anyakönyvi bejegyzését, melyből egyértelműen kiderült, hogy a tábornok nem 1811-ben, hanem 1810. január 25-én halt meg Londonban. A harmadik pedig, hogy sikerült megtalálnom a család utolsó tagjának, gróf Bercsényi Klementínának a halotti anyakönyvi bejegyzését, mely dokumentum szerint az asszony Nice-ben, azaz Nizzában hunyt el 1863. április 2-án.

## I. Generáció<sup>2</sup>

*Gróf Bercsényi László Ignác (Ladislas Ignace comte de Bercheny)*

A szakirodalmi források<sup>3</sup> és a legújabb magyar lexikonok<sup>4</sup> szerint gróf Bercsényi László Ignác a Sáros vármegyei Eperjesen (ma a szlovákiai Prešov), 1689. augusztus 3-án látta meg a napvilágot, gróf Bercsényi Miklós és gróf Drugeth Krisztina első gyermekeként.

Az eredeti, latin nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést az eperjesi állami levéltárban (Štátny archív v Prešove) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum így szól: „In Augusto 3. Baptizatus est infans nomine Ladislaus

---

2 Az I. generációba tartozó egyetlen személy gróf Bercsényi Miklós és gróf Drugeth Krisztina gyermeke volt.

3 Forster, 1925. 45. p.; Zachar, 1979. 14. p.; Zachar, 1984. 181. p.; Zachar, 1987. 17. p.; Zachar, 1993. 49. p.; Boissau, 2006. 15. p.

4 Magyar Katolikus Lexikon. I. köt. Főszerk.: Diós István. Bp., 1993 (a továbbiakban: MKL). 759. p.; Magyar Nagylexikon. III. köt. Bp., 1994 (a továbbiakban: MNI). 649. p.; Új Magyar Életrajzi Lexikon. I. köt. Főszerk.: Markó László. Bp., 2001 (a továbbiakban: ÚMÉL). 652. p.

Ignatius, patre Illmo Comite Nicolao Berzeni et matre Christina Druget. Patrimi fuere Exllnz Comes Preiner et Maria Preinerin. Natus Eperiesini”<sup>5</sup>. Azaz, 1689. augusztus 3-án megkereszteltetett a László Ignác nevű csecsemő, apja méltóságos gróf Bercsényi Miklós és anyja Drugeth Krisztina. Keresztszülei voltak nagyméltóságú Breuner gróf és Breuner Mária. Született Eperjesen.

A bejegyzésből tehát egyértelműen kiderül, hogy Bercsényi marsall mikor és hol született, valamint az, hogy kik voltak a szülei és a keresztszülei. A dokumentumból megtudhatjuk továbbá, hogy az Ignác nem a bérmaneve — mint ahogy azt Zachar József állította<sup>6</sup> —, hanem a keresztségben kapott második keresztnéve volt.

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet a franciaországi Frouet-ben (mely a Méry-i római katolikus plébánia filiája volt és mely helység ma Méry-sur-Marne része), 1726. május 14-én kötöttek házasságot.<sup>7</sup>

Az eredeti, francia nyelvű házassági anyakönyvi bejegyzést Dammarie-les-Lys-ben, a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az 1929-ben már publikált<sup>8</sup> dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchiny” ezredes és „Anne Catherine Girard” kisasszony 1726. május 14-én házasodtak össze a Frouet-i római katolikus kápolnában.<sup>9</sup>

A szakirodalmi források<sup>10</sup> és a legújabb magyar lexikonok<sup>11</sup> szerint gróf Bercsényi László Ignác marsall a franciaországi Luzancy-ban, 1778. január 9-én hunyt el. Ezen adatokat erősíti meg továbbá a Luzancy-i római katolikus plébániatemplomban található sírfelirata is, mely szerint „Ci-gist très haut très illustre seigneur, Monsieigneur Ladislas-Igance comte de Bercheny, magnat Hongrie, maréchal de farnce, grand croix de l’ordre royal et militaire de Saint-Louis, seigneur de Luzancy, Messy, Courcelles-sur-marne et autres lieux. Ci-

---

5 Štátny archív v Prešove. Zbierka cirkevných matrik. Rímsko-katolícky farský úrad Prešove. Matrika narodených. Inv. č. 863/6. Fol. 41.

6 Zachar, 1979. 15. p.; Zachar, 1987. 29. p.

7 Forster, 1925. 202. p.; Zachar, 1979. 91. p.; Zachar, 1984. 193. p.; Zachar, 1987. 101. p.; Zachar, 1993. 54. p.; Boissau, 2006. 47. p.

8 Forster, 1929. 12–13. p.

9 Archives départementales de Seine-et-Marne (a továbbiakban: ADSM). Registres paroissiaux. Paroisse catholique Méry-sur-Marne. I Mi 64.

10 Forster, 1925. 198. p.; Zachar, 1979. 29. p.; Zachar, 1984. 209. p.; Zachar, 1987. 255–256. p.; Zachar, 1993. 61. p.; Boissau, 2006. 191. p.

11 MKL. 759. p.; MNL. 649. p.; ÚMÉL. 652. p.

devant grand écuyer de Lorraine, conseiller, chevalier d'honneur de la cour souveraine de Lorraine et Barrois, gouverneur des ville et château de Commercy, grand bailli d'épée et capitaine de la capitainerie royale des chasses de la dite ville de Commercy, décédé le 9 janvier de l'année de grâce mil sept cent soixante-dix-huit et de son âge la quatre-vingt-dixième, et inhumé à côte de très haute et très illustre dame Anne-Catherine de Wiet-Gézard son épouse.”<sup>12</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Ignace Comte de Berchény de Székés” marsall 1778. január 9-én, 89 éves korában halt meg Luzancy-ban és január 12-én temették el a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>13</sup>

## II. Generáció<sup>14</sup>

### 1. Gróf Bercsényi László János Tádé (Ladislas Jean Thaddée comte de Bercheny)

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet első gyermeke, László János Tádé a franciaországi Frouet-ben, 1726. május 11-én látta meg a napvilágot.<sup>15</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az 1929-ben már publikált<sup>16</sup> dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchiny” ezredes és „Anne Catherine Girard” fia, „Ladislas Jean Thaddée” 1726. május 11-én született Frouet-ben és másnap, május 12-én kereszttették meg a helyi római katolikus kápolnában.<sup>17</sup>

---

12 Forster, 1925. 28. p.; Zachar, 1979. 120. p.; Zachar, 1987. 256–257. p.; Boissau, 2006. 191. p.

13 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 1 Mi 49.

14 A II. generációba tartozó tizenkét személy (1–12.) gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet gyermeke volt.

15 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 274. p.; Boissau, 2006. 205. p.

16 Forster, 1929. 12. p.

17 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Méry-sur-Marne. 1 Mi 64.

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László János Tádé a franciaországi Frouet-ben, 1726. október 1-én hunyt el.<sup>18</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchiny” ezredes és „Anne Catherine Girard” fia, „Ladislas Jean Thaddée” 1726. október 1-én halt meg Frouet-ben és másnap, október 2-án temették el a Méry-i római katolikus plébániatemplomban.<sup>19</sup>

## 2. Gróf Bercsényi Magdolna Katalin (Madeleine Catherine comtesse de Bercheny)

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet második gyermeke, Magdolna Katalin Luzancy-ban, 1730. július 22-én látta meg a napvilágot.<sup>20</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas comte de Berchiny” ezredes és „Anne Catherine Girard” lánya, „Magdaleine Catherine” 1730. július 22-én született Luzancy-ban és másnap, július 23-án keresztelték meg a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>21</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Magdolna Katalin az ausztriai Bécsben, 1795-ben hunyt el.<sup>22</sup>

Ahhoz azonban, hogy megtaláljam gróf Bercsényi Magdolna Katalin eredeti halotti anyakönyvi bejegyzését, először azt kellett kiderítenem, hogy pontosan hol is halt meg Bécsben, illetve, hogy az a hely akkor melyik római katolikus egyházközség területéhez tartozott. Ez persze némi nehézséget okozhatott volna, mivel a XVIII. század végén közel 30 plébánia működött az osztrák főváros Gürtelen belüli részén, de szerencsére a kezembe került az „Adler” című osztrák heraldikai és genealógiai folyóirat 1907. évi száma. Ebben pedig az olvasható,

---

18 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 274. p.; Boissau, 2006. 205. p.

19 ADSM. Registres paroissiaux. Pairie catholique Méry-sur-Marne. 1 Mi 64.

20 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 274. p.; Boissau, 2006. 205. p.

21 ADSM. Registres paroissiaux. Pairie catholique Luzancy. 6 E 282/1.

22 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 292. p.; Zachar, 1993. 65. p.; Boissau, 2006. 193. p.

hogy „Bercseny, Magdalena Katharina Gräfin v., ledig, Landstrasse Nr. 140., + 22. II. 1795.”<sup>23</sup>

Ezután kiderítettem, hogy a gróf Bercsényi Magdolna Katalin lakcímeként megjelölt, III. kerületi Landstrasse 140. számú ház a Landstrasse-i római katolikus plébánia (Katholisches Pfarramt Landstrasse in Wien) területéhez tartozott. Az egyházközség anyakönyvében pedig megtaláltam a keresett bejegyzést. Az eredeti és eddig publikálatlan, német nyelvű dokumentum szerint „Magd. Kathar. Gräfin v. Bercseny” 1795. február 22-én, 64 éves korában, „Lungengeschwäre”, azaz tüdőfekély következtében halt meg az osztrák fővárosban és másnap, február 23-án temették el Bécs valamelyik temetőjében.<sup>24</sup>

### *3. Gróf Bercsényi Katalin Franciska Zsófia (Catherine Françoise Sophie comtesse de Bercheny)*

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet harmadik gyermeke, Katalin Franciska Zsófia a franciaországi Luzancy-ban, 1731. október 14-én látta meg a napvilágot.<sup>25</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas comte de Berchiny” ezredes és „Anne Catherine Girard” lánya, „Catherine Françoise Sophie” 1731. október 14-én született Luzancy-ban és ismeretlen időpontban keresztelték meg a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>26</sup>

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Katalin Franciska Zsófia apátnő a franciaországi Flines-i cisztercita apátságban, 1773-ban hunyt el.<sup>27</sup> Boissau tábornok szerint viszont 1776. március 27-én halt meg.<sup>28</sup> Édouard Hautcoeur abbé, a Flines-i cisztercita apátság (Abbaye de Flines) történetéről — még a XIX. század közepén — írt monográfiája szerint azonban Bercsényi apátnő

---

23 Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft „Adler”. Band 17. Wien, 1907 (a továbbiakban: Jahrbuch, 1907). 7. p.

24 Katholisches Pfarramt Landstrasse in Wien. Sterbebuch der Kirche St. Rochus auf der Landstrasse. Tom. 2. Fol. 267.

25 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 274. p.; Boissau, 2006. 205. p.

26 ADSM. Registres paroissiaux. Párisse catholique Luzancy. 6 E 282/1.

27 Zachar, 1987. 278. p.; Zachar, 1993. 62. p.

28 Boissau, 2006. 209. p.



*Gróf Bercsényi Zsófia apátnő*  
Musée diocésain d'art sacré (Cambrai)

nem az apátságban, hanem „Elle mourut au refuge de Douai, le 27 mars 1776, d’une maladie de poitrine”<sup>29</sup>, azaz a szomszédos Douai városában, 1776. március 27-én, tüdőbetegség következtében hunyt el. Ugyancsak ezeket az adatokat közölte velem az apátság történetének jelenkori kutatója, Monique Heddebaut is. Ő tájékoztatott továbbá arról is, hogy Douai-ban az apátságnak volt egy saját háza, mely ma is megtalálható a Rue du Gouvernement-en.<sup>30</sup>

Sajnálatos módon Bercsényi apátnő a halotti anyakönyvi bejegyzését nem sikerült megtalálnom. Az egykori apátság mellett fekvő Flines-lez-Râches, Laillaing és Anhiers római katolikus anyakönyveiben — melyek a Nord megyei levéltárban (Archives départementales du Nord) találhatóak — nem szerepel a keresett bejegyzés. Az ugyancsak nincs Douai város katolikus anyakönyveiben — melyek a Douai-i városi levéltárban (Archives municipales de Douai) találhatóak — sem. Michel Vangheluwe, a megyei levéltár igazgatójának közlése szerint magának az apátságnak bizonyosan voltak saját anyakönyvei, de azok minden valószínűség szerint megsemmisültek!<sup>31</sup> Ezek a matrikulák ugyanis nincsenek sem a már említett Nord megyei levéltárban (Archives départementales du Nord), sem a Douai-i városi levéltárban (Archives municipales de Douai), valamint a Lille-i érseki levéltárban (Archives du diocèse de Lille) és a Cambrai-i érseki levéltárban (Archives du diocèse de Cambrai) sem. (Azt, hogy az apácáknak valóban voltak saját anyakönyvei, azt az a tény is megerősíteni látszik, mely szerint a Flines-lez-Râches-i matrikulákban szerepel olyan személy is, aki az apátságban halt meg. Ilyen volt például Bercsényi apátnő „L’abbaye de Flines”-ben, 1770. január 7-én elhunyt nagynénje, „Mademoiselle Viette”.<sup>32</sup>)

Szerencsére azonban egy francia forráskiadványban megtaláltam gróf Bercsényi Katalin Franciska Zsófia egykori sírfeliratát, mely szerint „Ci-gît très haute et très puissante dame madame Sophie de Bercheny, abbesse de cette maison, illustre par la noblesse de ses ancêtres et recommandable par sa charité envers les pauvres, par sa patience et sa résignation dans les douleurs d’une maladie longue et cruelle, édifiante par une foi vive, une piété constante, une tendresse singulière pour sa communauté qu’elle a gouvernée pendant 19 ans avec prudence et douceur. La mort inexorable l’a arrachée d’entre les bras de ses chères filles, le

---

29 *Édouard Hautcoeur*: Histoire de l’abbaye de Flines. Lille, 1909. 415. p.

30 Monique Heddebaut írásbeli közlése.

31 Michel Vangheluwe írásbeli közlése.

32 Monique Heddebaut írásbeli közlése.

27 mars 1776, la 28<sup>e</sup> année de sa profession religieuse et la 45<sup>e</sup> année de son âge. Requiescat in pace.”<sup>33</sup>

Tehát gróf Bercsényi Katalin Franciska Zsófia apátnő 1776. március 27-én, 45 éves korában hunyt el és a Flines-i apátsági templomban temették el. (Az apátság azonban a Nagy Francia Forradalom során elpusztult és XIX. század közepére az utolsó kövei is eltűntek. Így Bercsényi apátnő síremléke is megsemmisült.)

#### 4. Gróf Bercsényi Mária Zsófia (*Marie Sophie comtesse de Bercheny*)

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet negyedik gyermeke, Mária Zsófia a franciaországi Luzancy-ban, 1732. szeptember 25-én látta meg a napvilágot.<sup>34</sup> (Igaz, Boissau tábornok szerint, a neve nem Mária Zsófia, hanem Anna Zsófia<sup>35</sup>)

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Stanislas Comte de Berchigny” ezredes és „Anne Catherine Girard” lánya, „Marie Sophie” 1732. szeptember 25-én született Luzancy-ban és még aznap megkeresztelték a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>36</sup>

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Mária Zsófia a franciaországi Méry-ben, 1732. december 11-én hunyt el.<sup>37</sup> Boissau tábornok szerint viszont 1732. december 15-én halt meg Méry-ben.<sup>38</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Stanislas (helyesebben Ladislas) Comte de Berchigny” ezredes és „Anne Catherine Gerard” lánya, „Marie Sophie”

---

33 Épigraphie ou Recueil des inscriptions du département du Nord ou du diocèse de Cambrai. Tome V. Rédigé: *Abbé Théodore Leuridan*. Seclin-Lille, 1914 (a továbbiakban: *Leuridan*, 1914). 451. p.

34 *Forster*, 1925. 206. p.; *Zachar*, 1987. 274. p.; *Boissau*, 2006. 205. p.

35 *Boissau*, 2006. 205. p.

36 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 6 E 282/1.

37 *Forster*, 1925. 206. p.; *Zachar*, 1987. 274. p.

38 *Boissau*, 2006. 205. p.



1732. november 30-án, két hónapos korában halt meg Méry-ben és másnap, december 1-én temették el a Luzancy-i római katolikus plébániatemplomban.<sup>39</sup>

### 5. Gróf Bercsényi Mária Anna (*Marie Anne comtesse de Bercheny*)

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet ötödik gyermeke, Mária Anna a franciaországi Luzancy-ban, 1733. november 21-én látta meg a napvilágot.<sup>40</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchigny” ezredes és „Anne Catherine Girard” lánya, „Marie Anne” 1733. november 21-én született Luzancy-ban és még aznap megkeresztelték a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>41</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Mária Anna az ausztriai Bécsben, 1796-ban hunyt el.<sup>42</sup>

Magdolna Katalin nevű nővérehez hasonlóan, ahhoz, hogy megtaláljam gróf Bercsényi Mária Anna eredeti halotti anyakönyvi bejegyzését, először azt kellett kiderítenem, hogy pontosan hol is halt meg Bécsben, illetve, hogy az a hely akkor melyik római katolikus egyházközség területéhez tartozott. Ez persze — mint már említettem — némi nehézséget okozhatott volna, mivel a XVIII. század végén közel 30 plébánia működött az osztrák főváros Gürtelen belüli részén, de az „Adler” című osztrák heraldikai és genealógiai folyóirat 1907. évi számában erre is választ kaptam. E szerint „Bercseny, Maria Anna Gräfin v., ledig, Stadt, Teinfaltstrasse Nr. 82., + 14. X. 1795.”<sup>43</sup>

Ezután kiderítettem, hogy a gróf Bercsényi Mária Anna lakcímekeként megjelölt, I. kerületi Teinfaltstrasse 82. számú ház a Schotten-i római katolikus plébánia (Katholisches Pfarramt Schotten in Wien) területéhez tartozott. Ezen egyházközség anyakönyvében pedig megtaláltam a keresett bejegyzést. Az eredeti és eddig publikálatlan, német nyelvű dokumentum szerint „Marianna Gräfin von Bercsenj” 1795. október 14-én, este 5 órakor, 60 (helyesebben 62)

---

39 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 6 E 282/1.

40 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 274. p.; Boissau, 2006. 206. p.

41 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 6 E 282/1.

42 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 292. p.; Zachar, 1993. 65. p.; Boissau, 2006. 193. p.

43 Jahrbuch, 1907. 7. p.

éves korában, „Bauchwassersucht”, azaz a hasvízkór következtében halt meg az osztrák fővárosban és másnap, október 15-én temették el Bécs valamelyik temetőjében.<sup>44</sup>

6. *Gróf Bercsényi Zsuzsanna Felícia (Suzanne Félicité comtesse de Bercheny)*

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet hatodik gyermeke, Zsuzsanna Felícia a franciaországi Luzancy-ban, 1734. november 7-én látta meg a napvilágot.<sup>45</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchigni” brigadéros és „Anne Catherine de Girard” lánya, „Susanne Félicité” 1734. november 7-én született Luzancy-ban és még aznap megkeresztelték a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>46</sup>

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Zsuzsanna Felícia a franciaországi Luzancy-ban, 1734. november 8-án,<sup>47</sup> mások szerint viszont 1734. november 9-én halt meg Luzancy-ban.<sup>48</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas de Berchigny” brigadéros és „Anne Catherine de Girard” lánya, „Susanne Félicité” 1734. november 9-én, két napos korában hunyt el Luzancy-ban és másnap, november 10-én temették el a helyi római katolikus temetőben.<sup>49</sup>

---

44 Katholisches Pfarramt Schotten in Wien. Sterbebuch der Kirche Unsere Liebe Frau zu den Schotten. Tom. 15. Fol. 43.

45 Forster, 1925. 206. p.; Zachar, 1987. 275. p.; Boissau, 2006. 206. p.

46 ADSM. Registres paroissiaux. Párisse catholique Luzancy. 6 E 282/1.

47 Forster, 1925. 206. p.

48 Zachar, 1987. 275. p.; Boissau, 2006. 206. p.

49 ADSM. Registres paroissiaux. Párisse catholique Luzancy. 6 E 282/2.

7. *Gróf Bercsényi László János (Ladislas Jean comte de Bercheny)*

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet hetedik gyermeke, László János a franciaországi Luzancy-ban, 1735. november 5-én látta meg a napvilágot.<sup>50</sup> Zachar professzor szerint viszont 1735. november 9-én született Luzancy-ban.<sup>51</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchiny” brigadéros fia, „Ladislas Jean” 1735. november 5-én született Luzancy-ban és még aznap — feltételesen — a bába keresztelte meg, majd 1736. október 15-én egyházilag is megkeresztelték a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>52</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László János a franciaországi Lunéville-ben, 1742. július 9-én hunyt el.<sup>53</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést Nancy-ban, a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchiny” tábornok és „Catherine Girard” fia, „Ladislas” 1742. július 9-én, hat éves korában halt meg Lunéville-ben és ismeretlen időpontban temették el a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>54</sup>

8. *Gróf Bercsényi Miklós Ferenc (Nicolas François comte de Bercheny)*

A szakirodalmi források<sup>55</sup> és a legújabb magyar lexikonok<sup>56</sup> szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet nyolcadik gyermeke, Miklós Ferenc a franciaországi Luzancy-ban, 1736. november 26-án látta meg a napvilágot.

---

50 Forster, 1925. 207. p.; Boissau, 2006. 206. p.

51 Zachar, 1987. 275. p.

52 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 1 Mi 48.

53 Forster, 1925. 207. p.; Zachar, 1987. 275. p.; Boissau, 2006. 207. p.

54 Archives départementales de Meurthe-et-Moselle (a továbbiakban: ADMM). Registres paroissiaux. Paroisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 18. (E 41. Fol. 68.)

55 Forster, 1925. 207. p.; Zachar, 1984. 401. p.; Zachar, 1987. 275. p.; Zachar, 1993. 62. p.; Boissau, 2006. 206. p.

56 MKL. 759. p.; MNI. 650. p.; ÚMÉL. 654. p.

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchigny” brigadéros és „Anne Catherine Girard” fia, „Nicolas” 1736. november 26-án született Luzancy-ban és másnap, november 27-én keresztelték meg a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>57</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Miklós Ferenc és Agnès Victoire Berthelot de Baye bárónő a franciaországi Lunéville-ben, 1757. május 2-án kötöttek házasságot.<sup>58</sup>

Az eredeti, francia nyelvű házassági anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Nicolas François Comte de Berchény” ezredes és — „François Berthelot”, Baye bárója és „Cecile Riout de Curzay” lánya — „Agnès Victoire Berthelot de Baye” kisasszony 1757. május 2-án házasodtak össze a Lunéville-i római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomban.<sup>59</sup>

A magyarországi szakirodalmi források<sup>60</sup> és a legújabb magyar lexikonok<sup>61</sup> szerint gróf Bercsényi Miklós Ferenc francia ezredes az elzászi Mulhouse-ban, vagy — ahogy azt a 2009-ben elhunyt Zachar professzor írta — németül „Mühlhausen”-ben, 1762. február 9-én hunyt el. Ezen közlések alól mindössze Thaly Kálmán egy 1889-ben megjelent cikke képez kivételt, melyben a gróf halálát — tévesen — Hannoverbe teszi.<sup>62</sup>

Mulhouse városa ekkoriban ún. elzászi szabad városként a Svájci Konföderáció tagja volt; 1798-tól Franciaország, 1870 és 1918 között Németország, majd végül 1918-tól ismét Franciaország része. (Itt szeretném megjegyezni, hogy Mulhouse német neve nem Mühlhausen, hanem Mülhausen volt!) A fentebb említett irodalmi források adataira támaszkodva tehát megkerestem Colmar-ban, Haut-Rhin megye levéltárát (Archives départementales du Haut-Rhin). Tőlük megtudtam,

---

57 ADMS. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 6 E 282/1.

58 Forster, 1925. 207. p.; Zachar, 1984. 401. p.; Zachar, 1987. 212. p.; Zachar, 1993. 63. p.; Boissau, 2006. 208. p.

59 ADMM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 19. (E 56. Fol. 34–35.)

60 Forster, 1925. 208. p.; Zachar, 1984. 401. p., Zachar, 1987. 242. p., 275. p., 292. p.; Zachar, 1992. 57. p.

61 MKL. 759. p.; MNI. 650. p.; ÚMÉL. 654. p.

62 Thaly, 1889. 40. p.

hogy 1762-ben csupán két protestáns egyházközség, a francia református és a német református működött a városban, a Mühlhausen-i katolikusok pedig a közeli Dornach-hoz tartoztak. Így átnéztem a város két református egyházának és a Dornach-i római katolikus plébániának a matrikuláit, de azok egyikében sem szerepelt Bercsényi gróf halála. Summa summarum, semmilyen adatot, illetve nyomot nem sikerült arra vonatkozóan találnom, hogy az elzászi Mulhouse városa lenne gróf Bercsényi Miklós Ferenc huszárezredes elhunytának a helyszíne.

Ezután a figyelmem Németország felé terelődött. Ennek egyik oka az volt, hogy Boissau tábornok Bercheny-monográfiájában az szerepel, hogy a marsall idősebb fia a Göttingen és Gotha között fekvő Mühlhausen-ben hunyt el.<sup>63</sup> Egy másik, 1864-ben megjelent francia könyvben pedig az olvasható, hogy „Bercheny (Nicolas-François, comte de),” 1762. február 9-én Muhlhausen-ben, „en Allemagne”, azaz Németországban hunyt el.<sup>64</sup>

Németországban közel 30 ilyen nevű helység volt és van. Nagy szerencsémre azonban a kezembe került a tübingiai Mühlhausen város krónikája, melyből egyértelműen kiderült, hogy „Zu dieser Zeit grassirten die Blattern grausam unter den francözischen Officiern, einer von ihnen, ein Husaren-Oberst von Bercheny starb auch daran in Herrn Schottes Hause in der Herrengasse am 8 Februar und ward mit grossem Gepränge nach 1 Uhr nachmittags mit vielen Lichtern an der Leiche in der Jacobskirche mitten in der Kreuzung begraben...“<sup>65</sup> Tehát Bercsényi francia ezredes Schotte úr házában, a Herrengasse-n — mely ház ma is megtalálható a Herrenstrasse 6. szám alatt<sup>66</sup> —, 1762. február 8-án hunyt el, majd még aznap délután 1 órakor eltemették a Jakobikirche, azaz a Jakab templom közepén. (Gróf Bercsényi Miklós Ferenc római katolikus vallású volt, de mivel a városban nem volt katolikus templom, illetve egyházközség, ezért temették el az egyik evangélikus templomban.)

A fentebb említett krónika 1906-os kiadásának e témára vonatkozó lábjegyzete alapján egy másik, 1903-ban megjelent könyvben további adatokat találtam a síremlékről, valamint a sírfelirat pontos szövegére is itt akadtam rá.<sup>67</sup> Ezek szerint

---

63 *Boissau*, 2006. 181. p.

64 *Le Cabinet Historique. Revue mensuelle Contenant, avec un texte et des Pièces inédites, intéressantes ou peu connues. Tome 10. Paris, 1864. 101. p.*

65 *Chronik der Stadt Mühlhausen in Thüringen. Band III. Herausgegeben: Reinhard Jordan. Mühlhausen, 1906. 214. p.*

66 <http://www.momentmagazin.de/2007/10/10/der-ackerburgerhof-herrenstrasse-6-in-muhlhausen>

67 *Inscriptiones Mulhusinae. Die öffentlichen Inschriften der Stadt Mühlhausen in Thüringen. Gesammelt: W. Bader. Mühlhausen, 1903. 28. p.*

a sírkő az oltár mellett, annak a jobb oldalán, közvetlenül a falra rögzítve állt. A későbarokk stílusú, márványszerű gipszből készült síremlék három részre volt, illetve — mint ahogyan a városi múzeum egyik munkatársa által küldött néhány friss fényképből is kiderül — van tagolva. Felül a gróf Bercsényi család címere látható, azt körbefutva pedig a Bercsényi huszárezred jelmondata, az „OMNIA SI PERDAS FAMAM SERVARE MEMENTO“, azaz „Ha mindent el is veszítesz, ügyelj a jó híred megőrzésére” olvasható. Középen az elhunyt neve és címei szerepelnek: „D. O. M. S. / ILLUSTRISSIMUS ET PRAEPOTENTISSIMUS DOMIN. / DOMINUS NICOLAUS COMES DE BERCHENY / DE SZEKES / SACRAE REGIAE MAJESTATIS CHRISTIANISSIMAE / SUPREMUS REGIMINIS HUSSARORUM SUI / NOMINIS PRAEFECTUS, ORDINIS REGII ET / MILITARIS SANCTI LUDOWICI EQVES, / SACRAE MAJESTATIS REGIAE POLONIARUM, / LOTHARINGIAE ET BARRENSIS DUCIS / PRIMARIUS PRIMI ORDINIS CUBICULARIUS, / GUBERNATOR COMMERCIENTIS, LOTHARINGIAE / SUPRÉMUS STABULI MAGISTER DESIGNATUS / HIC REQUIESCIT“, azaz röviden, itt nyugszik székesi gróf Bercsényi Miklós, a legkeresztényebb király huszárezredének kinevezett parancsnoka, a Szent Lajos Rend lovagja, Lengyelország királyának, Lotaringia és Bar fejedelmének első kamarása, Comercy kormányzója, Lotaringia főlovászmestere. A síremlék alsó részén, a talapzaton pedig gróf Bercsényi Miklós Ferenc születési és halálozási dátumai olvashatóak: „NAT. A. D. XXVI. NOV. MDCCXXXVI / DEFUNCT. A. D. VIII. FEBRUA. MDCCCLXII.“, azaz született 1736. november 26-án, meghalt 1762. február 8-án.

A Mühlhausen-i Jakab templom épülete ma is áll, igaz már nem egyházi célokot szolgál, hanem 2004. április 2-a óta ebben működik a város könyvtára. Bercsényi ezredes 221 cm magas és 93 cm széles síremléket azonban — még 1981-ben — átszállították a szomszédos Mária templomba, a Marinekirche-be, mely épület ma már szintén nem „Isten háza”, hanem a városi múzeum egyik — jelenleg éppen felújítás alatt álló — kiállítóhelye.<sup>68</sup> És, hogy mi lett a sorsa gróf Bercsényi Miklós Ferenc földi maradványainak? 1999 és 2002 között a Jakab templomban ugyan folytak régészeti feltárások, de Bercsényi ezredes csontjainak beazonosítására nem került sor. A régészeti munkálatok befejeztével a feltárt maradványok egy része a városi temetőbe, egy közös tömegsírba került, míg

---

68 *Peter Bühner*: Verfall und Sanierung – Das Ringen eine neue Nutzung im 19. und 20. Jahrhundert. In: Mühlhäuser Beiträge. Sonderheft 14. Mühlhausen, 2005. 165. p.; *Winfried Korf*: Die Jacobikirche zu Mühlhausen. Geschichte – Baugeschichte – Ausstattung. In: Mühlhäuser Beiträge. Heft 10. Mühlhausen, 1987. 34. p.

mások a templom padozata alatt maradtak. Így Bercsényi gróf földi maradványai jelenleg vagy az Eisenacher Landstrasse-i városi temetőben, vagy ami — az ásatást végző régész szerint — a legvalószínűbb, a Jakobikirche, azaz a jelenlegi Stadtbibliothek épülete alatt találhatóak.<sup>69</sup>

Mivel Mühlhausen-ben ekkoriban még nem volt római katolikus egyházközség, ezért a legközelebbi római katolikus plébánia, a Bickenriede-i anyakönyveiben — melyek az Erfurt-i püspöki levéltárban (Bistumarchiv Erfurt) találhatóak — próbáltam megtalálni a bejegyzést, de sikertelenül, azokban nem szerepelt. A XVIII. század második felében — főleg a katonák számára — időnként cisztercita szerzetesek tartottak misét Mühlhausen-ben. Az ő legközelebbi apátságuk pedig az 1803-ban megszűnt Reifenstein-i cisztercita kolostor volt. A kolostor a Kleinbartolff-i római katolikus plébánia filiája volt. Ennek az anyakönyvei — melyekben előfordul több Mühlhausen-i bejegyzés is — jelenleg a Niederorschel-i római katolikus plébánián (Katholisches Pfarramt St. Marien in Niederorschel) találhatóak, de azokba sem jegyezték be gróf Bercsényi Mikós Ferenc halálesetét.

Ezután a Mühlhausen-i evangélikus egyház, egyházközségek anyakönyveit próbáltam felkutatni. Hosszas keresés után végül kiderítettem, hogy azok nem a Weimar-ban lévő türingiai állami főlevéltárban (Thüringisches Hauptstaatsarchiv Weimar), nem a Gotha-ban lévő türingiai állami levéltárban (Thüringisches Staatsarchiv Gotha), nem a Mühlhausen-i városi levéltárban (Stadtarchiv Mühlhausen) és nem is az Eisenach-ban lévő türingiai evangélikus levéltárban (Landeskirchenarchiv der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Thüringen), hanem a Mühlhausen-i kerületi evangélikus levéltárban (Evangelisches Kirchenkreisarchiv Mühlhausen) találhatóak. Igaz, azok jelenleg (2011 februárjában) nem az állandó őrzési helyükön, hanem Magdeburg-ban, a szászországi evangélikus egyház levéltárában (Archiv der Evangelischen Kirche der Kirchenprovinz Sachsen) vannak, ahol éppen mikrofilmre másolják őket. Tőlük tudtam meg, hogy a Mühlhausen-i Jakobikirche anyakönyvei csak 1764-ben kezdődnek, előtte a templom a szomszédos Marienkirche filiája volt. Ez utóbbi anyakönyveiben azonban nem található az ezredes halotti bejegyzése. Ugyancsak nem szerepel a keresett haláleset a többi, már akkoriban is működő Mühlhausen-i evangélikus egyházközség (Divi Blasii, St. Petri, St. Nicolai, Allerheiligen) matrikulájában sem.

Nagy valószínűséggel gróf Bercsényi Miklós Ferencet az ezrede lelkésze temette el és így nyilván ő volt az is, aki anyakönyvezte az elhunytát. Sajnálatos

---

69 Steffi Maass és Wulf Walther (Mühlhäuser Museen) írásbeli közlései.

módon a Bercsényi huszárezrednek nincsenek halotti matrikukái a francia hadtörténeti szolgálat (Service historique de la défense) levéltárában és az ezredes — ugyanott őrzött — személyes iratai között sem található egy esetlegesen kiállított halotti anyakönyvi kivonat.<sup>70</sup>

A fentebb idézett sírfeliratból és a Mühlhausen-i krónikából azonban egyértelműen tudjuk, hogy gróf Bercsényi Miklós Ferenc 1762. január 8-án, 26 éves korában halt meg Mühlhausen-ben és még aznap, délután 1 órakor temették el a helyi evangélikus Jakab templomban.

### 9. Gróf Bercsényi Erzsébet Felícia (*Elisabeth Félicité comtesse de Bercheny*)

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet kilencedik gyermeke, Erzsébet Felícia a franciaországi Luzancy-ban, 1738. február 25-én látta meg a napvilágot.<sup>71</sup> Boissau tábornok szerint viszont 1738. november 25-én született Luzancy-ban.<sup>72</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchini” brigadéros és „Anne Catherine de Girard” lánya, „Elisabeth Félicité” 1738. február 25-én született Luzancy-ban és még aznap megkeresztelték a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>73</sup>

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Erzsébet Felícia a franciaországi Luzancy-ban, 1738. március 1-én hunyt el.<sup>74</sup> Boissau tábornok szerint viszont 1738. november 29-én halt Luzancy-ban.<sup>75</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchini” tábornok és „Anne Catherine de Girard” lánya, „Elisabeth Félicité” 1738. március

---

70 Service historique de la défense. 1 Ye 1861. Dossier personnel du Colonel de Bercheny.

71 Forster, 1925. 208. p.; Zachar, 1987. 275. p.

72 Boissau, 2006. 206. p.

73 ADSM. Registres paroissiaux. Pairie catholique Luzancy. 6 E 282/2.

74 Forster, 1925. 208. p.; Zachar, 1987. 275. p.

75 Boissau, 2006. 206. p.



1-én, két-három (helyesebben négy) napos korában hunyt el Luzancy-ban és még aznap eltemették a helyi római katolikus plébániatemplomban.<sup>76</sup>

*10. Gróf Bercsényi Szaniszló Katalin (Stanislas Catherine comte de Berchény)*

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet tizedik gyermeke, Szaniszló Katalin franciaországi Lunéville-ben, 1739. július 27-én látta meg a napvilágot.<sup>77</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Berchiny” tábornok és „Catherine de Girard” fia, „Stanislas Catherine” nevű fiúgyermek 1739. július 27-én született Lunéville-ben és másnap, július 28-án keresztelték meg a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>78</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Szaniszló Katalin a franciaországi Lunéville-ben, 1740. február 3-án hunyt el.<sup>79</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Berchigny” úr lánya — mely nyilván téves bejegyzés, mivel a gyermek fiú volt és Szaniszló Katalinnak hívták —, „Catherine Stanislas” 1740. február 3-án halt meg Lunéville-ben és ismeretlen időpontban temették el a város római katolikus temetőjében.<sup>80</sup>

---

76 ADSM. Registres paroissiaux. Pairie catholique Luzancy. 6 E 282/2.

77 *Forster*, 1925. 208. p.; *Zachar*, 1987. 275. p.; *Boissau*, 2006. 206. p.

78 ADMM. Registres paroissiaux. Pairie catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 12. (E 38. Fol. 39.)

79 *Zachar*, 1987. 275. p.; *Boissau*, 2006. 206. p.

80 ADMM. Registres paroissiaux. Pairie catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 17. (E 39. Fol. 20.)

11. Gróf Bercsényi Katalin Erzsébet  
(*Catherine Elisabeth comtesse de Bercheny*)

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet tizenegyedik gyermeke, Katalin Erzsébet a franciaországi Lunéville-ben, 1742. január 15-én látta meg a napvilágot.<sup>81</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislav Comte de Bercheny” tábornok és „Anne Catherine Girard” lánya, „Catherine Elisabeth” 1742. január 15-én született Lunéville-ben és még aznap megkeresztelték a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>82</sup>

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Katalin Erzsébet nővér a franciaországi Flines-i cisztercita apátságban, 1765-ben hunyt el.<sup>83</sup> Boissau tábornok szerint viszont 1766. március 26-án halt meg.<sup>84</sup>

Sajnálatos módon Bercsényi nővér halotti anyakönyvi bejegyzését — apátnő nővéréhez hasonlóan — nem sikerült megtalálnom. Az egykori apátság mellett fekvő Flines-lez-Râches, Lailaing és Anhiers római katolikus anyakönyveiben — melyek a Nord megyei levéltárban (Archives départementales du Nord) találhatóak — nem szerepel a keresett bejegyzés. Ugyancsak nincs Douai város katolikus anyakönyveiben, melyek a Douai-i városi levéltárban (Archives municipales de Douai) találhatóak. Mint már említettem, Michel Vangheluwe, a megyei levéltár igazgatójának közlése szerint magának az apátságnak voltak saját anyakönyvei, de azok valószínűleg megsemmisültek!<sup>85</sup> Ezek a matrikulák ugyanis nincsenek sem a már említett Nord megyei levéltárban (Archives départementales du Nord), sem a Douai-i városi levéltárban (Archives municipales de Douai), valamint a Lille-i érseki levéltárban (Archives du diocèse de Lille) és a Cambrai-i érseki levéltárban (Archives du diocèse de Cambrai) sem.

Szerencsére azonban — az apátnő nővérénél már említett — francia forráskiadványban megtaláltam gróf Bercsényi Katalin Erzsébet egykori sírfeliratát is, mely szerint : „Ici gist très haute et très illustre demoiselle

---

81 Zachar, 1987. 275. p.; Boissau, 2006. 206. p.

82 ADMM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 12. (E 41. Fol. 4.)

83 Zachar, 1987. 278. p.; Zachar, 1993. 62. p.

84 Boissau, 2006. 208. p.

85 Michel Vangheluwe írásbeli közlése.

mademoiselle Catherine de Bercheny, soeur de madame Sophie de Bercheny, abbesse de ce monastère, fille de Monsieur le comte de Bercheny, grand écuyer du roi de Pologne, gouverneur de Commercy, et de très haute et très puissante dame madame Anne-Catherine de Wiet, décédée le 26 mars 1766, âgée de 23 ans. Une mort précieuse couronna ses longues souffrances et sa résignation constante. Requiescat in pace.”<sup>86</sup>

Tehát gróf Bercsényi Katalin Erzsébet nővér 1766. március 26-án, 23 éves korában hunyt el és a Flines-i apátsági templomban temették el. (Mint már említettem, az apátság a Nagy Francia Forradalom során elpusztult és XIX. század közepére az utolsó kövei is eltűntek. Így Bercsényi nővér síremléke is megsemmisült.)

### 12. Gróf Bercsényi Ferenc Antal (*François Antoine comte de Bercheny*)

A szakirodalmi források<sup>87</sup> és a legújabb magyar lexikonok<sup>88</sup> szerint gróf Bercsényi László Ignác és Anne Catherine Girard de Wiet tizenkettedik és egyben utolsó gyermeke, Ferenc Antal a franciaországi Lunéville-ben, 1744. január 17-én látta meg a napvilágot.

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Ladislas Comte de Bercheny” tábornok és „Anne Catherine Girard” fia, „François Antoine” 1744. január 17-én született Lunéville-ben és még aznap megkeresztelték a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>89</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Ferenc Antal és első felesége, Anna Louise Adélaïde Thomas de Pange márkinő a franciaországi Luzancyban, 1769. január 30-án kötöttek házasságot.<sup>90</sup>

---

86 *Leuridan*, 1914. 450. p.

87 *Forster*, 1925. 209. p.; *Zachar*, 1984. 402. p.; *Zachar*, 1987. 276. p.; *Zachar*, 1993. 63. p.; *Boissau*, 2006. 207. p.

88 MKL. 759. p.; MNI. 648. p.; ÚMÉL. 652. p.

89 ADMM. Registres paroissiaux. P paroisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 12. (E 43. Fol. 6.)

90 *Forster*, 1925. 196. p.; *Zachar*, 1984. 406. p.; *Zachar*, 1987. 248. p.; *Zachar*, 1993. 64. p.; *Boissau*, 2006. 209. p.



*Gróf Bercsényi Ferenc tábornok*  
Musée de l'Armée (Paris)

Az eredeti, francia nyelvű házassági anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „François Antoine Comte de Berchény de Szekés” ezredes és — „Jean Baptiste Thomas de Pange”, Pange márkija és „Marie Adelaïde de Chambon d’Arbouville” lánya — „Anne Lotuise Adaelaïde Thomas de Pange” kisasszony 1769. január 30-án házasodtak össze a Luzancy-i római katolikus plébániatemplomban.<sup>91</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Ferenc Antal és második felesége, Prudence Thérèse Adelaïde de Santo Domingo márkinő a franciaországi Párizsban, 1777. december 16-án kötöttek házasságot.<sup>92</sup> Báró Forster Gyula 1929-ben megjelent monográfiájában pedig közölte ennek a házasságnak az anyakönyvi kivonatát, mely szerint az esküvőre a Saint Eustache templomban került sor.<sup>93</sup>

Párizs egyházi anyakönyvei a Nagy Francia Forradalom után a főváros levéltárába kerültek. Itt azonban 1871-ben, a kommün alatt a matrikulák nagy része elégett és így a római katolikus Szent Euszták plébánia (Paroisse catholique Saint Eustache) anyakönyvei is hamuvá lettek. Szerencsére a párizsi fővárosi levéltárban (Archives de Paris) megtalálható Bercsényi tábornok 1864-ben — az eredeti házasságlevél alapján — kiállított házassági anyakönyvi kivonata. Ezen, 1929-ben már publikált,<sup>94</sup> francia nyelvű dokumentum szerint a megözvegyült „François Antoine Comte De Bercheny” ezredes és — „Louis Marquis de Santo Domingue” és „Anne Madeleine Merger” lánya — „Prudence Thérèse Adelaïde De Santo Domingue” kisasszony 1777. december 16-án házasodtak össze a párizsi római katolikus Szent Euszták (Saint Eustache) plébániatemplomban.<sup>95</sup>

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Ferenc Antal nyugalmazott francia tábornok az angliai Londonban, 1811. január 25-én hunyt el.<sup>96</sup> Boissau tábornok szerint viszont 1811. január 15-én halt meg Londonban.<sup>97</sup> Megemlítendő még, hogy Thaly Kálmán kutatásai szerint Bercsényi tábornok nem Angliában, hanem Magyarországon, közelebbről pedig a Pozsony vármegyei Vedrődön (ma a

91 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 1 Mi 49.

92 Forster, 1925. 174. p.; Zachar, 1984. 406. p.; Zachar, 1987. 278. p.; Zachar, 1993. 64. p.; Boissau, 2006. 193. p.

93 Forster, 1929. 20. p.

94 Foester, 1929. 20–21. p.

95 Archives de Paris (a továbbiakban: AP). État civil reconstitué. Première reconstitution de l'état civil parisien. Actes de mariage. 5Mi1 2004.

96 Forster, 1925. 212. p.; Zachar, 1984. 407. p.; Zachar, 1987. 292. p.; Zachar, 1993. 65. p.

97 Boissau, 2006. 196. p.

szlovákiai Voderady), 1809-ben hunyt el.<sup>98</sup> Azonban ez a feltevés már az 1920-as években megdőlt, mivel báró Forster Gyula nem találta meg a halotti bejegyzését Vedródön és egyértelműen megállapította, hogy gróf Bercsényi Ferenc Antal Londonban, 1811. január 25-én hunyt el.<sup>99</sup>

Mivel a XIX. század elején még igen kevés római katolikus egyházközség működött az angol fővárosban, így nem lett volna túlságosan nehéz azokat felkutatnom. A Westminster-i római katolikus érseki levéltárban (Westminster Diocesan Archives) azonban egyáltalán nincsenek ebből az időszakból származó halotti anyakönyvek. Franciaország londoni nagykövetségének Little George Street-i katolikus kápolnájának (French Chapel of The Annunciation) 1793-tól fennmaradtak — Nantes-ben, a diplomáciai levéltárban (Archives diplomatiques de Nantes) — ugyan a matrikulái, de azokban nem szerepel gróf Bercsényi Ferenc emigráns tábornok halotti bejegyzése.

Végül, hosszas kutatás után — egy angol genealógiai adatbázis segítségével<sup>100</sup> — a londoni fővárosi levéltárban (London Metropolitan Archives) találtam meg a keresett dokumentumot. Az eredeti és eddig publikálatlan, angol nyelvű temetői anyakönyvi bejegyzés szerint “Francois Antoine Bercseny” nem 1811-ben, hanem 1810. január 25-én, 66 éves korában hunyt el Londonban és január 27-én — 15 sillingért, mely viszonylag költséges temetés volt akkoriban — temették el a Camden-i Euston Road-i Szent Pongrác anglikán plébánia (Saint Pancras Anglican Parish) temetőjének 3. parcellájában.<sup>101</sup>

A Szent Pongrác templom (Saint Pancras Church) régi temetője, pontosabban annak a legnagyobb része már nincs meg. Az a parcella pedig, amelyben Bercsényi tábornok nyugodott a Saint Pancras pályaudvar részét képezi, így földi maradványai felett most sínek futnak, vonatok dübörögnek.<sup>102</sup> A London ezen részén ásatásokat végző régész, Philip A. Emery közlése szerint ugyan jónéhány sírkő megmaradt — például a templomkertben —, de sajnálatos módon gróf Bercsényi Ferenc Antalé nem található köztük.<sup>103</sup>

---

98 *Thaly*, 1889. 40. p.

99 *Forster*, 1925. 212. p.

100 <http://www.ancestry.co.uk>

101 London Metropolitan Archives. P90/PAN1. Saint Pancras Parish Church, Euston Road, Camden. Register of Burials. X097/267.

102 *Phil Emery: End of the Line*. In: *British Archaeology*, May-June 2006. 11–15. p.; *Phil Emery-Pat Miller: Archaeological findings at the site of the St. Pancras Burial Ground and its vicinity*. In: *London Archaeologist*, Winter 2010/2011. 290–297. p.

103 Phillip A. Emery írásbeli közlése.

### III. Generáció<sup>104</sup>

#### 8/1. Gróf Bercsényi Cecília Adél (*Cécile Adélaïde comtesse de Bercheny*)

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Miklós Ferenc és Agnès Victoire Berthelot de Baye bárónő első gyermeke, Cecília Adél a franciaországi Lunéville-ben, 1759. január 27-én látta meg a napvilágot.<sup>105</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Nicolas François Comte de Berchény” ezredes és „Agnès Victoire de Baye” lánya, „Cecile Adélaïde” 1759. január 27-én született Lunéville-ben és még aznap megkeresztelték a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>106</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Cecília Adél a franciaországi Lunéville-ben, 1759. május 5-én hunyt el.<sup>107</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Nicolas François Comte de Bercheny” ezredes és „Agnès Victoire de Baye” lánya, „Cecile Adélaïde” 1759. május 5-én, három hónapos korában halt meg Lunéville-ben és másnap, május 6-án temették el a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>108</sup>

---

104 A III. generációba tartozó négy személy gróf Bercsényi Miklós Ferenc és Agnès Victoire Berthelot de Baye bárónő (8/1–2.), illetve gróf Bercsényi Ferenc Antal és Thérèse Prudence Adélaïde de Santo Domingo márkinő (12/1–2.) két-két gyermeke volt.

105 *Forster*, 1925. 208. p.; *Zachar*, 1987. 303. p.; *Zachar*, 1993. 63. p.

106 ADMM. Registres paroissiaux. Pparoisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 14. (E 58. Fol. 10.)

107 *Zachar*, 1987. 303. p.; *Zachar*, 1993. 63. p.

108 ADMM. Registres paroissiaux. Pparoisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 19. (E 58. Fol. 65.)

*8/2. Gróf Bercsényi János Ferenc (Jean François comte de Bercheny)*

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Miklós Ferenc és Agnès Victoire Berthelot de Baye bárónő második gyermeke, János Ferenc a franciaországi Lunéville-ben, 1760. október 21-én látta meg a napvilágot.<sup>109</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Nicolas François Comte de Bercheny” ezredes és „Agnès Victoire de Baye” fia, „Jean François” 1760. október 21-én született Lunéville-ben és még aznap megkeresztelték a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>110</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi János Ferenc a franciaországi Lunéville-ben, 1762. augusztus 7-én hunyt el.<sup>111</sup>

Az eredeti, francia nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a Meurthe-et-Moselle megyei levéltárban (Archives départementales de Meurthe-et-Moselle) találtam meg. Az eddig publikálatlan dokumentum szerint „Nicolas François Comte de Bercheny” ezredes és „Agnès Victoire de Baye” fia, „Jean François” 1762. augusztus 7-én, 19 (helyesebben 22) hónapos korában halt meg Lunéville-ben és másnap, augusztus 8-án temették el a város római katolikus Szent Jakab (Saint Jacques) plébániatemplomában.<sup>112</sup>

*12/1. Gróf Bercsényi Klementina Magdolna Valentina  
(Clémentine Madeleine Valentine comtesse de Bercheny)*

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Ferenc Antal és Prudence Thérèse Adélaïde de Santo Domingo márkinő első gyermeke, Klementina Magdolna Valentina a franciaországi Párizsban, 1778. szeptember 26-án látta meg a napvilágot.<sup>113</sup> Báró Forster Gyula, az 1929-ben megjelent monográfiájában pedig

---

109 Forster, 1925. 208. p.; Zachar, 1987. 303. p.; Zachar, 1993. 63. p.

110 ADMM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 14. (E 59. Fol. 104.)

111 Zachar, 1987. 303. p.; Zachar, 1993. 63. p.

112 ADMM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique St. Jacques Lunéville. 5 Mi 328/R 20. (E 61. Fol. 109.)

113 Forster, 1925. 175. p.; Zachar, 1987. 264. p.; Zachar, 1993. 65. p.; Boissau, 2006. 209. p.



közölte ennek a születésnek az anyakönyvi kivonatát, mely szerint a keresztelőre a Madeleine de la Ville l'Évêque templomban került sor.<sup>114</sup>

Mint már említettem, Párizs egyházi anyakönyvei a Nagy Francia Forradalom után a főváros levéltárába kerültek. Itt pedig 1871-ben, a kömmün alatt a matrikulák nagy része elégett. Így a római katolikus Szent Mária Magdolna plébánia (Paroisse catholique Sainte Marie Madeleine de la Ville l'Évêque) anyakönyvei is hamuvá lettek. Szerencsére azonban párizsi fővárosi levéltárban (Archives de Paris) megtalálható a grófnő 1864-ben — az eredeti keresztlevele alapján — kiállított születési anyakönyvi kivonata. Ezen, 1929-ben már publikált,<sup>115</sup> francia nyelvű dokumentum szerint „François Antoine Ladislas comte de Berchény” ezredes és „Prudence Adélaïde Thérèse de Santo Domingo” lánya, „Clémentine Madeleine Valentine” 1778. szeptember 26-án született Párizsban, a rue Verte-n és még aznap megkeresztelték a párizsi római katolikus Szent Mária Magdolna (Sainte Marie Madeleine de la Ville l'Évêque) plébániatemplomban.<sup>116</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Klementina Magdolna Valentina és Emmanuel Marie Joseph d'Hennezel gróf a franciaországi Luzancy-ban, 1790. november 16-án kötöttek házasságot.<sup>117</sup>

Az eredeti, francia nyelvű keresztelési anyakönyvi bejegyzést a Seine-et-Marne megyei levéltárban (Archives départementales de Seine-et-Marne) találtam meg. Az 1929-ben már publikált<sup>118</sup> dokumentum szerint „Valentine Madeleine Bercheny” kisasszony és — „Antoine Charles comte D'hennezel” és „Gaspardine Alexandrine D'hennezel” fia — „Emmanuel Marie Joseph D'hennezel” kapitány 1790. november 16-án házasodtak össze a Luzancy-i római katolikus plébániatemplomban.<sup>119</sup>

A szakirodalmi források semmilyen adatot nem közölnek gróf Bercsényi Klementina Magdolna Valentina haláláról. Egy francia genealógiai adatbázis szerint azonban Nice-ben (Nizzában), 1863. április 2-án hunyt el.<sup>120</sup>

Ezen közlés alapján sikerült is megtalálnom Nice-ben, az Alpes-Maritimes megyei levéltárban (Archives départementales des Alpes-Maritimes) d'Hennezel-

---

114 Forster, 1929. 22. p.

115 Foester, 1929. 22–23. p.

116 AP. État civil reconstitué. Première reconstitution de l'état civil parisien. Actes de naissance. 5Mi1 55.

117 Forster, 1925. 198. p.; Zachar, 1987. 265. p.; Zachar, 1993. 65. p.; Boissau, 2006. 194. p.

118 Forster, 1929. 23–24. p.

119 ADSM. Registres paroissiaux. Paroisse catholique Luzancy. 1 Mi 50.

120 <http://www.genealogie-bisval.net>

né halotti anyakönyvi bejegyzését. Az eredeti és eddig publikálatlan, francia nyelvű dokumentum szerint pedig „D’Hennezel (comte Emmanuel)” özvegye, „Clémentine Madeleine de Bercheny (comtesse)” 1863. április 2-án, este 6 órakor, 84 éves korában hunyt el Nice-ben, a — közvetlenül a tengerpart mellett — Boulevard du Midi-n lévő Hotel Paradise-ben.<sup>121</sup>

*12/2. Gróf Bercsényi Fülöp Henrik László  
(Philippe Henri Ladislas comte de Bercheny)*

Egyes szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi Ferenc Antal és Prudence Thérèse Adélaïde de Santo Domingo márkinő második gyermeke, László János Fülöp Párizsban, 1781. október 13-án látta meg a napvilágot.<sup>122</sup> Mások szerint viszont 1781. október 1-én született a francia fővárosban.<sup>123</sup>

Boissau tábornok véleménye szerint a gróf Bercsényi család utolsó fíсарját ugyanott keresztelték meg, ahol a nővérét, azaz a Madeleine de la Ville l’Évêque templomban.<sup>124</sup> De, mint korábban már többször is említettem, Párizs egyházi anyakönyvei a Nagy Francia Forradalom után a főváros levéltárába kerültek. Itt pedig 1871-ben, a kömmün alatt a matrikulák nagy része elégett. Így a római katolikus Szent Mária Magdolna plébánia (Paroisse catholique Sainte Marie Madeleine de la Ville l’Évêque) anyakönyvei is hamuvá lettek. Sajnálatos továbbá, hogy még csak olyan anyakönyvi kivonat sem maradt fenn, mint a nővére születéséről, vagy a szülei házasságáról.

Két — igen megbízható — francia genelógiai adatbázisból azonban kiderült, hogy a keresztnevei nem László János Fülöp, hanem Fülöp Henrik László, azaz „Philippe Henri Ladislas” voltak és 1781. október 12-én született Párizsban, „François Antoine Ladislas de Bercheny” és „Prudence Adélaïde Thérèse de Santo-Domingo” fiaként, majd a Szent Mária Magdolna (Sainte Marie Madeleine de la Ville l’Évêque) plébániatemplomban keresztelték meg.<sup>125</sup> Ezeket az adatokat

---

121 Archives départementales des Alpes-Maritimes. État civil. Mairie de Nice. Décès. Année 1863. Fol. 102. No. 398.

122 Forster, 1925. 213. p.; Forster, 1929. 28. p.; *Gyalókey Jenő*: Az utolsó Bercsényi minősítő táblázata 1830-ból. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 1930 (a továbbiakban: *Gyalókey*, 1930). 257. p.

123 Zachar, 1987. 264. p.; Zachar, 1993. 65. p.; Boissau, 2006. 209. p.

124 Boissau, 2006. 193. p.

125 <http://www.marne-genealogie.org>; <http://www.genealogie.com>

— a Centre Généalogique et Héraldique de la Marne munkatársnak az elmondása szerint — egy XVIII. század végi kéziratból vették át, mely a párizsi fővárosi történeti könyvtár (Bibliothèque Historique de la Ville de Paris) tulajdonában található.<sup>126</sup> (Ennél bővebb információt azonban nem sikerült szereznem erről a kéziratról!)

Említésre méltó adalék, hogy a fentebb közölt három keresztnév közül ő maga bizonyosan az utolsót, a Lászlót használta. Erre bizonyíték, hogy már 1797 és 1799 között „Bercezeny Ladislaus, Graf” néven szerepelt a bécsi Theresianum intézet növendékeinek az anyakönyvében,<sup>127</sup> de a neve így van feltüntetve a császári-királyi katonai szolgálata alatt keletkezett összes iratában is.<sup>128</sup>

A szakirodalmi források szerint gróf Bercsényi László nyugalmazott császári-királyi alezredes az Abaúj vármegyei Kassán (ma a szlovákiai Košice), 1835. november 28-án hunyt el.<sup>129</sup>

Az eredeti, latin nyelvű halotti anyakönyvi bejegyzést a kassai állami levéltárban (Štátny archív v Košiciach) találtam meg. Az 1925-ben már publikált<sup>130</sup> dokumentum így szól: „[1835. Novembris] 28 – Illustriss. Comes Ladislaus Bertsényi – Pensionatus Vice-Colonellus – Coelebs – 52 [annorum] – Provisus – S. Joannem”.<sup>131</sup> Azaz, a nőtlen, 52 (helyesebben 54) éves, szentségekkel ellátott méltóságos gróf Bercsényi László nyugalmazott alezredes 1835. november 28-án halt meg Kassán és ismeretlen időpontban temették el a város Szent János temetőjében.

A gróf Bercsényi család utolsó fisarjánk a síremlékét azonban ma már hiába keresnénk Kassán. A Szent János temetőt ugyanis 1852-ben bezárták, majd a területét fokozatosan felszámolták, a sírköveit pedig eladták.<sup>132</sup>

---

126 Marc Michon írásbeli közése.

127 Album des kaiserl. königl. Theresianums (1746–1880). Zusammengestellt: Max Freiherrn von Gemell-Flischbach. Wien, 1880. 82. p.

128 *Gyalóka*, 1930. 257. p.; *Markó Árpád*: A Bercsényi család legutolsó tagja. Gróf Bercsényi László huszáralezredes. 1781–1835. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1957. 1–2. sz (a továbbiakban: *Markó*, 1957). passim.

129 *Markó*, 1957. 238. p.; *Zachar*, 1987. 268. p.; *Zachar*, 1993. 66. p.; *Boissau*, 2006. 209. p.

130 *Forster*, 1925. 214. p.

131 Štátny archív v Košiciach. Zbierka cirkevných matrík. Rímsko-katolícky farský úrad Košice. Matrika zomrelých. Inv. č. 23. Fol. 345.

132 *Forster*, 1925. 214. p.; *Markó*, 1957. 239. p.

## KELEMEN ISTVÁN

### A SZÉCHÉNYIEK SOPRON VÁRMEGYEI JOBBÁGYAIT ÉRINTŐ BOSZORKÁNYÜGYEK ÉS AZOK TÁRSADALMI HÁTTERE (1700, 1736, 1741–1743)

#### Bevezetés

A Széchényi családnak a Magyar Országos Levéltárban őrzött archívumában,<sup>1</sup> a jobbágyok magánügyeire vonatkozó iratok (*acta colonos concernentia, colonialia*) között három dokumentum található Sopron vármegye boszorkánytörténetére vonatkozóan. Közülük az első kettő kezeslevél, amelyeket egy-egy, boszorkánysággal vádolt homoki<sup>2</sup> asszony érdekében állították ki 1700. április 28-án Hegykőn, illetve Homokon és Hidegségen. A harmadik okirat egy tanúvallatási jegyzőkönyv, amely 1736. április 6-án készült Horpácson.<sup>3</sup> A büntetőeljárás kimenetele, maga az ítélet egyik esetben sem ismert, az iratok az eljárás egy-egy szakához kapcsolódnak. A homoki vádlottak minden bizonnyal vizsgálati fogságban voltak, amikor kezességet vállaltak értük, hiszen a kezesek egy későbbi előállításért vállaltak kötelezettséget. A horpácsi boszorkányügyben a tanúkihallgatási jegyzőkönyv a bizonyítási eljárás során készült. Közös bennük, hogy eredetiek, és mindhármat ellátta kézjegyével a vármegye (egy vagy két) képviselője.

Az érintett négy település (egy mezőváros: Hegykő és három falu: Homok, Horpács, Hidegség) a Nádasdyak sárvár-felsővidéki uradalmához tartozott a 16. századtól kezdve. Nádasdy Ferenc lefejezése után (1671) az uradalom és a hozzá tartozó helységek átmenetileg a Magyar Királyi Kamara igazgatása alá kerültek, majd 1677-ben I. Lipót közel 330 ezer forintért örök áron átengedte azokat gróf trakostyáni Draskovich Miklós királyi főajtónállónak és feleségének, Nádasdy Krisztina grófnőnek. Mivel Draskovich nem tudta kifizetni a vételárat, 1677 júliusában megegyezett Széchényi György kalocsai érsekkel, hogy az uradalom

---

1 Magyar Országos Levéltár (= MOL) P 623 A Széchényi család iratai.

2 Ma: Fertőhomok. Községtörténet: *Kelemen István*: Fertőhomok 1274–2001. Bp., 2001.

3 Ma: Sopronhorpács. Községtörténet: Sopronhorpács krónikája. Szerk.: Briber József. [Sopronhorpács], 1996. *Briber József – Pájer Imre*: Sopronhorpács. Száz magyar falu könyvesháza. Bp., 2000.

nagyobb részét tartozékaival együtt zálogba adja neki. A birtokok 1711-ben a Széchenyiek örök tulajdonába kerültek.<sup>4</sup>

Sopron vármegyei boszorkányperek eddig Komáromy Andor<sup>5</sup>, Farkas Sándor,<sup>6</sup> Házi Jenő,<sup>7</sup> Winkler Elemér,<sup>8</sup> Schram Ferenc<sup>9</sup> és a Varga Endre szerkesztette Úriszék c. forráskiadvány<sup>10</sup> jóvoltából kerültek publikálásra. Közülük a közel 300 oldalas, 73 esetet tartalmazó Schram-féle kiadvány a legterjedelmesebb. Az ismertetett művekből rendelkezésre álló Sopron vármegyei peranyagot Pócs Éva 1995-ben megjelent tanulmányában<sup>11</sup> abból a célból elemezte, hogy bemutassa „a maleficium-narratívok — és ezzel összefüggésben a konfliktustípusok, illetve boszorkánycsoporthalmazok — különböző típusait”.<sup>12</sup> A számítógépes feldolgozásnak köszönhetően a hazai boszorkányság forrásainak elektronikus adatbázisa a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága honlapján érhető el.<sup>13</sup>

Jelen írásban egyfelől eddig még nem publikált okiratok kerülnek közzétételre, másfelől pedig kísérlet történik a szereplők beazonosítására és a korabeli társadalmi viszonyok rekonstruálására az egykorú összeírások és urbáriumok alapján.

---

4 *Bártfai Szabó László*: A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története. I. Bp., 1911. 446–451. pp.

5 Magyarországi boszorkányperek oklevéltára. Szerk.: Komáromy Andor. Bp., 1910. 615-630. pp. CDXXXVII. sz. dokumentum.

6 *Farkas Sándor*: Csepreg mezőváros története. Bp., 1887. 142 skk.

7 *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története. I. rész. 7. Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig. Sopron, 1929. A 16. századi soproni boszorkánypereket Németh Ildikó dolgozta fel. *Németh Ildikó*: Boszorkányperek a 16. századi Sopronban. In: Soproni Szemle 2006/2. 166–174. pp.

8 *Winkler Elemér*: Bűnök és büntetések a régi Sopronban (XVI–XVIII. század). Sopron, 1924. 66–70. pp.

9 *Schram Ferenc*: Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. (A továbbiakban: *Schram* II–III. im.) II. Bp., 1970. 7-302. pp. – III. Bp., 1982. 253–265. pp.

10 *Úriszék*. XVI–XVII. századi perszövegek. Szerk.: Varga Endre. Bp., 1958. 437–438. pp., 450–452. pp., 454–455. pp., 676. p. és 691. p.

11 *Pócs Éva*: Maleficium-narratívok – konfliktusok – boszorkánytípusok (Sopron vármegye 1529–1768). (A továbbiakban *Pócs*, im.) In: Népi kultúra – népi társadalom. A MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve XVIII. Folklorműveltség a 18. századi Magyarországon. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Szerk.: Szilágyi Miklós. 9–65. pp.

12 Uo. 16. p.

13 A magyarországi boszorkányság forrásainak katalógusa. <http://www.vmmuzeum.hu/boszorkanyperek/>

### Kezeslevelek boszorkánysággal vádolt homoki asszonyokért (1700)

Gróf Széchényi György (1656–1732) joghatósága alatt álló Homokon „néminemő boszorkányság” vádja miatt két jobbágyasszonyt fosztottak meg szabadságától. A fogva tartás helye nem derül ki, de a korabeli gyakorlat alapján erre nagy bizonyossággal a széplaki<sup>14</sup> kastély tömlőcében került sor. Az egyik terheltért, Barityics (Barityits, a külzeten: Barilics) Lőrinc özvegyéért, Ilonáért 24 hegykői lakos és 1 homoki, a másikért, Kraicsics Horváth Máténéért (Barityouits Ilonáért) pedig ugyanennyi homoki és hidegségi lakos együttesen vállalt kezességet (*fideiussio*). A kezesek (*fideiussores*) fejenként 4 forint erejéig kötelezték magukat, hogy a szabadlábra helyezett vádlottakat az eljárás eredményes lefolytatása érdekében a szükséges időben és helyen előállítják. A kezeslevelek szerint a kezesek földesúri kényszerítés nélkül, önkéntesen vállaltak kezességet két társukért („meg könyörülvén”, „nagy könyörgésünkkel”).

Sajnálatos módon ebből az időszakból kevés írott forrás áll rendelkezésünkre Homok társadalmi életére vonatkozóan. Az uraság és a jobbágyviszonyát az 1677 nyarán kiadott urbárium szabályozta.<sup>15</sup> A település nagyságára és a jobbágynépesség rétegződésére vonatkozóan az alábbi adatokat tartalmazza: féltelek 17 (ebből 14 szolgál, 3 épülőben), 16 zsellérhely (5 szolgál, 3 puszta, 8 épülőben) és 2 lakó. Az 1715. évi országos összeírás<sup>16</sup> 16 telkes és 13 zsellér családfőt rögzített, rajtuk kívül még 11 lakót írtak össze. A köztes időszakra a családnevek tekintetében a hidegségi és a homoki szőlőhegy (*promontorium*) összevont hegyvám- és dézsmaregesztrumai (1697–1709) szolgáltatnak adatokat.<sup>17</sup> A sárvár-felsővidéki uradalmi irtásföldről és irtásrétekről készült szerződések másolatait tartalmazó, 1733-ban összeállított kötetben csak néhány

---

Ma: Fertőszéplak. A herceg Esterházy család széplaki uradalmát tartozékaival együtt 1682–1771 között a Széchényiek bírták zálogjogon.

- 15 MOL P623. X. kötet Gazdasági iratok, 1. csomó. Sárvár felsővidékre vonatkozó gazdasági iratok. 376. kötet (későbbi másolata: 377. kötet). Továbbiakban: Urbárium 1677. Homok: 45–50. pp.
- 16 Soproni Levéltár (=SL) IV. Sopron megye levéltára A) feudális kor 14. Sopron vármegye adószedőjének iratai (Perceptoralia). a) Országos összeírások (Conscriptiones regniculares), 1. kötet. Conscriptio 1715. Homok: 37–38. pp.
- 17 MOL P 623. II. kötet, 7. sz. Possessio Hidegség. D Acta promontorium tangentia. Hegyvámra és tizedre vonatkozó regesztrumok (1697, 1699–1709) Folio 16–91.

homoki keltezésű okiratot találunk a 17–18. század fordulójáról (1688-ból 1 db, 1694-ből 1 db, 1695-ből 3 db, 1709-ből 2 db).<sup>18</sup>

Az első vádlott személyének beazonosítását nem tudjuk az ismertetett források alapján elvégezni, ahogy a Barilics/Barityics vezetéknev sem bukkan fel azokban. Több információval rendelkezünk a Kraicsics és a Barityovits családnevekre vonatkozóan. Az 1677-i urbárium még egyiket sem említi, de a szőlőhegyi regesztrumokban 1697–1709 között találkozunk Kraicsics/Krainsics/Krajacsicz Mátéval, akinek a hidegségi Köves-hegyen volt szőleje. A hegykői keltezésű kezeslevél egyik aláírója a homoki Kraicsics György volt, talán Máté fivére. Elképzelhető, hogy egyikük volt az 1715-ös országos összeírásban szereplő Kraicsics Jakab inquilinus és Kraicsics János subinquinus apja. Egy 1725-ös összeírásban,<sup>19</sup> mely az egyes jobbágyhelyeken élők személyében 1677 óta bekövetkezett változásokat volt hivatott rögzíteni, az áll, hogy a Fertő felőli (északi) renden létesült, Komóczi Pál által 1677-ben lakott zsellérhelyet Kraiecsics János (valójában Jakab), Horváth Istvánét pedig Kraiecsics János bírta. Fertőhomokon egyébként mind a mai napig élnek Krajacsicsok. Amennyiben a második vádlott családneve (Barityovits) azonos Bariloviccsal, akkor az 1725-ös összeírás jóvoltából kiderül, hogy Barilovics Mihály bírta az északi renden a Horváth Lőrinc által 1677-ben lakott fél sessiót. Vele lakott egyik fia Jakab, és annak fia, Gyurkó. Barilovicsot az 1715. évi összeírás Baricsként említi. 1725-ben a déli (belső) szeren Filipovics Mihály 1677-ben bírt fél telkén Mihály másik fia, Pál lakott (három nőtlen fiával: Mátyással, Mártonnal és Jánossal). Ő minden bizonyos azonos az 1715-ben Baricsevics Pálként szereplő subinquinussal. Elképzelhető, hogy a boszorkányság vádjába esett Ilona valamelyikük testvére volt.

A fentiekből kitűnik, hogy mindkét vádlott — feltehetően horvát származású — családja újnak számított az 1530-as évek második felétől elhorvátosodott<sup>20</sup> falu társadalmi életében: míg a Barilics família rövid ideig lakta Homokot, a Kraicsicsok és Barilovicsok nemrég érkeztek a helységbe. Lehetséges talán az a

18 MOL P623. X. kötet Gazdasági iratok, 1. csomó. Sárvár felsővidékre vonatkozó gazdasági iratok. 374. kötet. Sárvári-felső-Vidéki Urodalmi Irtás földekről, és Rétekről producált Levelek Párjai. 1674<sup>dikői</sup> fogva egész 1733<sup>ikié</sup>. Hegykő, mense Februari A[nn]a 1733. Továbbiakban: Irtásszerződések. Homokra vonatkozóan: 1164–1182. pp.

19 Uo. 378. kötet. Conscriptio Dominij Fölső Vidék penes specialem Inelyti Commitatus Soproniensis Exmissionem, Anno Domini 1725. die vero quarta Mensis Junij Inchoata. Továbbiakban: Conscriptio 1725. Homok: 122–128. pp.

20 *Kelemen István*: Adatok a fertőhomoki horvátság történetéhez. In: Arrabona 2003. 65–82. pp.

magyarázat, hogy a helyiek egy része bizalmatlansággal és rosszallással tekintett az újonnan betelepültekre, és ez vezetett a két asszony bevádolásához.

### **Boszorkányper Jurinkovits Istvánné (Horváth Luca) és lánya, Dóra ellen (1741–1743)**

A hazai boszorkánykutatás nagy alakjának, Schram Ferencnek Homokról még két boszorkánypert sikerült gyűjtenie: 1741-ben Jurinkovits Istvánné, Horváth Luca, 1743-ban pedig lánya, Jurinkovits Dóra ellen hoztak ítéletet.<sup>21</sup> A falut ekkor gr. Széchényi Ignác (1712–1777) bírta. Schram az okiratokra az egervári uradalom ügyészi iratai között (*acta criminalia*) talált rá. Ennek az lehet a magyarázata, hogy 1741-ben a Széchényiek férfiágának birtokosztálya során Ignácé lett többek között az egervári uradalom és tartozékai, valamint Sopron vármegyében Homok is. E két peranyag azért is jelentős, mert az eddig publikált Sopron megyei boszorkánypererek közül — Pócs Éva szerint<sup>22</sup> — csak ennek a kettőnek a vádlottjai éltek Széchényi-birtokon. A Schram-féle kötetben olvashatunk egy ebergőci asszonyról (Takács Andrásné, 1745–1746)<sup>23</sup> és egy röjtökiről (Lőrincz Györgyné, 1746),<sup>24</sup> akik a vád szerint boszorkányság bűnébe estek. Ebben az időben a Széchényi család részbirtokos volt mind a két faluban. A grófi família Sopron vármegyei birtokairól készült 1741. évi összeírás ezekre a részbirtokokra is kiterjedt. A Széchényi-alattvalók között Ebergőcön megtalálható a fertályos Takács András,<sup>25</sup> Röjtökön pedig a féltelkes ifj. és id. Lőrincz György.<sup>26</sup> Ennek alapján szinte bizonyos, hogy mindkét asszony a Széchényiek jobbágya volt.

---

21 *Schram* im. 1970. 278. sz. 138–144. pp., 287. sz. 194–195. pp.

22 *Pócs* im. 1995. 13. p.

23 *Schram* im. 1970. 291. sz. 219–229. pp.

24 Uo. 294. sz. 250–257. pp.

25 MOL P623. X. kötet Gazdasági iratok, 1. csomó. Sárvár felsővidékre vonatkozó gazdasági iratok. 381. kötet. Conscriptio Bonorum, seu Dominij Sárvári Feölseő-Vidékiensis de A[nn]o 1741. Továbbiakban: Conscriptio 1741. 226–227. pp.

26 Uo. 232–233. pp.



Az alábbiakban ennek a két homoki esetnek a társadalmi háttéréül szolgáló viszonyokat rekonstruáljuk, az 1728. évi regnicolaris conscriptio,<sup>27</sup> az 1733.<sup>28</sup> és 1741. évi<sup>29</sup> uradalmi összeírások alapján. 1728-ban 17 db negyedtelket, 15 db  $\frac{1}{16}$  telket, 18 lakót (7-et facultással, 11-et anélkül) találtak az összeírók. 1733-ban és 1741-ben a fertálytelkek helyett (csakúgy, mint 1677-ben) féltelkek szerepelnek (17. ill. 16). 1733-ban ezen kívül még 19 házas zsellért regisztráltak, akiket (ekkor 15-öt) 1741-ben már fertályosként jelöltek. A lokális társadalmat 1733-ban 14, 1741-ben pedig 12 olyan lakó jelenléte tagolta tovább, akik iparszerű földet (irtványt, szőlőt) bírtak a falu határában.

A Jurinkovics/Jurinkovits/Gyurinkovits családnév az 1653. július 22-én felvett homoki gabonadézsma-jegyzékben még nem szerepel.<sup>30</sup> A család ezt követően telepedhetett le Homokon, az 1677. évi urbáriumban ugyanis már az áll, hogy Jurinkovics Jánosnak az északi szer keleti végén — épülőben — lévő zsellérháza mentes a földesúri adóterhek alól. Az ő fia volt István, menyje pedig Horváth Luca. Az 1715. évi országos összeírásban János már féltelkes jobbágy, másik fia, András pedig házatlan zselléreként van feltüntetve. 1725-re Jánosnak mind a négy fia (András, István, György, Jankó) megházasodott. György és Jankó lakóként élt a faluban, István a Fertő felőli szer közepén egy fél sessiót bírt (ez 1677-ben még Löwrencsics Mihályé volt). Több tanú is azt vallotta, hogy Horváth Lucának már a nagyanja és az anyja is boszorkány volt, előbbi vízpróbának is alávetették („megis mártották a Fertő vizében”).<sup>31</sup> Divós Máté még arra is emlékezett, hogy Luca öreganyja „Széplakon fogvais volt maid fertály Esztendeigh”.<sup>32</sup> Elképzelhető, hogy egyike volt annak a két vádlottnak, akikért 1700-ban kezességet vállaltak.

---

27 SL IV. Sopron megye levéltára A) feudális kor 14. Sopron vármegye adószedőjének iratai (Perceptoralia). a) Országos összeírások (Conscriptiones regnicolares), 6. kötet Conscriptio certorum Locorum Incltyti Comitatus Sopronienzis Anno 1728. Továbbiakban: Conscriptio regnicolaris 1728. Homok 598–604. pp.

28 MOL P623. X. kötet Gazdasági iratok, 1. csomó. Sárvár felsővidékre vonatkozó gazdasági iratok. 379. kötet. Conscriptio Domini Sárvári-felső-Vidék Anno 1733. peracta. Továbbiakban: Conscriptio 1733. Homok: folio 326–342.

29 Conscriptio 1741. Homok: 26–36. pp. A 378. kötet szerint (285. p.) Homokon már 1740. november 9-én elvégezték az összeírást.

30 MOL Filmtár E 159 Regesta Decimarum, 9777. doboz. 152. cs. Homoki gabonadézsma-jegyzék 1653. 480. p.

31 *Schram*, im. 141. p.

32 *Schram*, im. 142. p.

## 1. táblázat. A jegyzőkönyvben szereplő személyek eljárásbeli szerepe

név	szerepe
Bobics (Babics) András	tanú
Bobics (Babics) Andrásné	sértett (beteg lett)
Czvitkó (Cvitkovics) János	tanú
Divós Ferencné (Sobor Judit)	tanú, sértett (beteg lett)
Divós Máté	tanú, Sobor Judit sógora
Divós Mihály	sértett (meghalt)
Divós Mihály, ifj.	Divós Máté fia, sértett (beteg lett)
Divós Mihályné	sértett (beteg lett)
Himber András	tanú
Horváth Markó	tanú
Jurinkovits Dóra	vádolt lány (később ő is vádlott)
Jurinkovits István	vádolt férje
Jurinkovits Istvánné (Horváth Luca)	vádolt
Krebenicz Máté (Grebenics) Máté	sértett (meghalt)
Molnár Vid	tanú
Németh Mihály	tanú
Németh Mihály lánya	sértett (beteg lett)
Szakács István	tanú

2. táblázat. A jegyzőkönyvben szereplő jobbágyok külsőségeinek nagysága (1728—1741)

név	1728	1733		1741	1728	1733	1741
	helyföld				helyrét		
	köböl	hold	köböl	köböl	kaszás	kaszás	kaszás
Babics András	5	3 ¼	6 ½	11	⅛	½	½
Czvitkó János	20	13 ⅛	26 ¼	43	1	1	1
Divós Máté + Ferenc	20	13 ⅛	26 ¼	43	1	1	1
Horváth Markó	–	–	–	11	–	–	½
Jurinkovits István	20	13 ⅛	26 ¼	43	1	1	1
Németh Mihály	20	13 ⅛	26 ¼	43	1	1	1
Szakács István	20	13 ⅛	26 ¼	43	1	1	1

A 2. táblázathoz az alábbi megjegyzéseket kell tennünk. Babics András helyett 1728-ban és 1733-ban még apja, Mátyás szerepel családfőként. 1728-ban és 1733-ban Horváth Markó státusza házatlan zsellér volt, 1741-ben fertályos jobbágy. Divós Máté és Ferenc 1733-ban és 1741-ben közösen birtokolták a sessiót, 1728-ban még csak Mátét tüntették fel. Divós Mihály neve egyik uradalmi összeírásban sem található meg, de a jegyzőkönyvből ismert, hogy halála előtt Jurinkovitsék szomszédjában, azaz nagybátyjával: Ferencsel és Mátéval együtt lakott. 1728–1741 között subinquínusként tüntették fel Molnár Vidát és Himber Andrást, 1741-ben pedig Grebenics Máténét.

A telekviszonyok ismertetésekor már szó volt arról, hogy a három összeírás következtlenül alkalmazta az egyes telekkategóriákat. Ennek következtében Babicsék 1728-ban  $\frac{1}{16}$ -os telkesnek, 1733-ban házas zsellérnek, 1741-ben fertályosnak számítottak. Czvitkó, Divósék, Jurinkovits, Németh és Szakács egyaránt a legmagasabb telekkategóriába tartozott (azaz: 1728-ban fertályosok, 1733-tól féltelkesek). Az egyes családok gazdasági, vagyoni helyzete közötti lényeges különbség a telki állományon kívüli termőföldek, az ún. indusztriáliák és az állatállomány tekintetében mutatható ki, melyekkel a házatlan zsellérek is rendelkezettek.

3. táblázat. A jegyzőkönyvben szereplő jobbágyok telken kívüli állományának nagysága Homokon (1728–1741)

név	1733		1741	1728	1733	1741
	irtásföld			szőlő		
	hold	köböl	köböl	kapás	kapás	kapás
Babics András	1 ¼	5	0	0	0	0
Czvitkó János	6 ¾	25 ½	20	0	0	0
Divós Máté + Ferenc	4 ¼	17	39	4	4	5
Grebenics Máténé	na.	na.	5	na.	na.	0
Himber András	3 ¾	15	16	0	0	0
Horváth Markó	½	2	12	0	3	5
Jurinkovits István	0	0	0	0	0	0
Molnár Vida	na.	na.	7	na.	3	na.
Németh Mihály	1	4	5	0	0	0
Szakács István	4 ⅝	18 ½	26	0	0	0

4. táblázat. A jegyzőkönyvben szereplő jobbágyok telken kívüli állományának nagysága Hidegségen (1728–1741)

név	1733		1741	1728	1733	1741
	irtásföld			szőlő		
	hold	köböl	köböl	kapás	kapás	kapás
Babics András	0	0	0	6	7	4
Czvitkó János	0	0	0	2	7	7
Divós Máté	3 ½	14	44	4	3	4

név	1733	1741	1728	1733	1741	
	irtásföld			szőlő		
	hold	köböl	köböl	kapás	kapás	kapás
Divós Ferenc	1	4	0	4	3	4
Grebenics Máté(né)	0	0	na.	4	7	na.
Himber András	¼	1	1	5	6	8
Horváth Markó	na.	na.	3	na.	na.	5
Jurinkovits István	-	-	0	4	-	6
Molnár Vida	3/4	3	na.	na.	0	na.
Németh Mihály	na.	na.	0	5	na.	6
Szakács István	2	8	9	9	16	6

A 3. táblázatban kizárólag a homoki határban fekvő termőföldek szerepelnek. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy a szomszédos Hidegség határában milyen és mekkora szorgalmi földjük volt — mint extraneusoknak — az egyes személyeknek (4. táblázat).<sup>33</sup> 1741-ben Molnár Vida Bozon fekvő, 2 kapás szőlőjéről is tudomásunk van.<sup>34</sup>

A tanúvallatási jegyzőkönyvből kiderül, hogy Horváth Luca ügyében a fő konfliktus a Divós és a Jurinkovits család tagjai között állt fenn: Divós Ferencné Sobor Judit megbetegedése, 7 éves fiának halála, Divós Mihály halála, Divós Máté borának meglopása és feleségének megbetegedése. (Itt jegyezzük meg, hogy mind Divós, mind Jurinkovits családnévűek ma is laknak Homokon.) A 3. és a 4. táblázat adatai azt mutatják, hogy Divósék a falu legmódosabb családjai közé tartoztak. A család már az 1563. évi bordézsmá-összeírásban is szerepel.<sup>35</sup> Az összeírásokból kiderül, hogy a homoki határban fekvő irtásföldjeik nagyságát tekintve (az extraneusokat figyelmen kívül hagyva) 1733-ban a 6., 1741-ben

33 Conscriptio 1733. Hidegség: folio 299–325. Conscriptio 1741. Hidegség: 38–60. pp. 1733-tól idősebb Czvitkó János adatait tüntették fel.

34 Conscriptio 1741. 69. p. Boz: 60–85. pp.

35 MOL Filmtár E 159 Regesta Decimarum, 9777. doboz. 152. cs. 757. cím. Com[itatus] Soproniensis 1554–1571. Homoki bordézsmá-jegyzék 1563. Folio 233.

az 1. helyen álltak. A homoki szőlőhegyen 1733-ban nekik volt a legnagyobb, 1741-ben pedig a 2. legnagyobb szőlőjük. Máté bírói hivatalt viselt 1727-ben és 1731–1733 között,<sup>36</sup> 1722-ben,<sup>37</sup> 1724-ben,<sup>38</sup> 1730-ban<sup>39</sup> és 1740-ben pedig az esküdtek sorában találjuk.

Jurinkovits István vagyónát tekintve a féltelkes jobbágyok középmezőnyébe sorolható, akinek telki állományán kívül a homoki határban egyéb termőföld nem állott rendelkezésére, szőleje vidéken, Hidegségen volt. 1730-ban,<sup>40</sup> 1733-ban és 1740-ben esküdként a falu előjáróságához tartozott. Az 5. táblázat is hasonló vagyoni rétegződést mutat a két családfő között az állatállomány tekintetében. Az ismertetett homoki lakosok örökös jogállású (röghöz kötött) jobbágyai voltak az uraságnak, akinek — Horváth Vidán és a két Divóson kívül — évi meghatározott mennyiségű robotszolgáltatással tartoztak. 1733-ban Horváth Vida robot helyett évi 3, a két Divós együttesen 10 forint árendát fizetett.

5. táblázat. A jegyzőkönyvben előforduló jobbágyok állatállománya (1733–1741)

név	1733			1741
	ökör	ló	tehén	vonósmarha
	db			db
Babics András	0	0	1	0
Czvitkó János	0	0	0	4
Divós Máté + Ferenc	4	0	2	6
Grebenics Máténé	na.	na.	na.	0
Himber András	0	0	2	0

36 *Kelemen István*: Bíró-archontológia a Széchenyiek Sopron vármegyei falvaiból és mezővárosaiból (a XVII. század elejétől 1848-ig). In: Arrabona 2007/2. 175–194. pp. Vonatkozó rész: 181. p.

37 Irtásszerződések, 1168. p.

38 Uo. 1174. p.

39 Uo. 1168. p.

40 Uo.

név	1733			1741
	ökör	ló	tehén	vonósmarha
	db			db
Horváth Markó	0	0	1	2
Jurinkovits István	4	0	1	4
Molnár Vida	na.	na.	na.	0
Németh Mihály	4	0	2	4
Szakács István	0	0	0	4

Míg az 1728-i összeírás uraságok szerint írta össze az alattvalókat, 1733-ban és 1741-ben az összeírók házsoronként, azon belül a házak sorrendjében vették fel az adatokat. Utóbbiak segítséget nyújtanak abban, hogy rekonstruáljuk a szomszédsági viszonyokat. A falu egyetlen, kelet-nyugat tájolású utcáján két sorban helyezkedtek el a lakóházak. Divós Ferenc és Máté a Fertő felőli (északi) szer közepén lakott, közvetlenül mellettük állt (keleti irányban) Jurinkovits István háza. Figyelemre méltó az 1733. évi conscriptionnak a telki állományt érintő azon megjegyzése, hogy Jurinkovits István szántóföldjei és helyrétje mindenütt Divós Máté és Vukovics Mihály helyföldjei, ill. helyrétje között helyezkedett el. A boszorkányvád tehát alapulhatott a két család közötti szomszédsági konfliktuson. Jurinkovitsék keleti házsomszédja Babics András volt, majd két ház kihagyással Horváth Markó sessiója következett. A déli (belső) szeren/renden állt Szakács István, Czvitkó János és Németh Mihály háza. A házatlan zsellérek lakóhelyét nem ismerjük.

### **Tanúvallatási jegyzőkönyv egy boszorkánysággal vádolt horpácsi asszony ügyében (1736)**

1736-ban az akkori horpácsi bíró, Torkos Imre felesége, Bán Erzsébet ellen indult eljárás „búbájos” boszorkányság miatt. A település társadalmi viszonyait

ebben az időszakban az 1728. évi *regnicolaris conscriptio*,<sup>41</sup> az 1733.<sup>42</sup> és 1741. évi<sup>43</sup> uradalmi összeírások alapján rajzolhatjuk meg. A faluban gróf Széchényi Zsigmond (14 egésztelkes), Ráttky Dániel (2 egésztelkes), Kecskés János (6 egésztelkes), Czuppon László (1 egésztelkes) és a helyi plébánia (6 zsellér) földesúri hatalma alatt élt jobbágynépesség. Egy egésztelket a csornai premontrei prépostság bírt, melyen majort létesített, ahol egy juhász lakott.

Az ügyben a vármegye két képviselőjének (Korlatovics Imre szolgabíró, Darás István esküdt) jelenlétében kilenc tanút hallgattak ki eskü alatt, közülük hatan Széchényi Zsigmond, ketten pedig Kecskés János örökös jogállású (röghöz kötött) jobbágyai voltak, egyikük a helyi iskolamesternek, Hac (Hác) Jánosnak a felesége. A jegyzőkönyvben előforduló személyekről rendelkezésre álló információkat az alábbi táblázatokban foglaltuk össze.

6. táblázat. A jegyzőkönyvben szereplő személyek földesura, eljárásbeli szerepe

név	földesúr	szerep
Czetin Mihály	Széchényi	tanú férje
Czetin Mihályné (Vida Judit)	Széchényi	tanú
Hac (Hács) János	–	sértett (lábfejás)
Hac (Hács) Jánosné (Lakatos Erzsébet)	–	tanú, iskolamester neje
Horváth György	Széchényi	tanú
Máté György	Széchényi	tanú
Máté István	Széchényi	tanú, Mihály fia
Máté Mihály	Széchényi	beteg lett, neje meghalt
Máté Mihályné (Németh Ilona)	Széchényi	sértett (meghalt)
Somogyi György	Kecskés	sértett (meghalt)

41 *Conscriptio regnicolaris 1728*. Horpács: 316–319. pp.

42 *Conscriptio 1733*. Horpács: folio 12–25.

43 *Conscriptio 1741*. Horpács: 190–203. pp.



név	földesúr	szerep
Somogyi Györgyné (Horváth Katalin)	Kecskés	tanú, férje meghalt
Somogyi János	Kecskés	tanú, sértett (kézfájás), György bátyja
Torkos Imre	Széchényi	vádlott férje
Torkos Imréné (Bán Erzsébet)	Széchényi	vádlott
Tóth János	Széchényi	tanú (neje is)
Tóth Jánosné (Fábján Anna)	Széchényi	tanú (férje is)

7. táblázat. A jegyzőkönyvben szereplő jobbágyok külsőségeinek nagysága (1728–1741)

név	1728	1733		1741	1728	1733	1741
	helyföld				helyrét		
	köböl	hold	köböl	köböl	kaszás	kaszás	kaszás
Czetin Mihály	na.	na.	na.	50	na.	na.	2
Horváth György	42	26	53	50	1 ¼	1 ½	2
Máté György	40	26	53	50	1 ¼	1 ½	2
Máté István	na.	na.	na.	50	na.	na.	2
Máté Mihály	45	26 ½	65	na.	1 ¼	1 ½	na.
Somogyi György	39 ½	24 ½	49	-	1 ¼	1	na.
Somogyi János	na.	na.	na.	na.	na.	na.	na.
Torkos Imre	43	31	62	50	1 ¼	na.	2
Tóth János	42	26 ½	65	50	1 ¼	1 ½	2

A horpácsi határban ugyan nem írtak össze szorgalmi földeket, de Kövesden több horpácsi lakosnak is volt szőleje, így pl. 1733-ban Torkos Imrénének 5 kapás,

Máté Györgynek 3 kapás (1741-ben már nem szerepelnek).<sup>44</sup> A táblázatban szereplő többi személy esetében a Horpácson előforduló névazonosságok miatt nem tudhatjuk bizonyosan, hogy melyikük szerepel a szőlőbirtokosok között.

8. táblázat. A jegyzőkönyvben előforduló jobbágyságok állatállománya (1728–1741)

Név	1733			1741
	ökör	ló	tehén	vonósmarha
	db	db	db	db
Czetin Mihály	na.	na.	na.	4
Horváth György	4	0	2	0
Máté György	2	0	1	2
Máté István	na.	na.	na.	3
Máté Mihály	2	4	3	na.
Somogyi György	2	0	1	na.
Somogyi János	na.	na.	na.	na.
Torkos Imre	4	0	2	4
Tóth János	0	4	3	4

Czetin Mihály 1733-ban még atyjával (id. Czetin István) együtt lakott, 1741-re a déli szerre költözött. A Máté családot már 1715-ben regisztrálták Horpácson. 1733-ban Máté György és Mihály tévesen Horváth családnévvel szerepel,<sup>45</sup> ezt erősíti meg az 1728-as országos összeírás is. György Mihály fivére volt, István pedig az utóbbi fia. Somogyi Györgyöt 1733-ban még megemlítik Kecskés jobbágyságai között, 1741-ben már fivérét, Jánost írták a rubrikába. Tóth János 1741-ben már nem élt, ekkor özvegye bírta a jobbágyhelyet. A vádlott férjét, Torkos Imrét

44 Consriptio 1733. Kövesd: folio 101–145.

45 Ennek az lehet a magyarázata, hogy atyjukat Horváth Máténak hívták. Innen jöhet a Máté családnév.

mindhárom alkalommal feljegyezték; a fenti táblázatból kitűnik, hogy a felsoroltak közül (és az egész faluban) az ő sessiójához tartozott a legnagyobb szántóföld, szőleje volt a kövesdi promontoriumban és lábasjóságainak számát tekintve is az elsők közé tartozott. Befolyásos személy lehetett, bírói hivatalviseléséről az 1733., 1736. és az 1741. évből van tudomásunk, a jegyzőkönyv szerint pedig 1731-ben céhmester (egyházatya) volt.<sup>46</sup> A Torkos család egyébként 1677-ben már Horpácson élt.<sup>47</sup> Nem kizárt, hogy módosabb helyzete váltott ki irigységet és rosszindulatot egyes falubeliek között.

A két uradalmi conscriptio alapján Horpácson is adott a lehetőség a szomszédügyi viszonyok rekonstruálására. Ahogy Homokon, itt is a falu egyetlen, kelet-nyugat tájolású utcáján két sorban (északi oldal: felszél, déli oldal: alszél) helyezkedtek el a házak. A vádlott és férje a felszálon lakott, nyugatról számítva a 9. házban. Közvetlenül mellette állt (keletről) Máté György háza, majd Tóth János és Máté Mihály lakóhelye következett. Torkoséktól az 5. házban (nyugatra) lakott Somogyi György és neje, a 6.-ban pedig atyjával Czetin Mihály. Horváth György háza az alszél nyugati végén állt. Ugyancsak az alszálon, a plébánia tőzsomszédóságában épített oskolaházban élt a mester és tanúként kihallgatott felesége. Az 1733-i összeírásban feljegyezték, hogy a helyfölkdek és a helyrétek mely dűlőkben helyezkednek el és kik a szomszédok. Ebből kiderül, hogy Torkosék nem voltak szomszédosak egyik sértettel sem.

Bán Erzsébet a tanúk szerint már korábban gyanúba keveredett (esete Kolmár Márton sertéspásztorral), boszorkányságának híre azóta terjedt el a faluban. Szomszédja, Máté György szerint már 15 éve boszorkányság híre lengte körül az asszonyt. Az irracionalitást sem nélkülöző, rontó-ártó tevékenysége mind az emberek, mind az állatok ellen irányult. Neki gyanították Máté Mihályné (Németh Ilona) és Somogyi György halálát, Máté Mihály megbetegedését és betegségében való gyötrését, Somogyi János kézfájását, valamint az iskolamester lábfejását. A tanúvallomások szerint megrontotta Somogyi János ökrét („egy hétig ne[m] ganéjozhatott”), Czetin Mihályék tehenét („meg veszet a tehenének haszna és mast sem fejheti”) és ökrét („egy hétig nem evet, és a vizelleteis el állot”). Hatalmában állott, hogy az állatoknak parancsoljon, a sertéspásztorra sertéseket küldött. Egy esetben említés történt pozitív, gyógyító tevékenységéről is: Czetinék tehene azután gyógyult meg, miután a betegséget elkezdték a vádlottnak tulajdonítani. Jól mutatja, hogy mekkora volt a faluban a boszorkányságban való hit, hogy még a tanító mint tanult ember és felesége is Bán Erzsébet boszorkányságával

---

46 Kelemen 2007. 181. p.

47 Urbárium 1677. Horpács: 84–89. pp.

hozta összefüggésbe a férfi lábfájását. Meglepőnek tűnhet, hogy a férjet, Torkos Imrét nem hallgatták ki, legalábbis a fennmaradt tanúvallatási jegyzőkönyvben nem szerepel vallomása. Mint említettük, az eljárás eredménye nem ismeretes. A horpácsi halotti anyakönyvből annyi azonban kiderült, hogy Bán Erzsébet 1757. március 3-án hunyt el özvegyen, 57 éves korában.<sup>48</sup>

### Befejezés

A rendelkezésre álló forrásanyag segítségével nem ragadhatóak meg a maguk teljességében azok az okok (legfeljebb óvatos feltételezéseink lehetnek), melyek a korabeli falusi társadalomban kitermelték azokat a konfliktusokat, melyek egyes személyek boszorkánysággal való megvádolásához vezettek. Az urbáriumok és az összeírások esetünkben az egyes családok kontinuitásának kérdéséhez, a szomszédsági viszonyok rekonstruálásához és a társadalmi feszültségforrásoknak a materiális-vagyoni dimenziójához (földek nagysága, állatállomány) szolgáltatottak fontos információkat. Jellegük miatt azonban nem derülhetett fény azokra az érzelmi-lelki körülményekre, amelyek az egyéneknek egymáshoz és a közösséghez való viszonyát és ebből kifolyólag a magatartását határozták meg.

\*

A források közzététele — Bak Borbála ajánlásainak<sup>49</sup> figyelembe vételével — az átíró közlés alapján történt. A központosítását, a kis- és nagybetűket a mai helyesírási szabályoknak megfelelően alkalmaztuk. Betűhíven közöltük a család- és neveket. A magánhangzók hosszúságának vagy rövidegének jelölése során a kéziratnak megfelelően jártunk el, de annak következetlenségeit (lefelejtett, rossz helyre rakott ékezetek, tollhibák) kijavítottuk. Így szükség esetén az „a”-t „á”-ra, az „e”-t „é”-re, az „o”-t „ö”/”ő”-re és az „u”-t „ü”/”ű”-re írtuk át. Mivel az ü/ű és az ö/ő esetében a hosszúság jelölése nem volt egyértelmű, az átírás mai szabályok szerint történt. A kezeslevelekben (kivéve: családnevek) a „v” hangnak megfelelő „u” betűt „v”-re írtuk át. A jegyzőkönyvben a scriptor szinte mindig hosszú „ó”-t

---

48 Győri Egyházmegyei Levéltár (=GyEL) V. Plébániai és espereskerületi levéltárak (örökletétek). Sopronhorpácsi plébánia iratai és anyakönyvei 1731–1997. Vegyes anyakönyv, II. kötet. Halottak 1756–1827.

49 *Bak Borbála*: A XVI-XVIII. századi magyar nyelvű források kiadása. In: Fons 2000/1. 91–137. pp.

és gyakran „ú”-t használt, ezt meg nem tartva a mai szabályok szerinti „o”-t, ill. „u”-t használtunk. A szövegben előforduló rövidítéseket szögletes zárójelben oldottuk fel, kivéve a latin sorszámvégződéseket. A tőszámnevek után a pontot elhagytuk.

**1. sz. forrás**  
**Hegykői lakosok kezességlevele homoki özvegy Barilics Lőrincnéért,**  
**Ilonáért 100 forintról**  
**Hegykő, 1700. április 8.**

My, aláb irattak, agyuk emlékezetül az kiknek illik, hogy minek utánna méltóságos groff Szécseny György urunk eő n[agysá]ga megh fogattatta volna Barityics Lőrincz eözvegyét, Ilonát, most Homokon lakozot, néminémő boszorkánság iránt való bé vádoltatássára nézve, mi megh könyörülvén nevezet Barilics Lőrincznének rabságbéli nyomuruságán, nagy könyörgésünkel emlitet méltóságos groff urunktul, eő n[agysá]gátul kezeségen ki vettük; kötelezvén arra ezen levelünk ereivel magunkat eő n[agysá]gának, hogy valamikor és valahova kívánnyi fogja eő n[agysá]ga, tartozzuk nevezet Barityits Lőrincz eözvegyét, Ilonát eő n[agysá]gának elő állétani, mellyet ha elő nem álléthatnánk, avagy elő állétani akár mely szin alatt el mulatnánk, tehát eő n[agysá]ga mindenikünkön négy négy forintot, eöszvő számlálva száz forintokat minden pör patvar nélkül maga hatalmával vehessen és vetethessen. Kirül adgyuk ezen levelünket kezünk kereszt vonyásával megh erősétvén. Ez aláb irt helsegben. Die 8 Aprilis. A[nn]º 1700.

Hegykön.

Kőmiues Mihály X	Pap Miklos X	Csay István X
Kőmiues Márton X	Solmos János X	Zambo János X
Bellauits Lukács X	Komoczy Marko X	Raiter Simon X
Bellauits János X	Szabó János X	Horuath Mihál X
Iffiu György X	Homoki Kraicsics György X	Német Mihál X
Takacs Márton X	Simon György X	Horuáth András X
Horuath András X	Zaka Mihály X	Szalay György X
Zarkoczi Sigmund X	Koczán András X	Bindes János X
Hegy János X		

Coram me Steph[ano] Zeke Judlium Co[mi]t[a]tus Sopronien[is] mp. L. S.

Coram me Michäele Kőszögi praetitulati D[omi]ni Comit[is] bonor[um] suor[um]  
Fölső Vidikiensium P[ro]uisor mp. L. S.

Külzeten későbbi, más kézírással:

Homoky Barityics Lőrincznéért 100 f[orin]tig való kezes levél 8 Apr[ilis] 1700.

*Későbbi kézírással, mely áthúzta a korábit:*

Fidejussionales Communitatis Hegykőiensis ad vires f[ore]norum 100 pro  
Laurentii Barisits vidua Helena, in Possessione Homok degente, de actibus  
demoniacis supernaturalibus incufata, ideoque incaptivata, extradata, in Hegykő  
8. Apr[ilis] 1700. in orig[in]ali

*MOL, P623. II. kötet, 8. sz. Possessio Homok. 122 F Acta Colonos Possessionis  
Homok concernentia. Folio 5.*

## 2. sz. forrás

### **Hidegségi és homoki lakosok kezességlevele homoki Kraicsics Horváth Máténéért 100 forintról Hidegség és Homok, 1700. április 8.**

My, alább irattak, adgyuk emlékezetül a kiknek illik, hogy minekutánna méltóságos  
groff Szécseny György urunk eő n[agysá]ga megh fogatatta volna homoki  
Kraicsics Horuáth Máté feleségét, Barityouits Ilonát néminémő boszorkánság  
iránt való bé vádoltatásra nézve, mi megh könyörülvén nevezet szegén aszonnak  
rabságbéli nyomoruságán, nagy könyörgésünkel emlétet méltóságos groff urunktul  
eő n[agysá]gátul kezeségen ki vettük, kötvén arra ezen levelünk ereivel magunkat  
eő n[agysá]gának, hogy valamikor és valahova kívánnyi fogja eő n[agysá]ga,  
tartozunk nevezet Horuáth Máténét eő n[agysá]gának elő állétani, kit ha elő  
nem álléthatnánk, vagy elő állétani akár mi szin alat el mulatnánk, eő n[agysá]ga  
mindenikünkön négy négy forintot, eöszvő számlálva száz forintokat mind[en]  
pör patvar nélkül maga hatalmával vehessen és vetethessen. Kirül adgyuk ezen  
levelünket kezünk kereszt vonyásával megh erősétvén. Ez aláb irt helsegekb[en].  
Die 8 Aprilis. A[nn]o 1700.

Hidegsegen.

Blaskouits András X  
Bresznyák György X  
Bresznyák Mihok X  
Varga Péter X  
Szalay János X  
Segeri János X  
Csernics Máté X  
Mersics Gyurko X  
Horuáth János X  
Németh János eöregyeb X  
Nemeth János iffiabbik X

Homokon

Jankouits János X  
Nemeth Lukács X  
Piuarics Gergöl X  
Honyák Mihál X  
Kalmár Gergöl X  
Horuáth Pál X  
Galambos Gergöl X  
Csakouics Mátyás X  
Himber György X  
Iffiu Hospel János X  
Horuáth András X  
Horuáth Jakab X  
Grebenicz János X  
Grebenicz György X

L. S. Coram me Steph[ano] Zeke Judlium Co[mi]t[a]tus Sopronien[sis] mp.  
L. S. Coram me Michäele Kőszögi praetitulati D[omi]ni Comitis Prouisor mp.

*Külzeten későbbi, más kézírással:*

Homoky Kraicsics Horuáth Máténéért 100 fl[orin]tig való kezes levél 8 Apr[ilis]  
1700.

*Későbbi kézírással, mely áthúzta a korábbit:*

Fidejssionales Communitatum Hidegségiensis et Homokiensis pro eadem  
Helena<sup>50</sup> vidua ad vires 100 fl[ore]norum. D[e] d[ato] 8<sup>a</sup> Aprilis 1700. in  
orig[inali]

*MOL, P623. II. kötet, 8. sz. Possessio Homok. 122 F Acta Colonos Possessionis  
Homok concernentia. Folio 6.*

---

50 A scriptor tévedésből azonosíthatta egymással a két vádlott asszonyt.

**3. sz. forrás**  
**Vizsgálat Torkos Imréné, Bán Erzsébet ellen**  
**Horpács, 1736. április 6.**

Anno 1736<sup>o</sup> die 6<sup>a</sup> men[sis] Aprilis in poss[ess]ione Horpác<sup>z</sup><sup>51</sup> Co[mi]t[us]tuque Soproniensi existen[ti] habita, ad requisition[em] Ill[ust]r[issimi] D[omi]ni Comitis D[omi]ni Sigismundi Szecsény /tit./ per nos infrascriptos juxta subsequen[tia] de eo utri puncta p[rae]sens inquisitio peracta hoc modo.

De eo utrum.

- 1<sup>o</sup> Valla meg a tanu! Ha Horpácson, Nemes Sopron Vármegyéb[en] lakozó Torkos Imre mastany bíró felesége, Bán Eörsébet nevő felől volte az előttis ollyas hir, hogy bú-bájos<sup>52</sup> boszorkán volna, a vagy
- 2<sup>d</sup> Vane mastanáb[an] azon asz[ony]nak ollyas hire, és mikor s hon[n]ét származatt vagy keletkezet?
- 3<sup>tio</sup> Tude valamit magais a fatens, a vagy hallottae és kitül az eránt, hogy a jelentett Torkos Imréné boszorkán volna? Tudnya-illik
- 4<sup>to</sup> Fenegetette valakit valamelly meg rontással és az ollyatni fenegetis, a vagy az a mivel fenegetődött, meg történte valakin? a vagy pro
- 5<sup>to</sup> Egy szóval ártotte valakinek bu-bájos boszorkánságával vagy személylyéb[en], vagy marhájáb[an] és más jószágáb[an], s ha ártott, kinek, miben és miképpen?
- 6<sup>o</sup> A fönt irattakon kívül-is tudgyae a bizonságh és tapasztaltae valamelly bizonyos jelenségét Torkos Imréné boszorkánságának, s ha tapasztalta, valla meg hon[n]énd és miokbúl s minémő cselekedetibül, a vagy pro
- 7<sup>tmo</sup> Hallotte valamit másoktülis a fönt irt dolgokb[an] és kitül nevezet szerént, mongya megh!

Primus fatens p[ro]vidus Joan[n]es Tótt, Ill[ustrissimi] D[omi]ni Comitis Sigismundi Szechény colonus, in poss[ess]ione Horpác<sup>z</sup>, Co[mi]t[us]tu Sopr[oniensi] existen[s], habita degens an[n]or[um] cir[citer] 65, juratus examinatus fassus est ad primum nem tudgya, nemis hallotta, hogy az előtt itt, Horpácson lakozó Torkos Imre mastani falusi bíró felesége, Bán Eörsébet felő ollyas hir lett volna, hogy eü búbájos boszorkán lett volna. Ad 2ndum

---

51 Horpács.

52 Értsd: búbájos.



mastanáb[an] igenis vagyon azon meg irt aszonynak, Bán Eörsébetnek ollyas hire, miúlta Máté Mihál olly nyomorutúl vagyon, mastis az, hogy an[n]ak ros cselekedete mind maga a Máté Mihály, mind pedigh czelédgye gyanakosznak reá, hogy eü az beteghségének az oka, és hogy mast recenter meg irt Máté Mihálnak feleségeis két héttül foghva betegh lévén, az után e világhbül kimúlt, hogy an[n]akis az beteghsége eránt, consequenter subsequált halála erántis sokszor nevezet Bán Eörsébethnek téteménye, ezt pedighlen a fatens máskép[p]en nem tudgya, hane[m] csak másoktúl hallotta, és illyen hire foly a falub[an]. Ad 3tium maga a fatens sem[m]it nem tud, hanem fönt irt néhai Máté Mihálynétül és an[n]ak czeléditül hallotta, hogy a meg jelentett Bán Eörsébeth rontotta meg mind magát, mint az urát, a ki mastis nyomorutúl fekszik. Ad 4tum, 5tum et 6tum nihil. Ad 7tum a mit már in puncto 2d<sup>o</sup> et 3<sup>o</sup> fateált, többet nem tud.

2dus fatens p[ro]vidus Georgius Máté, praetitulati D[omi]ni Comitis Sigismundi Széchény colonus, in poss[ess]ione Horpác Co[mi]t[atu]que Sopr[oniensi] existen[s], habita habitans, an[n]or[um] cir[citer] 50, jur[atus] exam[inatus] fassus est ad 1mum valla azt a fatens, hogy vagyon már 15 esztendeje, hogy Torkos Imre feleségének, Bán Eörsébethnek ollyas hire volt, hogy eü bú-bájos boszorkán légyen. Ad 2d[um] mastis ollyas hire vagyon, és hogy ezen hire még az előtt en[n]yihán esztendőkkal, tudnyillik mikor Kolmár Márton itt való s[alva] v[enia]<sup>53</sup> sörtéles pásztor lévén, hogy a meg irtt aszony s[alva] v[enia] malaczának lábát el törtö, azért eütet meg rontotta olly formán, hogy a bélét horgas fával ki vonta a pásztornak, az után reá izenvén a meg irt pásztor, hogy ereszen meg néki, a mint hogy meg is eresztet néki, és akkor béli ispán, Czuppon István eöszvö alkudtatta őket, és ugy az után békével maradtak, ezt pedighlen a fatens a meg irt pásztortúl maga szájából hallotta, hogy ugy történt véle. 2d, 3tium, 4tum nihil. Ad 5tum. Egyebet nem tud a fatens, hanem hogy Máté Mihálytúl hallotta, hogy sokszor megnevezett Bán Eörsébet azon okra nézve rontotta meg ütet, hogy bizonyos földnek el esküvisiért, hogy nem Torkosé, hanem Máté Mihály földö volna, az eránt meg haragúván, s ugy ártott volna néki, ugyhogy mastis nyomorutúl fekszik, és mastis ollykor eütet, Máté Mihályt éczakának idején meg nyomja és reá jár a meg irt Bán Eörsébet, ezt pedighlen ne[m] egyczer, hane[m] ednyihánszor hallotta magátúl Máté Mihálytúl a fatens. Ad 6tum nihil. Ad 7tm a mit hallott a fatens másoktúl, már a fönt irt punctumokb[an] declarálta, de reliquo sem[m]it nem tud.

---

53 Lehet a „sit venia” rövidítése is.

3tius fatens p[ro]vidus Joan[n]es Somogyi, Perill[ustris] Grosi D[omi]ni Joan[n]is Kecskés<sup>54</sup> colonus, in p[rae]dictis poss[ess]ione et co[m]it[atu] existen[s], com[m]orans, an[n]or[um] cir[citer] 27, jur[at]us exam[inatus] fassus est ad 1<sup>mo</sup> valla azt a fatens, hogy igenis az előttis Torkos Imre felesége, Bán Eörsébet felől volt ollyas hir, hogy ú búbájos boszorkán légyen, és hogy az 2nd[um] mastis ollyas hire vagyon, mellis leghelősör származott még mikor ez előtt en[n]yihány esztendeökkel bizonyos Kolmár Márton névő sörtéles pástyor itt, az helyb[en] lévén, arra a meg irt Bán Eörsébet meg haragudott bizonyos s[alva] v[enia] sörtés marhának ki szoktatása és meg nem őrzése eránt, azért a meg nevezet pástyor[r]ja étczakának idein hat vagy hét sörtéles marhát reá küldvén és azokkal maratta, és hogy a béltis azon pástornak a kögyökiin, mint a czérnát ki húsza, ezeket mind magátúl a pástortúl hallotta a fatens. Ad 3tium maga a fatens nem tudgya hogy az, hane[m] a bátyátul, Somogyi Györgytúl /a ki ez előtt három héttel meg holt/ hallotta, hogy egykor meg irt Bán Eörsébetnél lévén a bátya, akkor meg kérdészte túló, ha meg esküszike mellette, hogy eü nem boszorkán, azt felelvén a bátya, eü bizony meg nem esküszik, arra egy pár tyúkmonyát sütött a bátyának és azt erővel meg etette véle, az után a maga házához menvén azt mondotta, noh, én meg jüttem az házomhoz, de soha a magam lábán ki ne[m] megyek, mert tudom, hogy egy hét alatt meg halok, a mint többsör a maga lábán vezetés nélkül ki nem mehetett, és ezen fatens eöcsének a midőn nála lett volna, azt mondotta, im, mast rágja a Torkos Imre felesége a lábam inakásáját,<sup>55</sup> megént a két karjátis rágta, az után a fejét rántotta meg és az egész testét, azért kérte a fatenst, hogy eüz[z]ö el rúla, a fatens sem[m]it nem látott; hane[m] küldötte a feleségét Torkos Imrénéhez, hogy egy két szóra men[n]jen hoz[z]á, a mint igérteis ugyan, de soha nem ment feléje-is, másnap pedigh meg holt a bátya. Ad 5tum. Egyebet ne[m] tud, hane[m] halála után a bátyának oda ment az házához senki nem híván Torkos Imréné, a fatens azt látván és kérdészte mit akar itten, az házbul ki kergette, az utátúl fogva a bal keze csak el szenved, és csak alig bir véle s nem másnak, hane[m] azon rosz aszony cselekedetinek tulajdonétyta; azomban beütt-közép előtt egy héttel, hogy a bátyával és az attyával beszélgedtek felölő, azt meg tudván, azon[n]al az egyik ökrét meg bántotta, hogy s[alva] v[enia] egy hétigh

---

54 Kecskés.

55 Inakása: 'a lábszár hátsó vastag húsa'. *Markó Imre Lehel*: Kiskanizsai szótár. Bp., 1981. 118. p.

- ne[m] ganéjozhatott, a mint azon marhát a kály<sup>56</sup> vásárb[an] el köllött cserélly nékik. Ad 6tum et 7tum a mit már föllyeb meg vallotta, egyebet nem tud.
- 4<sup>ta</sup> fatens honesta mulier Juditha Vida, p[ro]vidi Micháelis Czetin uxor, in poss[ess]ione p[rae]dicta co[m]it[us] tuque existen[s], degens, an[n]or[um] cir[citer] 25, jur[ata] exam[inata] fassa est ad 1<sup>m</sup> miúta ide férjhez ment, kinek már nyolcz esztendeje vagyon, hogy az utátúl fogvást mind etigh ollyas hire volt Torkos Imre feleségének, hogy eü bú-bájos boszorkán volna. Ad 2dm vallya a fatens aszony, hogy mastis ollyas hire vagyon, és hallotta másoktul, hogy ez a hire származott volna, még mikor legh először Máte Mihálynét meg rontotta. Ad 3tium, 4tum nihil. Ad 5tum egyebet nem tud a fatens aszony, hanem hogy egykor sokszor meg nevezet Torkos Imréné, Bán Eörsébet a fatens aszonytúl tejet kért, a minthogy adott-is, az után mindgyárt más nap meg veszet a tehenének haszna, és mast sem fejheti; mint hogy majd közönségessen itt, az helyben reá szállanak, abbúl az okbúl magais a fatens aszony reá gyanakszik, hogy az ű dolga légyen, azomb[an] meg tudván sokszor meg nevezet Torkos Imréné, Bán Eörsébeth, hogy reá gyanakodott a fatens aszony, megint az egyik ökrö meg betegedett, egy hétigh nem evet, és a vizeletteis el állot, ezt maga a fatens aszony panaszkodott mások[na]k, megint hírére ment Bán Eörsébetnek, hogy ugy járt az ökrével, és azután ugy jobbult meg az ökrö. Ad 6tum et 7m nihil.
- 5<sup>tus</sup> fatens p[ro]vidus Georgius Horvát, supratitulati D[omi]ni Comitis Sigismundi Szécheny colonus, in poss[ess]ione et co[m]it[us] tu p[rae]dictis com[m]orans, an[n]or[um] cir[citer] 40, jur[atus] exam[inatus] fassus est ad 1<sup>m</sup> ez előttis hallotta Bán Eörsébetnek, hogy ollyas hire volt. Ad 2d[um] mastis, hogy bú-bájos boszorkán légyen, közönségessen hirdetik, és ezen hire származott még a mikor Kolmár Mártont, itt lévő s[alva] v[enia] sörtéles pásztort meg rontotta, kit magátúl a fatens hallotta, hogy Bán Eörsébet bú-bájos boszorkánság[ga]l ártot meg néki; ad 3tium et 4tum nihil. Ad 5tum másoktul hallotta, hogy némellyek[ne]k bú-bájos boszorkánságával, ugy mint Máte Mihályt, an[n]ak feleségét, néhai Német Ilonát, azok[na]k marháját, néhai Somogyi Györgyöt személylyéb[en] meg bántotta volna. Ad 6tum et 7tmu[m] nihil.
- 6<sup>ta</sup> fatens honesta mulier An[n]a Fábján, p[ro]vidi Joan[n]is Tót uxor, in p[rae]dictis poss[ess]ione et co[m]it[us] tu com[m]orans, an[n]or[um] cir[citer] 35, jur[ata] exam[inata] fassa est ad 1<sup>m</sup> hallotta, hogy ez előttis ollyas hire volt. Ad 2dum mastis mind an[n]ak hirdetik, de mikint és hogyan származott azon hire, a fatens asz[onyna]k ne[m] constál. Ad 3tium, 4tum nihil. Ad 5tum mást ne[m]

---

56 Ma: Sajtoskál.

tud, hane[m] hogy néhai Somogyi György betegtségéb[en] a fatens aszony magátúl hallotta, hogy panaszolkodott a mastany falusi bíró feleségére, Bán Eörsébetre, hogy eü volna egyik betegtségének oka, és ha ű a betegységéb[en] meg hal, bizony Torkos Imrénénekis meg köll halny; azomb[an] hallotta aztis másoktól, hogy némellyeket személlýéb[en] és marhájobk[an]is ront meg itt, az helyb[en]. Ad 6tum et 7tm nihil.

7<sup>tm</sup> fatens honesta mulier Elisabetha Lakatos, consors hujus loci Horpaciensis scholae rectoris Joan[n]is Hacz, an[n]or[um] cir[citer] 50, jur[ata] exami[nata] fassa est ad 1<sup>m</sup> et reliqua puncta egyebet ne[m] tud vallany, hane[m] hogy egyczer az ura, iskola-mester magának esztendő által járandó minden háztúl egy egy fertál búzáját a Torkos Imrétúl mint akkorbeli czéh mestertúl meg kérte volna ez előtt ött esztendővel, tehát azért meg haragudott, sütt inkább ű vissza kívánta fizettetnyi, a minthogy ezért a korcsmánis öszvő vesztek szóval, s azon étczakán az ura mindgyárást roszul keszdet a lábával len[n]y és még mastis tellyesség[g]el ki ne[m] gyógyult azon nyavalájából, ezt a tétémént ne[m] másnak, hanem Torkos Imréné mastany birónéra gyanétyák.

8<sup>ma</sup> fatens honesta mulier Catharina Horvát, p[ro]vidi Georgy cond[am] Somogy r[elict]a<sup>a</sup> vidua, in poss[ess]ione et co[m]m[un]it[atu] p[rae]notatis degens, an[n]or[um] cir[citer] 30, jur[ata] exami[nata] fassa est ad 1<sup>m</sup> nem tudgya, mivel ne[m] itt nevelkedet. Ad 2dm vallya azt, hogy mastanáb[an] Torkos Imréné, Bán Eörsébethnek ollyas hire vagyon, miúlta a meg irt Máte Mihálnéval öszvő veszet, hogy bú-bájos boszorkán volna. Ad 3tium et 4tum nihil. Ad 5tum néhai urátúl hallotta, hogy a midőn Torkos Imréhez ment, akkor a biróné kérdeszte, ha meg merne esküdny mellette, hogy ű ne[m] bú-bájos boszorkán, kire azt felelte az ura, ű meg nem esküszik mellette, er[r]e nehesztelvén a biróné, mind azon-által ott marasztotta ebiden, egy pár tyúkmonyát és tészta paczalt adott elejbe, a kibül-is evett, s az után haza menvén azon[n]al panaszokodott, hogy roszul érzi magát s a feleségével, ugmint a fatens asz[on]nal dörgültette az ina-kásáját s azt mondotta, akkor magának a fatens aszonynak, bárczak te oda a birónéhoz ne eresztettél volna, néke[m] sem[m]ji nyavalám ne[m] volna. Ad 6tum et 7tm nihil.

9<sup>nus</sup> fatens p[ro]vidus Stephanus Máté, defuncti Michäelis Máte filius, in poss[ess]ione Horpác degens, an[n]or[um] cir[citer] 25, jur[atus] exami[natus] fassus est ad 1<sup>m</sup> hallotta, hogy ollyas hire lett volna. Ad 2d mastis annak hirlelik. Ad 3tium maga a fatens ellene sem[m]jit ne[m] tud, hane[m] édes attyátúl és an[n]yátúl hallotta, hogy a meg jelentett Torkos Imréné ollyan bú-bájos boszorkán volna. Ad 4tm nihil. Ad 5tm a mit föllyebbis az attyátúl és az an[n]yátúl hallotta, hogy ugyan az, tudnyillik Torkos Imrének felesége,

Bán Eörsébet rontotta meg egészségéb[en]: a mint hogy az an[n]ya azon betegséghb[en] csak tegnap megis holt és halála előtt mondotta, hogy egy firfiú és két aszony volt, a mikor a szállását el vették, és ugyan halála előtt aztis mondotta, lapáttal en[n]y vitték, jól tartották, akkor ne[m] mondotta meg, hogy kik voltak azok, a kik jól tartották, s arra megis holt, az atya mastis beteges állapattal vagyon, an[n]yira, hogy a szobábúl a maga erejével ki ne[m] járhat. Ad 6tm et 7tm nihil.

Super quibus testium fassionibus praesentes has I[itte]ras n[ost]ras manuam subscriptionibus et sigill[orum] usualium, appraessionibus roboratas extradidimus testimoniales. Datum die et anno, locoque, quibus supra.

Emericus Korlatovics I[n]clyti Co[m]it[at]us Sopron[iensis] Judlium mpia. LS  
Stephanus Darás I[n]clyti Co[m]it[at]us Sopr[oniensis] Jurassor mpia. LS

*A külzeten későbbi, más kézírással:*

Inquisitio contra Elisabetham Bán Emerici Torkos Horpaciensis subditi uxorem de magia suspectam peracta in Horpács 6. Apr[ilis] 1736.

*MOL, P623. II. kötet, 21. sz. Possessio Horpács. 156 N Acta colonos concernentia. Folio 301–306.*



## Tartalom

### Genealógia

*Gálfi Emőke*

Az erdélyi káptalan és hiteleshelyének kapcsolata  
a XVI. század elején ..... 3

*Kádár Tamás*

A középkori magyar királyi és kormányzói családok tagjainak  
elhalálzási és temetési időpontjai valamint helyei  
1301–1541 között ..... 25

*Merényi-Metzger Gábor*

A Bercsényi család utolsó három generációjának  
anyakönyvi forrásai ..... 55

### Forrásközlések

*Kelemen István*

A Széchényiek Sopron vármegyei jobbágyságait érintő  
boszorkányügyek és azok társadalmi háttere  
(1700, 1736, 1741–1743) ..... 83

## Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen elkészítve, lemezen vagy e-mailen keresztül kérjük benyújtani, mellékelve egy példányban a kinyomtatott kéziratot is.
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, a lap aljára legyenek tördelve.
3. A kéziratban az évszázadokat — idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével — római számmal tüntessék fel.
4. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurziváljuk, az összeállítókat és a címet nem!).
5. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) az 1–2 íves kéziratokat tekintjük (1 ív = kb. 40 000 „n”).

### Hivatkozások elkészítése a Fonsban megjelenő dolgozatokhoz

*Részletesen: Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. p.*

#### 1. Hivatkozás a kiadvány egészére

- a) *Szerző(-k)*: Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)

#### 2. Hivatkozás a kiadvány egy részére

- a) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője: A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- c) A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe. In: A folyóirat címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[= szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uő., uo., i. m., l. vagy ld. [= lásd], jz. vagy jegyz.